

Evalvacija vzgoje in izobraževanja v RS
Aktivnost št. 2 – Sekundarne analize podatkov in indikatorji kakovosti

Jezikovni viri pri jezikovnem pouku v osnovni in srednji šoli

Končno poročilo z rezultati projekta

avtorji in avtorice:

red. prof. dr. Marko Stabej

marko.stabej@guest.arnes.si

asist. Tadeja Rozman

tadeja.rozman3@guest.arnes.si

doc. dr. Nataša Pirih Svetina

natasa.pirih@ff.uni-lj.si

Nina Modrijan

nina.modrijan@siol.si

asist. mag. Boštjan Bajec

bostjan.bajec@gmail.com

sodelavke in sodelavci:

mag. Silva Kastelic

mag. Katja Dragar

mag. Katarina Rigler Šilc

Katarina Perič

Mateja Osredkar

izr. prof. dr. Matija Svetina

Ljubljana, 30. 8. 2008

Kazalo:

A UVOD	3
B METODOLOGIJA	4
1 Problem	4
2 Metoda	5
2.1 Instrument	5
2.1.1 Anketa za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol	6
2.1.1 Anketa za učence osnovnih in srednjih šol	7
3 Vzorec anketne raziskave	7
3.1 Vzorčenje in vzorec učiteljev, vključenih v raziskavo	7
3.2 Vzorčenje in vzorec učencev, vključenih v raziskavo	9
4 Potek anketne raziskave	10
C. ŠTEVILČNI REZULTATI IN STATISTIČNE ANALIZE	10
Č. ANALIZA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV	10
Analiza in interpretacija ankete za učiteljice in učitelje	11
Analiza in interpretacija ankete za učenke in učence	63
D. OMEJITVE ŠTUDIJE IN REZULTATOV	97
E. SKLEPI, PRIPOROČILA, MOŽNOST NADALJNJIH RAZISKAV	100
F. LITERATURA IN VIRI	108
H. PRILOGE	111

A. UVOD

Spoznavanje in razumevanje besedišča slovenskega jezika se zdi znotraj slovenskega izobraževalnega sistema, v katerem je slovenski jezik učni jezik, obenem pa glede na število učnih ur v učnih programih obveznega devetletnega osnovnega šolstva in tudi večine srednješolskih programov eden od osrednjih učnih predmetov, zelo pomembno. Razumevanje besedišča je namreč pogoj za razumevanje vsakega konkretnega besedila, nujno za poimenovanje in ubesedovanje realnega in kognitivno predstavnega, hkrati pa tudi vstopnica za spoznavanje notranje raznolikosti jezika – s stališča besedilne zvrstnosti, pokrajinske in socialne različnosti, medjezikovnih stikov ipd. Razvoj poimenovalne zmožnosti je zato zelo pomemben del učnega procesa, ki si za cilj postavlja razvito jezikovno zmožnost posameznika, še posebej zaradi narave razvoja poimenovalne zmožnosti, ki je v veliki meri odvisen od zunanjih spodbud in poteka takorekoč vse življenje (Menyuk in Brisk 2005; Foley in Thompson 2003). Spoznavanje besedišča je zato tudi del vseh učnih načrtov za slovenščino in vgrajeno v učna gradiva na vseh stopnjah osnovnega in srednjega šolanja.

Izhajamo iz predpostavke, da ima šolsko delo z besediščem vsaj dve stopnji. Prva, običajnejša in pogostejša, ki ni le zadeva predmeta slovenščina, ampak je splošna sestavina pedagoškega procesa, je razlaga oziroma pomenski opis učencem in učenkam neznane besede (ali navedba definicijskega pomena termina), pojasnilo ali parafraza. Druga stopnja, ki je prisotna predvsem pri pouku slovenščine in tujih jezikov, pa je spoznavna umestitev besede, in sicer v oblikoslovni in skladijski okvir, družljivostni in vezljivostni vzorec s tipičnimi konteksti, besedilnotvorni okvir, v besedilno- in jezikovnozvrstni kontekst, v morebitne besednodružinske in so-, nad-, proti-, podpomenske množice, če je beseda termin, tudi v pojmovni svet zadevne stroke. Idealno gledano (po spoznanjih sodobne leksikologije in psiholingvistike) pomeni učinkovita kontekstualna umestitev besede ponudbo ustreznih (avtentičnih in relevantnih) informacij, ki jih je smiselno stopnjevati od konkretnih jezikovnih podatkov do metajezikovnih in jezikoslovnih opisov, odvisno od stopnje in programa šolanja.

Analiza učnih načrtov in šolskih gradiv za slovenščino je pokazala, da je delo z besediščem v šolski pouk vključeno sicer pogosto, tako ob delih z besedili kot samostojno pri dejavnostih in

vajah, povezanih z razvojem poimenovalne in drugih sestavin jezikovne zmožnosti, toda opazili smo, da obravnava besedišča pogosto ostaja dekontekstualizirana. Zaradi nekaterih splošnih ciljev pouka slovenščine, opredeljenih v učnih načrtih, pa je šolsko delo z besediščem precej povezano tudi z izključujočimi polarizacijskimi koncepti (*knjižno* proti *neknjižno*, *domače/slovensko* proti *tuje*), kar deloma onemogoča funkcionalnejši vidik usvajanja besedišča, s ciljem razvite in prožne sporazumevalne zmožnosti.

Na razvoj poimenovalne zmožnosti pozitivno vpliva tudi raba slovarskih priročnikov, tako v času usmerjenega oziroma šolskega usvajanja besedišča kot kasneje v življenju, kjer slovarji opravljajo predvsem vlogo pomočnika, ki pomaga pri razumevanju in tvorjenju besedil. V času šolanja bi zato učenci morali spoznati vlogo in načine uporabe različnih slovarskih priročnikov. Analiza učnih načrtov in šolskih gradiv za slovenščino je pokazala, da je delo s slovarji predvideno že na zgodnejših stopnjah osnovnošolskega šolanja, bolj izrazito (določeno tudi z učnimi načrti) pa v tretjem triletju osnovne šole in v srednji šoli. Vendar pa je spoznavanje slovarjev in delo z njimi nesistematično, vaje so marsikdaj zasnovane nepremišljeno in neprimerno s stališča upoštevanja jezikovnega razvoja učencev pa tudi z vidika razumevanja namembnosti priročnikov. Probleme povzroča tudi omejena ponudba enojezičnih slovarjev slovenščine. Edini splošni enojezični slovar slovenščine, tj. Slovar slovenskega knjižnega jezika, je npr. vsaj gradivno zastarel, zaradi akademske zasnove pa v marsičem tudi neprimeren za šolsko uporabo – tega šolska gradiva v glavnem ne problematizirajo.

B. METODOLOGIJA

1 Problem

Obsežno problematiko spoznavanja, usvajanja in analize besedišča smo za potrebe raziskave omejili in operacionalizirali v dva problemska sklopa:

1. Kakšen delež in kakšno vlogo imajo pri razumevanju ter usvajanju besedišča v šolskem procesu posamezni slovarski priročniki; kako priročnike dojemajo in vrednotijo udeleženci pedagoškega procesa?

2. Kako udeleženci pedagoškega procesa zaznavajo probleme v zvezi z usvajanjem besedišča in kako v zvezi s tem ravnajo?

Sklopa smo dopolnjevali z razpravo o tem, kako dobro lahko slovarski priročniki (glede na kvaliteto podatkov, ustreznost njihove predstavitve, tehnično in finančno dostopnost ipd.) opravljajo svojo nalogo.

2 Metoda

Da bi na zgoraj zastavljena vprašanja lahko odgovorili, smo pripravili načrt za izvedbo empirične raziskave, ki jo predstavljamo v nadaljevanju. Zaradi objektivnih razlogov smo se že pri načrtovanju raziskave znotraj celotnega sistema izobraževanja v RS omejili zgolj na segment pouka slovenščine, ki pa, po našem mnenju, zaradi svoje obsežnosti kot predmeta znotraj najrazličnejših izobraževalnih programov in siceršnjega statusa znotraj celotnega izobraževalnega sistema (učni jezik in učno načelo) odslikava tudi pomembnost razlage, razumevanja, usvajanja, rabe besedišča v šoli nasploh. Problematiko smo želeli osvetliti z najrazličnejših zornih kotov – predvsem pa zornih kotov obeh neposredno udeleženih subjektov izobraževanja – učiteljev in učencev. Poleg zasnove anketnega vprašalnika, s katerim smo želeli priti do empirično pridobljenih podatkov o nekaterih segmentih dela z besediščem v šoli in vključevanju slovarskih priročnikov na reprezentativnem vzorcu šolske populacije, smo opravili tudi tematsko usmerjeno analizo učnih načrtov za pouk slovenščine, učnih gradiv za pouk slovenščine ter analizo jezikovnih (slovarskih) priročnikov.

2.1 Instrument

Glede na poznavanje razmer v slovenskem izobraževalnem sistemu, rezultate študija dostopne literature, opravljenih analiz in raziskav ter glede na zahtevani obseg raziskave smo se torej odločili, da bomo v raziskavi kot instrument uporabili vprašalnik. V končni fazi priprave na raziskavo sta bila pripravljena dva anketna vprašalnika, ki ju v nadaljevanju podrobneje predstavljamo.

2.1.1 Anketa za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol

Za učitelje je bil oblikovan anketni vprašalnik z naslovom *Besedišče in slovar – anketa za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol*. Vprašalnik je obsegal 8 strani vprašanj zaprtega in polodprtega tipa, razdeljenih na 3 vsebinske sklope.

V prvem sklopu *Osebni podatki* so vprašanja, s katerimi smo pridobili nekatere osnovne podatke o udeležencih ankete – starost, spol, strokovni naziv, ime institucije, na kateri je bil strokovni naziv pridobljen, trenutna zaposlitev in program, v katerem posamezni učitelj poučuje.

Drugi, zelo obsežen sklop vprašanj *Enojezični slovarji slovenščine* je bil razdeljen na več podsklopov. Podsklop A *Uporaba enojezičnih slovarjev slovenščine* je preverjal učiteljsko rabo slovarskih priročnikov ne neposredno pri pouku, temveč pri njihovi pripravi na pouk, pri vrednotenju in ocenjevanju pisnih izdelkov učencev in pri drugem pripravljalnem učiteljskem delu. Podsklop B *Delo s slovarskimi priročniki v razredu* je meril ocene učiteljev in učiteljic, kolikšno in kakšno je delo s slovarskimi priročniki in drugimi jezikovnimi viri pri poučevanju slovenščine. Podsklop C *Vaše mnenje o slovarskih priročnikih* je učitelje spraševal po njihovem mnenju o slovarskih priročnikih: meril je mnenje o priročnikih s stališča uporabnosti, oblikovanosti in sestavljenosti; zaupanje v priročniške informacije med učitelji in njihove prioritete pri rabi določenih priročnikov za določene naloge; zadovoljstvo s ponudbo priročnikov na slovenskem trgu; mnenje o primernosti oziroma neprimernosti SSKJ za rabo med šolsko populacijo.

Tretji, zadnji sklop vprašanj *Besedišče* je poizvedoval po učiteljskih ocenah in mnenju, katere in kakšne so problematične točke pri usvajanju besedišča med učenci. Zanimale so nas vrste napak pri rabi besedišča, ki jih opažajo učitelji in učiteljice, in sicer tako pri pisnih kot pri govornih izdelkih; zanimalo nas je tudi, kakšno pot uberejo učitelji in učiteljice, če opazijo nerazumevanje besede oziroma neustrezno ali nepravilno rabo besede v pisnih izdelkih učenk in učencev.

2.1.2 Anketa za učence osnovnih in srednjih šol

Za učence je bil oblikovan anketni vprašalnik z naslovom *Besedišče in slovar – anketa za učence osnovnih in srednjih šol*. Vprašalnik je obsegal 6 strani vprašanj, razdeljenih na 3 vsebinske sklope.

V prvem sklopu *Osebni podatki* so učenci odgovarjali na vprašanja v zvezi s starostjo, spolom in šolo/izobraževalnim programom, v katerega so vključeni.

V drugem sklopu *Razumevanje besed* smo preverjali, katere strategije učenci uporabljajo, ko naletijo na težave pri razumevanju in rabi besed, in kako razumejo določene učiteljske popravke, ki se nanašajo na leksikalne napake v besedilih učencev.

V tretjem sklopu *Enojezični slovarji slovenščine* smo učence spraševali, kako uporabljajo slovarje, in preverjali njihova mnenja o slovarjih, ki posredno kažejo na to, kako slovarje uporabljajo, kaj pričakujejo od njih in kakšen odnos do njih imajo.

3 Vzorec anketne raziskave

3.1 Vzorčenje in vzorec učiteljev, vključenih v raziskavo

Pri izbiri vzorca sodelujočih učiteljev smo želeli v raziskavi zagotoviti zastopanost učiteljev slovenščine na osnovnih in na srednjih šolah, ob tem pa smo želeli pridobiti učitelje, ki poučujejo na različnih vrstah srednjih šol in v različnih srednješolskih programih. Prav tako smo želeli, da bi bil vzorec geografsko dovolj razpršen in da bi pokrival učitelje s šol, delujočih v vseh slovenskih statističnih regijah.¹ Podatke o slovenskih osnovnih šolah in zaposlenih na njih smo dobili na spletnih straneh MŠŠ (Evidenca zavodov in programov – www.mss.gov.si). V vzorec smo vključili tudi učitelje na podružničnih šolah, pri čemer je bilo

¹ Slovenske srednje šole so na spletnih straneh ministrstva že razdeljene po regijah, tako da upoštevanje geografskega dejavnika ni vprašljivo. Velika večina srednjih šol v evidenci zavodov in programov ministrstva nima objavljenih podatkov o zaposlenih, zato je bilo le-te potrebno poiskati na spletnih straneh šol. V posameznih primerih tudi spletna stran ni ponujala teh podatkov oziroma ni bilo delujočih spletnih povezav, in tako so bile te šole izvzete iz vzorca.

potrebno preverjati, če učitelj/-ica slovenščine pedagoško delo opravlja tudi na matični OŠ. Ankete so bile na naslove posameznih šol in učiteljev slovenščine na njih poslani s Pedagoškega inštituta, ki je nosilec celotne raziskave Evalvacija vzgoje in izobraževanja v RS.

V vzorec je bilo izbranih 1263 učiteljev, ki poučujejo na 249 osnovnih šolah (od 448, kolikor jih deluje v Sloveniji), in 491 učiteljev na 102 od 179 delujočih srednjih šol v Sloveniji. Na anketni vprašalnik se je odzvalo 409 učiteljev. Njihova starost je v povprečju znašala 41,5 let (5 učiteljev ni posredovalo podatkov o svoji starosti). V vzorcu je bilo 373 (91,2 %) žensk in 23 (5,6 %) moških, 13 (3,2 %) pa jih ni označilo svojega spola. Vsi odstotki v tabelah se nanašajo na osnovno število 409 učiteljev.

Med anketiranimi učiteljicami in učitelji jih na OŠ uči 311 (76 %), 93 (22,7 %) na srednji, 5 (1,2 %) pa tako na eni kot drugi. Med učiteljicami in učitelji, ki učijo v srednjih šolah, jih največ (36 ali 38,7 %) uči na splošni gimnaziji, sledi srednje strokovno izobraževanje (6 ali 6,5 %) ter nižje poklicno izobraževanje (2 ali 2,2 %), ostali učijo v različnih kombinacijah navedenih srednjih šol (ti učitelji in učiteljice učijo v različnih srednješolskih centrih, kjer se izvajajo različni programi).

Učitelji, ki so bili anketirani, so navajali različne nazive, ki so si jih bodisi pridobili v času šolanja (učitelj ali profesor) ali v času opravljanja učiteljskega poklica (mentor, svetnik, svetovalec) ali celo znanstvene nazive, ki so jih dosegli na podiplomskem izobraževanju. Med nazivi je bil najpogosteje omenjen naziv profesorja (197 ali 48,2 %), učitelj ali profesor razrednega pouka (104 ali 25,4 %) ter predmetni učitelj (62 ali 15,2 %). Med učitelji je 8 magistrov in en doktor znanosti, sta pa tudi 2 gimnazijska maturanta, 5 jih ni navedlo svojega naziva, 29 pa jih je navedlo zgolj svoje učiteljske nazive (mentor, svetnik, svetovalec).

Največ učiteljev si je svojo izobrazbo pridobilo v Ljubljani, med njimi 179 (43,8 %) na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, 97 (23,7 %) pa na Pedagoški fakulteti oz. prej Pedagoški akademiji Univerze v Ljubljani. 115 (28,1 %) učiteljev je študiralo na Univerzi v Mariboru na nekdanji Pedagoški, zdaj Filozofski fakulteti. 14 učiteljev je navedlo kakšno drugo visokošolsko institucijo (2 srednjo šolo), 4 pa podatka niso navedli.

3.2 Vzorčenje in vzorec učencev, vključenih v raziskavo

Podobno kot vzorčenje učiteljev je potekalo tudi vzorčenje učencev. Vzpostavljena je bila mreža sodelavcev, ki so izvedli anketiranje po osnovnih in srednjih šolah v različnih krajih Slovenije. Vrnjenih je bilo 3427 izpolnjenih anket.

Ankete so bile na šolah posredovane učencem OŠ drugega in tretjega triletja ter učencem vseh letnikov srednjih šol. Povprečna starost sodelujočih v anketi je bila 15,06 let, najmlajši med njimi so bili stari 9 let, najstarejši 22. Med njimi je bilo 1552 fantov in 1822 deklet, 53 pa nam jih podatka o spolu ni zaupalo. 1191 jih je obiskovalo osnovno šolo (OŠ), 2129 srednjo (SŠ), ostali podatka o šoli niso navedli.

3.2.1 Število učencev v posameznih razredih OŠ

Razred	Število	Odstotki
4	36	2,9
5	169	13,7
6	172	13,9
7	375	30,4
8	318	25,7
9	165	13,4

3.2.2 Število dijakov v posameznih letnikih SŠ

Letnik	Število	Odstotki
1	953	27,8
2	664	19,4
3	492	14,4
4	42	1,2

3.2.3 Število dijakov v posameznih programih

Program	Število	Odstotki
NPI - nižje poklicno izobraževanje	44	2,0
SPI - srednje poklicno izobraževanje	250	11,5
SSI - srednje strokovno izobraževanje	1238	57,0

PTI - poklicno-tehniško izobraževanje	75	3,5
splošna gimnazija	370	17,0
strokovna gimnazija	194	8,9

4 Potek anketne raziskave

Ankete za učitelje in učence so bile na šole distribuirane v prvi polovici junija 2008 in na Pedagoški inštitut vrnjene do konca meseca. Vnašanje anketnih odgovorov v elektronske vnosne liste je potekalo meseca julija, v prvi polovici avgusta pa je bila opravljena statistična analiza pridobljenih podatkov.

C. ŠTEVILČNI REZULTATI IN STATISTIČNE ANALIZE

Številčni rezultati in statistične analize so prikazane v prilogi 4 (Statistična obdelava rezultatov anket *Besedišče in slovar – anketa za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol* in *Besedišče in slovar – anketa za učence osnovnih in srednjih šol.*)

Č. ANALIZA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV

To poglavje je sestavljeno iz dveh podpoglavij, *Analize in intepretacije ankete za učitelje in učiteljice osnovnih in srednjih šol* ter *Analize in intepretacije ankete za učenke in učence*. Tehnična opomba: oštevilčenje tabel in grafov teče posebej v obeh podpoglavjih, za natančno spremljanje razprave je priporočljivo slediti tudi obema anketama, ki ju navajamo v prilogah 1 in 2.

Analiza in interpretacija ankete za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol

2. A. Uporaba enojezičnih slovarjev slovenščine

Vprašanje meri po učiteljski rabi slovarskih priročnikov ne neposredno pri pouku, temveč pri njihovi pripravi na pouk, pri vrednotenju in ocenjevanju pisnih izdelkov učencev in pri drugem pripravljalnem učiteljskem delu. Predvidevali smo, da je ta raba pogostejša in drugačna od neposredne rabe pri pouku.

I Uporaba slovarskih priročnikov po vrsti in pogostosti

a) Uporaba Slovarja slovenskega knjižnega jezika² v odstotkih:

Pogostost	Knjiga	CD	Splet
nikoli	0,5	24,9	25,4
redko	14,9	16,4	24,4
nekajkrat na mesec	40,8	17,6	18,3
vsak teden	28,6	14,2	7,8
skoraj vsak dan	13,7	9,5	6,6
ni odgovora	1,5	17,4	17,4

Tabela 1 Uporaba SSKJ v odstotkih

Če združimo kategoriji *redko* in *nekajkrat na mesec* v *redkeje* po eni strani ter *vsak teden* in *skoraj vsak dan* v *pogosteje*, dobimo razmerje:

Knjiga

nikoli 0,5 *redkeje* 55,7, *pogosteje* 42,3

CD

nikoli 24,9 *redkeje* 34, *pogosteje* 23,7

Splet

nikoli 25,4 *redkeje* 42,7, *pogosteje* 14,4

Rezultati nakazujejo, da je prevladujoči način dostopa do SSKJ še vedno v knjižni obliki. CD (s čimer je mišljena različica na osebem računalniku) ima nižje vrednosti, po naravi dostopa je verjetno, da marsikdo od tistih, ki pogosto uporablja slovar v elektronski obliki, slovarja v

² Odslej SSKJ.

knjižni obliki ne uporablja več ali pa redkeje (takrat, ko nima na voljo elektronskega dostopa). SSKJ na spletu ima še nižje vrednosti, kar po eni strani lahko pomeni nizko stopnjo učiteljske seznanjenosti z dejstvom, da je slovar v tej obliki sploh javno dostopen, po drugi strani pa je lahko to tudi posledica redkejšje uporabe spleta za tovrstne potrebe med učiteljstvom nasploh, v kombinaciji s sorazmerno nizko rabo slovarja v elektronski obliki na osebem računalniku pa nasploh kaže na razmeroma nizko elektronsko pismenost med učiteljstvom, pa tudi na slabšo računalniško opremljenost na nekaterih šolah, ali pa celo na pomanjkanje domačega dostopa do računalnika s slovarsko programsko opremo in širokopasovnim dostopom do interneta. Velik delež anket brez odgovorov najbrž tudi pomeni neseznanjenost z elektronskimi različicami priročnikov, ne le pri SSKJ, temveč tudi pri drugih slovarjih.

Pretežna uporaba SSKJ v knjižni obliki ni samo nepraktična (s tehničnega in finančnega stališča dostopnosti), temveč pomeni tudi precej zmanjšane vsebinske možnosti. Elektronski dostop namreč omogoča lažje in hitrejše iskanje, pa tudi najrazličnejša zahtevnejša, zapletenejša in obsežnejša iskanja, s tem pa pridobivanje kvalitetnejših preglednih informacij o besedišču oziroma posameznih skupinah in množicah besed/besednih zvez.³ Resda pa je knjižna oblika SSKJ vendarle dragocena oblika informacije za tiste, ki nimajo dostopa do elektronske oblike, bodisi zato, ker nimajo računalnika za svojo rabo, bodisi zato, ker nimajo programske opreme.

Ne glede na način dostopa do SSKJ pa rezultati kažejo, da učiteljstvo pri svojem delu ta priročnik uporablja le občasno, vsakodnevno ga uporablja manjši delež.

b) Uporaba slovarskega dela Slovenskega pravopisa 2001⁴ v odstotkih:

<i>Pogostost</i>	Knjiga	CD	Splet
nikoli	2,4	43,0	36,9
redko	20,3	15,2	23,7
nekajkrat na mesec	36,4	10,3	10,0
vsak teden	25,4	7,3	3,7
skoraj vsak dan	13,0	4,4	2,0
ni odgovora	2,4	19,8	23,7

Tabela 2 *Uporaba SPS v odstotkih*

³ V raziskavi uporabljamo predvsem splošni izraz beseda, s čimer pojmujeemo vse leksikalne enote, tako eno- kot večbesedne. O različnih leksikalnih enotah govorimo samo tam, kjer je to res potrebno zaradi vsebinske natančnosti.

⁴ Odslej SPS.

Če podobno kot prej združimo kategoriji *redko* in *nekajkrat na mesec* v *redkeje* po eni strani ter *vsak teden* in *skoraj vsak dan* v *pogosteje*, dobimo razmerje:

Knjiga

nikoli 2,4 *redkeje* 56,7, *pogosteje* 38,4

CD

nikoli 43 *redkeje* 25,5, *pogosteje* 11,7

Splet

nikoli 36,9 *redkeje* 33,7, *pogosteje* 5,7.

Na splošno lahko sklepamo, da učitelji in učiteljice SPS še nekoliko redkeje uporabljajo kot SSKJ, še manj v elektronski obliki. Vprašanje dostopnosti SPS je še nekoliko drugačno kot pri SSKJ, saj je enouporabniški paket na voljo samo za rabo na enem računalniku, dodatne licence pa so sorazmerno drage. Kako omejeno zanesljivost imajo anketni odgovori, posredno kaže naslednje dejstvo: v anketnem vprašanju je bil spletni dostop do SPS ponujen pomotoma, saj ta priročnik na tak način zaenkrat sploh ni na voljo, pa je kljub temu več kot tretjina učiteljev izjavila, da ga uporablja vsaj občasno.

c) Uporaba Priročnega slovarja tujk v odstotkih:

<i>Pogostost</i>	Knjiga	CD
<i>nikoli</i>	7,8	50,1
<i>redko</i>	32,8	14,2
<i>nekajkrat na mesec</i>	37,7	6,8
<i>vsak teden</i>	15,4	3,7
<i>skoraj vsak dan</i>	4,4	1,5
<i>ni odgovora</i>	2,0	23,7

Tabela 3 *Uporaba Priročnega slovarja tujk v odstotkih*

Če združimo kategoriji *redko* in *nekajkrat na mesec* v *redkeje* po eni strani ter *vsak teden* in *skoraj vsak dan* v *pogosteje*, dobimo razmerje:

Knjiga

nikoli 7,8 *redkeje* 70,5, *pogosteje* 19,8

CD

nikoli 50,1, *redkeje* 21, *pogosteje* 5,2

č) Uporaba Velikega slovarja tujk v odstotkih:

<i>Pogostost</i>	
nikoli	18,6
redko	32,3
nekajkrat na mesec	30,8
vsak teden	11,0
skoraj vsak dan	2,2
ni odgovora	5,1

Tabela 4 *Uporaba Velikega slovarja tujk v odstotkih*

Če združimo kategoriji *redko* in *nekajkrat na mesec* v *redkeje* po eni strani ter *vsak teden* in *skoraj vsak dan* v *pogosteje*, dobimo razmerje:

nikoli 18,6, *redkeje* 63,1, *pogosteje* 13,2

d) Uporaba Verbinčevega Slovarja tujk v odstotkih

<i>Pogostost</i>	
nikoli	18,8
redko	38,1
nekajkrat na mesec	24,2
vsak teden	8,1
skoraj vsak dan	2,4
ni odgovora	8,3

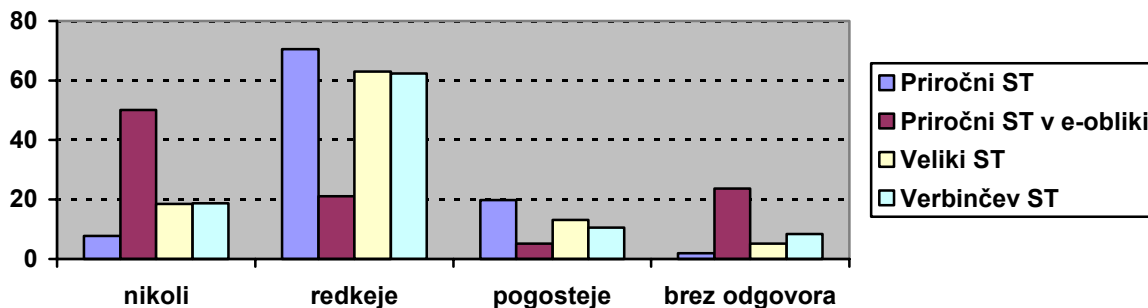
Tabela 5 *Uporaba Verbinčevega Slovarja tujk v odstotkih*

Če združimo kategoriji *redko* in *nekajkrat na mesec* v *redkeje* po eni strani ter *vsak teden* in *skoraj vsak dan* v *pogosteje*, dobimo razmerje:

nikoli 18,8, *redkeje* 62,3, *pogosteje* 10,5

Graf 1: Primerjava različnih slovarjev tujk

Primerjava rabe slovarjev tujk

Za učiteljsko rabo je seveda zelo verjetno, da pretežno uporabljajo samo en slovar tujk; razen elektronske različice Priročnega slovarja tujk so drugi viri po rabi enakomerno razporejeni, najstarejši (in najbolj zastareli) vir, Slovar tujk Franceta Verbinca, ima sicer najmanjši knjižni delež, ki pa je še vedno sorazmerno velik, verjetno zato, ker je bil izdan v mnogih izdajah. Na splošno gledano je raba slovarjev tujk precej nižja od rabe SSKJ in SP 2001, kar je glede na naravo teh jezikovnih priročnikov mogoče oceniti kot razumljivo in dobro (ST je namreč omejen le na poseben, t. i. prevzeti del besedišča in tudi ponuja specifično obliko informacije, ne pa celovito informacijo o obravnavanem besedišču.) Kot kažejo rezultati statističnih analiz, se slovarji tujk uporabljajo pogosteje v srednji kot v osnovni šoli.

e) Uporaba Amebisovega besednega zaklada v odstotkih

Pogostost	
nikoli	59,2
redko	17,8
nekajkrat na mesec	8,1
vsak teden	4,2
skoraj vsak dan	0,7
ni odgovora	10,0

Tabela 6 Uporaba Amebisovega besednega zaklada v odstotkih

Amebisov besedni zaklad (<http://www.amebis.si/izdelki/abz>) je samo elektronski vir, ki ponuja specifične informacije o slovenskem besedišču, predvsem vzorce pregibanja. Če združimo kategoriji *redko* in *nekajkrat na mesec* v *redkeje* po eni strani ter *vsak teden* in *skoraj vsak dan* v *pogosteje*, dobimo razmerje:

nikoli 59,2, redkeje 25,9, pogosteje 4,9.

Priročnik je po vsebini bolj kot za učiteljstvo primeren za učenke in učence, še posebej za tiste, ki jim slovenščina ni prvi jezik ali tiste, ki imajo težave s pregibanjem besed v knjižni slovenščini.

f) uporaba drugih slovarskih priročnikov

Večina vprašanih na to vprašanje ni odgovorila (86,3 %). Med drugimi slovarskimi priročniki, ki jih uporabljajo pri svojem delu, so anketiranci navajali etimološka slovarja (7,5 %), različne dvojezične slovarje (1,6 %), frazeološki slovar (0,4 %), Slovenski pravopis (0,6 %, pri čemer gre najverjetneje za vse, kar ni slovarski del SP 2001), Slovensko slovnico (0,4 %), posamično pa še: Barbara Hanuš: Moj slovar; Besana - Sklanjanje; E-pis; Enciklopedija slovenskega jezika (Toporišič); FIDA; fidaplus; Jezik in slovstvo (revija); Moj mali slovar; Moj slovar; Odzadnji slovar slovenskega jezika. Pogosteje (ob navedenih priročnikih) torej učitelji rabijo le etimološka slovarja slovenščine, vse druge vire pa le redki, med viri pa navajajo tudi izrazito neslovarske. Zanimivo se zdi, da učitelji malo uporabljajo dvojezične slovarje. Najbrž je to mogoče pripisati zelo redkemu povezovanju šolskega usvajanja slovenščine z informacijami o tujih jezikih, zaradi česar posledično učitelji in učiteljice za svoje delo ne potrebujejo informacij iz dvojezičnih slovarjev.

Nadaljnja statistična analiza razlik med osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokaže značilno razliko v rabi slovarjev v naslednjih kategorijah:

	OŠ		SŠ		Z	p
	M	SD	M	SD		
uporaba slovenskega pravopisa v knjižni obliki	3,2	1,0	3,5	0,9	-2,317	0,021*
uporaba priročnega slovarja tujk v knjižni obliki	2,7	0,9	3,0	1,0	-2,561	0,010*
veliki slovar tujk	2,3	0,9	2,8	1,1	-4,240	0,000*
slovar tujk	2,2	1,0	2,6	1,0	-3,236	0,001*
Amebisov besedni zaklad	1,5	0,9	1,7	0,9	-2,285	0,022*

M – aritmetična sredina (višja pomeni bolj pogosto uporabo)

SD – standardna deviacija

* - skupini se med seboj razlikujeta na nivoju tveganja 5%

Tabela 7 Primerjava pogostosti uporabe posameznih slovarjev med osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji

Srednješolski učitelji in učiteljice torej navedene priročnike uporabljajo pogosteje od osnovnošolskih, pri uporabi ostalih virov pa med osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji ni razlik. Razliko je mogoče interpretirati v naslednji smeri: osnovnošolsko učiteljstvo se pri pripravah na svoje delo srečuje z manj zahtevnimi besedili in besediščem in zato manjkrat seže po priročnikih, srednješolsko učiteljstvo pa večkrat; glede na rezultate točke 2 BIII pa je mogoče sklepati tudi to, da se zaradi pogostejšega dela s slovarji pri pouku srednješolski učitelji tudi večkrat pripravljajo na to obliko dejavnosti.

II Pogostost uporabe navedenih slovarskih priročnikov pri posameznem delu pouka

<i>Pogostost</i>	Jezikovni pouk	Pouk književnosti
nikoli	1,0	3,4
redko	8,6	19,6
občasno	41,1	51,3
pogosto	47,9	22,5
ni odg.	1,2	3,1

Tabela 8 Pogostost rabe slovarskih priročnikov pri posameznem delu pouka, v odstotkih

Rezultati kažejo na to, da je uporaba SSKJ sicer pogostejša pri pouku jezika, da pa se vsaj občasno precej redno pojavlja tudi pri pouku književnosti. Pregled učbenikov in drugih učnih gradiv kaže na to, da večina predvideva delo s SSKJ, nekateri tudi delo z drugimi priročniki, npr. s SPS, etimološkim slovarjem, najbrž pa za osnovne pojasnjevalne potrebe učiteljem zadoščajo skoraj vsi priročniki, navedeni v točki I. Glede na to, da pri tem in naslednjem vprašanju (III) anketa ni spraševala po posameznih priročnikih, lahko v grobem sklepamo, da se njihov delež približuje deležu, ugotovljenem v točki I, hkrati pa je odgovore treba primerjati in interpretirati skupaj s podatki, pridobljenimi v točki B, pa tudi v C.

Primerjava osnovnošolskega in srednješolskega učiteljstva pokaže, da osnovnošolski (aritmetična sredina 3,1, standardna deviacija 1,9) v primerjavi s srednješolskimi (aritmetična

sredina 2,7, standardna deviacija 0,7) značilno pogosteje uporabljajo navedene priročnike pri pouku književnosti. V pogostosti rabe pri pouku jezika se ne razlikujejo.

III Pogostost uporabe navedenih slovarskih priročnikov pri pripravi na posamezne učne dejavnosti

Pogostost	Obravnava umetnostnega besedila	Obravnava neumetnostnega besedila	Obravnava slovnice	Obravnava besedišča	Priprava šolskih nalog	Priprava testov	Popravljanje nalog in testov
nikoli	6,4	2,0	4,2	1,7	9,8	7,3	7,3
redko	26,4	19,1	21,3	14,2	21,8	18,1	19,6
občasno	47,2	48,7	42,5	40,6	46,7	47,7	41,3
pogosto	18,8	29,3	30,8	42,1	20,3	25,9	30,6
ni odg.	1,2	1,0	1,2	1,5	1,5	1,0	1,2

Tabela 9 Pogostost uporabe slovarskih priročnikov za pripravo na posamezne učne dejavnosti, v odstotkih

Sodeč po odgovorih večina učiteljev in učiteljic pri pripravi vseh navedenih učnih dejavnosti slovarske priročnike uporablja občasno ali pogosto. Približno petina učiteljev priročnike uporablja redko, kar lahko pomeni različne stvari, najbrž pa lahko sklepamo predvsem to, da se zanašajo predvsem na že pripravljena gradiva, izkušnje ipd. in pri pripravi na delo ne potrebujejo posvetovanja s priročniki.

Ne preseneča najpogostejša raba pri pripravi na obravnavo besedišča; nekoliko manj pričakovan je sorazmerno visok delež pri pripravi na obravnavo slovnice. Toda, kot kažejo odgovori tudi na nekatera druga vprašanja, učitelji in učiteljice ne ločujejo dosledno med slovničnimi in slovarskimi priročniki, tako da je visok delež rabe pri pripravi na obravnavo slovnice najbrž povezan s pridobivanjem informacij iz Slovenske slovnice in tudi iz poglavja s pravili Slovenskega pravopisa. Novejša perspektiva pri opisovanju in usvajanju slovničnih pravil, ki izhaja iz povezanosti slovnice in besedišča (tako imenovana leksikogramatika) in sintagmatskih lastnosti besedišča, je še v slovenskem znanstvenem jezikoslovnem prostoru sorazmerno redka in neuveljavljena, tako da je težko domnevati, da se že uveljavlja pri pouku slovenščine v osnovnih in srednjih šolah.

Višji delež pogoste rabe se kaže pri pripravi na obravnavo neumetnostnih besedil (29,3) kot umetnostnih (18,8, kar je najnižje od vseh dejavnosti), pri obeh razredih besedil pa je zelo podoben delež odgovorov *občasno*. To se zdi nekoliko nenavadno, saj je mogoče pričakovati, da je v umetnostnih besedilih več besedišča, ki je učencem manj znano, in tako učitelji pri pripravi na obravnavo besedil uporabljajo slovarske informacije o lastnostih domnevno novega besedišča za učence. Po drugi strani pa obravnava besedilnozvrstnih najrazličnejših avtentičnih (ali le delno prilagojenih) neumetnostnih besedil (kar je eno od glavnih gibal pouka slovenščine) gotovo prinaša veliko besedišča, tudi terminološkega, ki je potrebno ustrezne razlage in umestitve. Umetnostna besedila so pomensko sicer pogosto odprta in bi prav zato pričakovali večji delež uporabe slovarjev pri delu z njimi, vendar si je pri opredeljevanju besednih pomenov marsikdaj težko ustrezno pomagati z enojezičnimi slovarji, ki različnih izvirnih pomenskih prenosov razumljivo ne vključujejo v svoj opis, prenose pa se pri pouku pogosto opredeljuje in obravnava literarnovedno. Pri pripravi na obravnavo umetnostnih besedil bi bilo treba pri opazovanju razmerja med presekom običajne, neumetnostne rabe in specifično rabo besedišča v umetnostnem besedilu poseči tudi po korpusnih in spletnih virih.

Pri pripravi na preverjanje in vrednotenje izdelkov učencev in učenk je najmanj pogosta raba priročnikov povezana s kategorijo *priprava šolskih nalog*. Po ponovnem premisleku se zdi, da je kategorijo mogoče razumeti na več načinov (*šolska naloga* kot posebna oblika preverjanja znanja ali pa kot šolska dejavnost za usvajanje znanja in zmožnosti) in so zato rezultati manj zanesljivi. Glede na to, da *naloge* v drugem pomenu vsebujejo tudi druge dejavnosti, je verjetneje, da so učitelji in učiteljice razumeli šolske naloge kot preverjanje znanja, pri čemer je raba slovarja res manj uporabna kot pri drugih dejavnostih. Oblikovanje testov in njihovo vrednotenje izpričuje sorazmerno pogosto rabo, najbrž za dodatno učiteljsko konzultacijo pri nenavadnih in nepričakovanih odgovorih učencev in učenk.

Primerjava osnovnošolskega in srednješolskega učiteljstva pokaže, da srednješolski v primerjavi z osnovnošolskimi značilno pogosteje uporabljajo navedene priročnike pri pripravi na obravnavo neumetnostnega besedila (OŠ aritmetična sredina 3,0, SŠ aritmetična sredina 3,2) ter pripravi na obravnavo slovnice (OŠ aritmetična sredina 3,0, SŠ aritmetična sredina 3,2).

IV Poznavanje in uporaba korpusov in spletnih seznamov

<i>Pogostost</i>	Fida	FidaPlus	Besede slovenskega jezika	Nova beseda
ne poznam	65,5	73,6	47,4	66,3
poznam, a ne uporabljam	16,6	12,5	20,8	14,4
uporabljam redko	10,8	7,1	18,6	10,8
uporabljam nekajkrat na mesec	3,2	2,4	7,6	4,2
uporabljam vsak teden	0,5	0,2	2,2	0,7
uporabljam skoraj vsak dan	0,5	0,2	0,7	0,7
ni odgovora	2,9	3,9	2,7	2,9

Tabela 10 *Poznavanje in uporaba korpusov in spletnih seznamov, v odstotkih*

Rezultati kažejo na zelo nizko učiteljsko poznavanje in uporabo referenčnih korpusov slovenščine in spletnega seznama slovenskih besed, saj več kot dve tretjini učiteljev in učiteljic slovenščine ne poznata spletnih virov. Ti jezikovni viri so sicer zelo različni, v eno vprašanje smo jih združili zaradi dejstva, da so novejšega datuma ter da obstajajo samo na spletu. Razen korpusa Fida so vsi javno prosto dostopni (FidaPlus s spletno registracijo): www.fida.net, www.fidaplus.net, <http://bos.zrc-sazu.si>, http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html. Korpusi slovenščine ponujajo dragoceno in bogato dopolnilo informacijam iz slovarjev in jezikovnih priročnikov, še posebej v slovenski situaciji in njej podobnim, kjer večina obstoječih jezikovnih priročnikov še ni nastala na podlagi zanesljivih in sodobnih korpusnih podatkov o jeziku. Izjemno visoki deleži nepoznavanja teh virov med učiteljstvom je zato gotovo zelo zaskrbljivo dejstvo. Deloma je to posledica izobraževanja – saj še v trenutku te raziskave pretežni del univerzitetnih slovenističnih programov pedagoške smeri v Sloveniji nima posebnih predmetov, ki bi študentsko populacijo sistematično seznanjala s temi viri in jih pripravljala na delo z njimi, tako v tehničnem kot v vsebinskem in didaktičnem smislu. Oba vidika sta pri tem sorazmerno zahtevna, saj se precej razlikujeta od uveljavljenih tradicionalnih pogledov na naravo in funkcijo jezikovnih virov. Posebna izobraževanja s to tematiko v okviru stalnega strokovnega izpopolnjevanja so bila doslej redka in imajo sorazmerno majhen doseg. Glede na to, da je tovrstno pristopanje k jezikovnim virom gotovo nujno za nadaljnji razvoj učinkovitega poučevanja pri vseh jezikovnih predmetih (v

perspektivi bo šlo tudi za gradnjo lastnih virov, posebej prilagojenih individualnim šolskim potrebam učiteljice ali učitelja, stroke oziroma predmeta, razreda, šole...), rezultati potrjujejo potrebo ne le po študijskih predmetih s to vsebino, temveč tudi potrebo po širšem izobraževanju že diplomiranih učiteljev in učiteljic, po vključevanju teh vsebin v učne načrte in učbenike ter učno gradivo ipd. Nenazadnje najnovejša prenova učnih načrtov močno poudarja razvoj digitalne zmožnosti, tako da je v že veljavnem prenovljenem gimnazijskem učnem načrtu za slovenščino in v predlogu novega osnovnošolskega učnega načrta kot ena izmed temeljnih kompetenc zapisana digitalna pismenost, pri razvijanju sporazumevalne zmožnosti pa predvidena uporaba digitalnih tehnologij (UN OŠ 2007: 4, 5, 85; UN G 2008: 6, 7, 38, 42). To pomeni, da bo pri pouku potrebno nameniti več časa tudi uporabi elektronskih slovarjev ter drugih elektronskih virov za delo z besediščem, za kar pa bodo morali biti učitelji dobro usposobljeni.

V Namen in pogostost uporabe elektronskih virov

<i>Pogostost</i>	Zapisa	Pogostosti rabe	Družljivosti in vezljivosti	Pragmatične omejenosti	Oblike in rabe frazema	Obstoja
nikoli	4,6	13,2	8,8	10,3	5,9	4,9
redko	10,3	12,2	19,1	16,4	10,5	13,2
občasno	24,4	14,2	14,7	14,4	23,0	19,6
pogosto	6,6	4,4	2,0	3,2	5,6	6,6
ni odgovora	54,0	56,0	55,5	55,7	55,0	55,7

Tabela 11: *Pogostost uporabe besedilnih korpusov za preverjanje rabe, v odstotkih*

Glede na to, da več kot polovica vprašanih na to vprašanje ni odgovorila (ker se je že pri prejšnjem izjasnila, da teh virov ne poznajo in ne uporabljajo), podatki veljajo le za majhno skupino učiteljev in učiteljic, zato res samo okvirno nakazujejo težnje pri rabi. Še največ se korpusi rabijo pri preverjanju *zapisa besed* in pri preverjanju *oblike in rabe frazema*, še najmanj pa pri preverjanju *družljivosti in vezljivosti*. Preverjanje zapisa je najbrž povezano tudi s preverjanjem pogostosti rabe, saj si lahko predstavljamo, da gre pri tem za preverjanje obstoječih različic zapisovanja besed in za odločanje med njimi. Tudi pri frazeologiji je variantnost pojavnih oblik frazemov visoka, obstoječi slovarski viri za slovenščino pa so s frazeološkimi informacijami sorazmerno skopi in neaktualni, odtod najbrž nekoliko višja

raba. Frazeologija je po anekdotičnih informacijah v učiteljski populaciji priljubljena za dodatne, zahtevnejše jezikovne dejavnosti pri pouku. Zanimivo pa je, da je najnižja raba pri preverjanju oziroma ugotavljanju *družljivosti in vezljivosti* besed, kar je pravzaprav glavna in neposredna podatkovna prednost, ki jo ponujajo korpusi z ustreznimi konkordančniki. Sklenemo lahko s tezo, da najverjetneje tisti, ki korpuse poznajo in uporabljajo, to počnejo za različne namene, in tovrstne podatke pri pripravi na različne učne dejavnosti uporabljajo kot nadgradnjo ali korekcijo informacij, ki jih lahko dobijo v slovarskih priročnikih. Da pa so elektronski viri konceptualno še precej daleč od splošne sprejetosti, posredno kaže naslednji učiteljski dopisani komentar k tej točki: *»ni bila dana informacija, da lahko v šoli tudi te vire uporabljamo pri pouku«*. Zdi se, da se učitelji pri pouku oklepajo tistih virov, ki so že preizkušeni in v svojem pedagoškem delu ne želijo eksperimentirati z novimi pristopi.

2. B. Delo s slovarskimi priročniki v razredu

Drugi del ankete je meril ocene učiteljev in učiteljic, kolikšno in kakšno je delo s slovarskimi priročniki in drugimi jezikovnimi viri pri poučevanju slovenščine. Delež je po eni strani odvisen od zahtev učnega načrta in predvidenih učbeniških dejavnosti, po drugi strani pa tudi od tehnoloških in drugih infrastrukturnih možnosti, pa tudi od učiteljskih odločitev, koliko bodo predvidene dejavnosti pri pouku jezika in književnosti dopolnjevali z vodenim ali samostojnim delom učencev in učenk s slovarjem.

I Letno število ur, namenjenih delu s slovarskimi priročniki v enem razredu

V tabeli 12 je prikazano, koliko ur učitelji letno namenijo delu s slovarskimi priročniki v posameznem razredu.

Ure	Odstotki
nič	0,5
1 do 2	22,0
3 do 4	42,8
5 do 6	24,7
več	9,0
ni podatka	1,0

Tabela 12 Število ur dela s slovarskimi priročniki v enem razredu, v odstotkih

V povprečju delajo učitelji v OŠ ($M = 3,1$, $SD = 0,9$) v primerjavi z učitelji na SŠ ($M = 3,2$, $SD = 0,9$) s priročniki statistično pomembno manj ur ($Z = -2,737$, $p = 0,006$). Ta rezultat je mogoče povezati z manjšo vključenostjo slovarjev (oziroma predvideno omejeno rabo slovarjev le na določene vsebine) v osnovnošolskem učnem načrtu za slovenščino v primerjavi z učnimi načrti za srednješolske programe. Rezultat pa, v povezavi z nekaterimi drugimi, ki smo jih pridobili z anketo za učence (gl. poglavje 3 *Enojezični slovarji slovenščine*), tudi sproža domnevo, da samo večja količina dela s slovarji ne vpliva bistveno spodbudno na rabo slovarjev med učenci, saj srednješolci slovarje uporabljajo manj kot osnovnošolci. Seveda ne zanikamo pomembnosti pogostega dela s slovarji pri pouku, saj je to zagotovo eden izmed motivacijskih faktorjev, ki lahko pozitivno vplivajo na pogostost samostojne rabe slovarjev med učenci (pogostejša raba omogoča boljše poznavanje slovarjev in s tem možnost učinkovitejše rabe), vendar pa ne samozadosten.

II Slovar, s katerim pri pouku najpogosteje delajo

Slovar	Odstotki
SSKJ	72,9
SSKJ in slovarski del Slovenskega pravopisa	8,1
slovarski del Slovenskega pravopisa	7,1
SSKJ in slovar tujk	4,9
slovar tujk	1,0
ostale kombinacije	5,0
drugo	0,5
ni podatka	0,5

Tabela 13 Slovarji, s katerimi učitelji najpogosteje delajo pri pouku, v odstotkih

Rezultati kažejo, da učitelji pri pouku daleč najpogosteje uporabljajo SSKJ, kar lahko povežemo s tem, da je SSKJ najpogosteje uporabljan slovarski priročnik tudi v učbeniških vajah (prim. tudi *III Vključevanje SSKJ v razredno delo*). Takšen rezultat pa je pričakovan (in povsem smiseln) tudi zato, ker je SSKJ edini splošni enojezični slovar slovenščine in kot tak najbolj splošno uporaben za delo z besediščem – v primerjavi npr. s SPS in ST, ki pokrivata le en segment jezika (zapis in po izvoru tuje besede).

Srednješolski in osnovnošolski učitelji se ne razlikujejo v tem, katere slovarje uporabljajo najpogosteje ($\chi^2 = 3,463$, $df = 11$, $p = 0,983$) in v kolikšni meri vključujejo v delo v razredu SSKJ ($\chi^2 = 0,908$, $df = 1$, $p = 0,341$), prim. naslednje poglavje.

III Vključevanje SSKJ v razredno delo

SSKJ v delo v razredu **vključuje 96,8 %** učiteljev, **0,7 %** ga **ne vključuje**, **2,4 %** pa jih **ni** podalo **odgovora**.

a) uporaba SSKJ, kadar je predviden z učnim načrtom/učbenikom:

nikoli	0,5
redko	6,4
pogosto	31,3
vedno	59,2
ni odgovora	2,7

Tabela 14 Uporaba SSKJ, kadar je predviden z učnim načrtom ali učbenikom, v odstotkih

b) pripravljanje samostojnih vaj za spoznavanje SSKJ in njegove uporabe:

nikoli	7,8
redko	31,8
občasno	46,9
pogosto	11,7
ni odgovora	1,7

Tabela 15 Priprava samostojnih vaj za spoznavanje in rabo SSKJ, v odstotkih

c) vključevanje SSKJ tudi takrat, ko ni predviden v učnem načrtu ali učbeniku:

nikoli	4,2
redko	26,7
občasno	52,1
pogosto	15,2
ni odgovora	2,0

Tabela 16 Vključevanje SSKJ brez priporočil v učnih načrtih in učbenikih, v odstotkih

Velika večina učiteljev SSKJ vedno ali pogosto vključuje v delo v razredu takrat, kadar je predviden v učnem načrtu ali učbeniku, kar 58,6 % učiteljev tudi pogosto ali občasno pripravlja samostojne vaje za spoznavanje SSKJ, 67,3 % pa SSKJ uporablja, tudi kadar delo z njim ni predvideno v učnem načrtu oziroma učbeniškem gradivu. Ti rezultati kažejo, da se učitelji zavedajo pomembnosti dobrega poznavanja slovarja za učinkovito rabo (prim. tudi rezultate v *XI Razlogi za spoznavanje enojezičnih slovarjev slovenščine pri pouku slovenščine*) in pomembnosti uzaveščanja koristnosti rabe slovarja ob različnih dejavnostih (prim. č) *vključevanje SSKJ pri posameznih učnih vsebinah*).

Učiteljska skupina OŠ se od skupine SŠ statistično razlikuje na nivoju tveganja 5 % pri rabi SSKJ, predvideni z učnim načrtom (OŠ aritmetična sredina 3,5, SŠ 3,7), ter pri pripravi samostojnih vaj za spoznavanje SSKJ (OŠ 2,5, SŠ 3,1).

č) vključevanje SSKJ pri posameznih učnih vsebinah:

Dejavnost	Odstotki
obravnava neumetnostnega besedila	68,5
obravnava besedoslovja in frazeologije	65,3
obravnava umetnostnega besedila	56,2
obravnava pravopisa	52,8
skupinska poprava testov, domačih nalog	39,4

obravnava pravorečja	37,9
obravnava slovnice	32,3
obravnava besediloslovja in sporočanje	24,2
drugo	2,4

Tabela 17 *Vključevanje SSKJ pri posameznih učnih vsebinah, v odstotkih*

Individualni odgovori pri odgovoru *drugo* so bili: didaktične igre za bogatenje besednega zaklada; govorne vaje; govorni nastopi, (prostoizbirno) domače branje; individualne zadolžitve posameznikom (domače delo), če pri pouku pridemo v jezikovno zadrego; odnosi med besedami (eno- in večpomenske besede); pri drugih predmetih za natančno razlago določenih poimenovanj; skupinska poprava šolskih nalog (spisov) - vprašanja in dileme v zvezi s pomeni določenega sloga; spoznavanje pojmov s področja čustev, razvijanja socialnih veščin; učenci sami v knjižnici poiščejo pomen in razlago besede; za razlago besed tako pri umetnostnih kot neumetnostnih besedilih.

Odgovori se nanašajo na vprašanje c in kažejo, pri katerih vsebinah učitelji SSKJ vključujejo v delo v razredu, kadar delo z njim ni predvideno v učnem načrtu ali učbeniškem gradivu.

Zelo visok delež uporabe pri obravnavi neumetnostnih in umetnostnih besedil lahko ocenimo kot pozitiven, saj je ena izmed pomembnih funkcij slovarja pojasnjevanje pomena, razumevanje besed pa pomemben del vsakega procesa razumevanja (in tvorjenja) besedil. Kot pozitiven lahko ocenimo tudi relativno visok delež uporabe SSKJ pri skupinskih popravah učenčevih samostojnih pisnih izdelkov, saj vodeno delo s slovarjem ob takšnih priložnostih lahko učence motivira za samostojno pojasnitev napak, pripomore k razumevanju napak in tako omogoča poglobljanje leksikalnega znanja.

Delež vključevanja SSKJ pri obravnavi različnih jezikovnih ravni je v povezavi z naravo slovarskega priročnika. Najvišji delež je pri obravnavi besedoslovja in frazeologije, za kar je SSKJ še najbolj primeren, manjše deleže dosegajo obravnava pravopisa, pravorečja, slovnice, besediloslovja in sporočanja, saj je SSKJ za obravnavo teh jezikovnih ravni primeren le v omejen obsegu, in sicer (le) toliko, kolikor je ta problematika povezana z besediščem.

Učiteljska skupina OŠ se od skupine SŠ statistično razlikuje na nivoju tveganja 5 % pri rabi SSKJ za obravnavo umetnostnega besedila (OŠ 59,2 %, SŠ 45,2 %), ter pri obravnavi besedoslovja in frazeologije (OŠ 2,5, SŠ 3,1).

IV Ukrepi pri nezadovoljivih informacijah v SSKJ

Analiza učbeniškega gradiva je pokazala, da se vaje, ki vključujejo delo s SSKJ, pojavljajo že zgodaj v OŠ (in potem vse do konca srednješolskega izobraževanja), kar je s stališča zgodnjega uvajanja slovarja, ki prinaša koristi tako na področju razvijanja poimenovalne zmožnosti kot na področju usposabljanja za samostojno rabo slovarjev, dobro. Žal pa so vaje za ciljno publiko marsikdaj pretežke, kar je verjetno posledica premajhne občutljivosti za vprašanje razumljivosti slovarskih informacij in prevelikega zaupanja v SSKJ (prim. *II Strinjanje z navedenimi ocenami o SSKJ, SPS in ST, VI Primernost SSKJ za šolsko populacijo*), pa tudi odsotnosti premisleka snovalcev učbeniških gradiv o ciljnih, ki jih s takšnimi vajami želimo pri pouku slovenščine doseči. Problematičnost vaj je med drugim povezana z odsotnostjo informacij, ki naj bi jih učenci našli v slovarju (npr. ni geselskega članka za določeno besedo, ni definicije za pomen, ki ga učenci iščejo, definicija ne prinaša sopomenskih variant, ni definicij za dvobesedne lekseme), težko dostopnostjo informacij (npr. zaradi obsega in razdrobljenosti informacij v geselskem članku, zaradi sistema podgesel) in slabo razumljivostjo informacij (npr. preabstraktne, prestrokovne definicije, velika pomenska razpršenost pomenskih opisov). Pretežke oziroma neustrezne vaje učencev zagotovo ne morejo motivirati za samostojno uporabo slovarjev, imajo pa lahko nasprotni učinek, saj nerazumevanje slovarskih informacij ne more prikazati smiselnosti uporabe slovarjev, ampak uporabnike od uporabe zlahka odvrne. Zato je zelo pomembno, da jih učitelji, kadar naletijo na takšne vaje, v pouk vključijo z veliko mero previdnosti oziroma z jasno določenimi cilji, kaj želijo z njimi doseči.

V anketi nas je zato zanimalo, če učitelji takšne naloge sploh opazijo in ali jih oziroma kako jih vključijo v delo v razredu. Vprašanje je sicer nekoliko omejeno spraševalo le po tem, kaj storijo, če v učbeniku naletijo na nalogo, ki zahteva uporabo SSKJ, zahtevanih podatkov pa v njem ni, so slabo razumljivi ali se ne ujemajo s sodobno rabo slovenščine.

Ukrep	Odstotki
z učenci se po reševanju o tem pogovorimo	38,4
na takšne naloge še nisem naletel/a	24,7
učencem pred reševanjem dam dodatna navodila (opozorim na morebitne probleme)	23,2
<i>kombinacija odgovorov</i>	5,8
takšnih nalog učenci ne rešujejo	5,6
drugo	1,7
ni odgovora	0,5

Tabela 18 Ukrepi pri nezadovoljivih informacijah v SSKJ, v odstotkih

Individualni odgovori pri odgovoru *drugo* so bili: iščemo po drugih priročnikih, sklepamo; iščemo po spletu ali drugih virih; nalogo opremim z ustreznimi podatki, pojasnim; pogovor s slavisti; povem, da je SSKJ izšel že v 70. letih 20. st. in ni bil posodobljen; pred reševanjem povprašam za razlago učiteljico slovenščine; prosim za pomoč slavistke na naši šoli; učence pošljem v knjižnico po SSKJ; učence pustim, da sami pridejo do ugotovitev, nato se pogovorimo in pojasnimo, zakaj je tako; vprašam in se posvetujem s slavisti na šoli; vprašamo slaviste na šoli.

Kar četrtnina učiteljev na takšne naloge še ni naletela, kar bi težko interpretirali le kot dejansko odsotnost takšnih vaj v učbenikih, saj smo nanje naleteli v različnih učbenikih na različnih stopnjah šolanja. Ta rezultat zato lahko interpretiramo tudi kot nezavedanje zgoraj opisanega problema, pa tudi trdnega učiteljskega zaupanja v učbeniško gradivo in SSKJ. Večina učiteljev in učiteljic je sicer odgovorila, da se z učenci in učenkami o takšnih nalogah pogovorijo po reševanju, slaba četrtnina pa, da že pred reševanjem opozori na morebitne težave in učencem da dodatna navodila. Le majhen delež učiteljev je odgovoril, da učenci takšnih nalog ne rešujejo. V nekaterih primerih je izogibanje zagotovo lahko smiselno, ne omogoča pa podrobnejšega seznanja z vlogo, obliko in tako učinkovito rabo slovarja; to lahko omogoča le ustrezen in premišljen učiteljski angažma ob takšnih nalogah.

V tem, kako ukrepajo v primeru, ko naletijo na nalogo, ki zahteva uporabo SSKJ, zahtevanih podatkov pa v njem ni, so slabo razumljivi ali se ne ujemajo s sodobno rabo slovenščine, se učitelji OŠ in SŠ ne razlikujejo med sabo ($\chi^2 = 8,599$, $df = 8$, $p = 0,377$).

V Vključevanje slovarskega dela Slovenskega pravopisa (SPS) v razredno delo

SPS v delo v razredu **vklučuje 63,1 %** učiteljev, **33,5 % ga ne vključuje**, **3,4 %** pa jih ni podalo odgovora.

a) uporaba, kadar je predviden z učnim načrtom/učbenikom:

nikoli	1,2
redko	14,4
pogosto	24,7
vedno	26,2
ni odgovora	33,5

Tabela 19 Uporaba SPS, kadar je predviden z učnim načrtom ali učbenikom, v odstotkih

b) pripravljanje samostojnih vaj za spoznavanje SPS in njegove uporabe:

nikoli	18,3
redko	28,9
občasno	23,5
pogosto	2,9
ni odgovora	26,4

Tabela 20 Priprava samostojnih vaj za spoznavanje in rabo SPS, v odstotkih

c) vključevanje SPS tudi takrat, ko ni predviden v učnem načrtu ali učbeniku:

nikoli	8,6
redko	29,3
občasno	28,1
pogosto	4,4
ni odgovora	29,6

Tabela 21 Vključevanje SPS brez priporočil v učnih načrtih in učbenikih, v odstotkih

č) vključevanje SPS pri posameznih učnih vsebinah:

Odgovori se nanašajo na točko c in kažejo, pri katerih vsebinah učitelji SPS vključujejo v delo v razredu, kadar delo z njim ni predvideno v učnem načrtu ali učbeniškem gradivu.

Dejavnost	Odstotki
obravnava pravopisa	49,6
obravnava neumetnostnega besedila	38,9
obravnava slovnice	27,1
obravnava pravorečja	26,9

obravnava besedoslovja in frazeologije	25,9
obravnava umetnostnega besedila	23,0
skupinska poprava testov	21,5
obravnava besediloslovja in sporočanje	12,7
drugo	0,6

Tabela 22 Vključevanje SPS pri posameznih učnih vsebinah, v odstotkih

Individualni odgovori pri odgovoru *drugo* so bili: kjer je potrebno; ko se pojavi določen problem v zvezi s pravopisom (vel. začetnica, raba ločil, zapis in pregibanje tujih lastnih imen); preverimo pravilnost rabe z "dokaznim gradivom".

Slovarski del Slovenskega pravopisa v večji meri ($\chi^2 = 21,451$, $df = 1$, $p = 0,000$) vključujejo učitelji SŠ (86,2 %) kot OŠ (59,4 %). Učitelji SŠ pogosteje uporabljajo SPS, ko je predviden z učnim načrtom ali učbenikom (SŠ aritmetična sredina 3,4; OŠ 3,0; $Z = 3,515$, $p = .000$) in s pripravljanim samostojnih vaj za SPS (SŠ 2,5; OŠ 2,0; $Z = 3,672$, $p = .000$). Srednješolski učitelji značilno pogosteje od osnovnošolskih uporabljajo SPS pri obravnavi neumetnostnih besedil (SŠ 57,0 %, OŠ 33,4 %; $\chi^2 = 16,709$, $df = 1$, $p = 0,000$), obravnavi pravopisa (SŠ 63,4 %, OŠ 45,0 %; $\chi^2 = 9,723$, $df = 1$, $p = 0,002$) in skupinski popravi testov (SŠ 29,0 %, OŠ 19,0 %, $\chi^2 = 4,325$, $df = 1$, $p = 0,038$).

VI Vključevanje slovarja tujk (ST) v razredno delo

Enega izmed slovarjev tujk v delo v razredu vključuje 60,9 % učiteljev, 30,8 % ga ne vključuje, 8,1 % pa jih ni podalo odgovora.

a) uporaba ST, kadar je predviden z učnim načrtom/učbenikom:

nikoli	2,4
redko	17,8
pogosto	22,2
vedno	23,2
ni odgovora	34,2

Tabela 23 Uporaba ST, kadar je predviden z učnim načrtom ali učbenikom, v odstotkih

b) pripravljane samostojnih vaj za spoznavanje ST in njegove uporabe:

nikoli	20,0
redko	27,1
občasno	13,7

pogosto	3,2
ni odgovora	35,9

Tabela 24 *Priprava samostojnih vaj za spoznavanje in rabo ST, v odstotkih*

c) vključevanje ST tudi takrat, ko ni predviden v učnem načrtu ali učbeniku:

nikoli	9,8
redko	30,1
občasno	21,8
pogosto	3,2
ni odgovora	35,2

Tabela 25 *Vključevanje ST brez priporočil v učnih načrtih in učbenikih, v odstotkih*

č) vključevanje ST pri posameznih vsebinah:

Odgovori se nanašajo na točko c in kažejo, pri katerih vsebinah učitelji ST vključujejo v delo v razredu, kadar delo z njim ni predvideno v učnem načrtu ali učbeniškem gradivu.

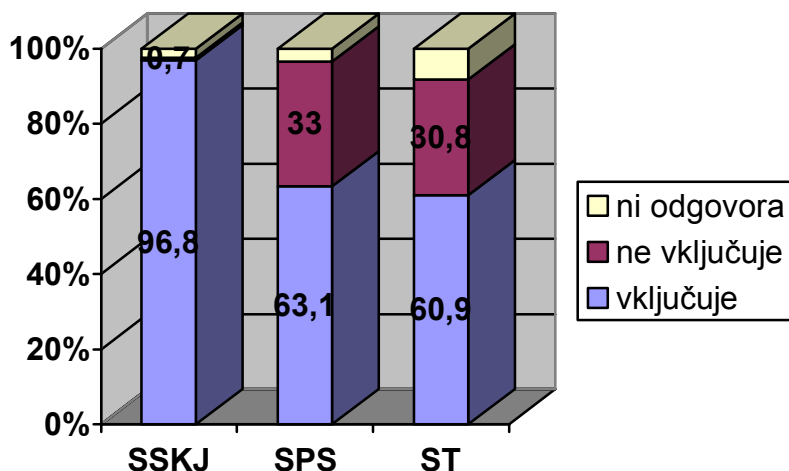
<i>Dejavnost</i>	Odstotki
obravnava neumetnostnega besedila	44,7
obravnava umetnostnega besedila	33,7
obravnava besedoslovja in frazeologije	25,7
obravnava besediloslovja in sporočanje	16,4
obravnava pravopisa	15,6
skupinska poprava testov	13,2
obravnava pravorečja	12,0
obravnava slovnice	10,3
drugo	2,7

Tabela 25a *Vključevanje ST pri posameznih učnih vsebinah, v odstotkih*

Posamezni odgovori pri rubriki *drugo* so bili: govorne vaje; individualne zadolžitve posameznikom (dom. delo), če pri pouku pridemo v jezikovno zadrego; kjer je potrebno; ko naletimo na besedo, ki je ne razumejo - primerjava z etimolo. slovarjem; ko naletimo na neznano besedo - ne glede na snov; motivacija; obravnava jezika stroke; tudi pri drugih predmetih; za razlago strokovnih izrazov pri državljanski vzgoji in etiki.

Slovarje tujk v večji meri ($\chi^2 = 10,742$, $df = 1$, $p = 0,005$) vključujejo pri delu z razredom učitelji SŠ (77,6 %) kot OŠ (62,6 %). Skupini se med seboj razlikujeta na ravni tveganja 5 % pri obravnavi besedoslovja in frazeologije (SŠ 41,9 %, OŠ 20,9 %; $\chi^2 = 16,572$) ter pri skupinski popravi testov (SŠ 20,4 %, OŠ 10,9%, $\chi^2 = 5,666$)

Graf 2: Primerjava vključevanja SSKJ, SPS in ST v pouk, v odstotkih

V primerjavi s SSKJ učitelji v pouk precej manjkrat vključujejo delo s SPS in ST, in sicer v vseh navedenih situacijah: kadar je predviden z učnim načrtom ali učbenikom (skupni delež odgovorov vedno in pogosto je pri obeh slovarjih le okrog 50 %), vaje za spoznavanje in samostojno uporabo (skupni delež odgovorov pogosto in občasno je pri SPS 26,4 %, pri ST 16,9 %) ter kadar ni predviden z učnim načrtom ali učbenikom (skupni delež odgovorov pogosto in občasno je pri SPS 32,5 %, pri ST 25 %). Te rezultate je razumeti v luči manjšega obsega uporabnosti teh dveh slovarjev, saj splošni slovar prav tako dobro opravlja vlogi, za kateri sta specializirana SPS in ST. To potrjuje tudi rezultat, da učitelji, ki vključujejo posamezni slovar v delo v razredu, SSKJ pogosteje uporabljajo pri obravnavi pravopisa (52,8 %) kot SPS (49,6 %).

VII Spodbujanje učencev k samostojni uporabi SSKJ, SPS in ST

K samostojni uporabi SSKJ, slovarskega dela Slovenskega pravopisa in katerega od slovarjev tujk učence **spodbuja 95,6 %** učiteljev, **3,2 %** jih **ne spodbuja**, **1,2 %** pa **ni** podalo **odgovora**.

V tem, koliko spodbujajo učence k samostojni rabi slovarjev, se učitelji OŠ (95,8 %) in SŠ (100,0 %) razlikujejo statistično pomembno ($\chi^2 = 4,084$, $df = 1$, $p = 0,043$).

a) spodbujanje k samostojni uporabi pri posameznih (navedenih) dejavnostih:

<i>Dejavnost</i>	Odstotkov
pisanje besedil	71,6
iskanje sopomenk in protipomenk	62,3
priprava govornih vaj	61,1
poprave besedil	56,0
iskanje domačih ustreznic	55,5
iskanje slogovno nezaznamovanih ustreznic	54,0
reševanje jezikovnih vaj	37,2
branje	27,6
drugo	4,9

Tabela 26 *Spodbujanje rabe slovarskih priročnikov pri posameznih dejavnostih*

Individualni odgovori pri odgovoru *drugo* so bili: domače naloge; ga uporabljamo pri pouku (otroci sami iščejo besedo na računalniku). Redno pri urah slov. jezika.; iskanje večpomenk; pisanje (poustvarjalno) šolskih nalog, kjer dovoljujem rabo; sodelovanje v "spletni učilnici"; poročila o prostoizbirnem domačem branju; priprava stenskega časopisa za govorni nastop; razlaga besed; razlaga besedišča pri branju UB/NB; razlaga manj znanih besed; razumevanje besed; razumevanje besedil/besed v umetnostnih in neumetnostnih besedilih.

Rezultati, ki kažejo, da velika večina učiteljev učence spodbuja k samostojni uporabi slovarjev, so razveseljivi. Kot zelo pozitivno lahko ocenimo visok delež vzpodbude za uporabo pri produktivnih sporazumevalnih dejavnostih, saj so učni načrti in učbeniki (predvsem za OŠ) glede tega skromnejši in rabo slovarjev omejujejo predvsem na receptivne sporazumevalne dejavnosti, pa tudi na vaje, ki se posvečajo določenemu vidiku leksike (npr. medleksemska razmerja, slogovna zaznamovanost). Zanimiv je relativno nizek delež vzpodbude pri branju, čeprav so razlagalni slovarji zelo pomembni in splošno uporabni ravno pri receptivnih dejavnosti za razumevanje besedišča. Morda gre vzrok za takšen rezultat pripisati temu, da učitelji dejavnosti branje niso povezali s problemom razumevanja besed, na kar namigujejo tudi odgovori, zapisani pod *drugo* (prim. tudi razlike v anketi za učence pri navajanju rabe slovarjev za razumevanje besed in pri branju, *3 I Pogostost uporabe slovarjev slovenščine glede na jezikovni problem oziroma nalogo, 3 II Pogostost samostojne uporabe slovarjev slovenščine kot pomoč ob različnih dejavnostih*).

Skupini osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev in učiteljic se med seboj razlikujeta na ravni tveganja 5 % pri spodbujanju samostojne rabe ob pisanju besedil (SŠ 88,2 %, OŠ 66,2 %, $\chi^2 = 16,827$), reševanju jezikovnih vaj (SŠ 47,3 %, OŠ 34,7 %; $\chi^2 = 4,832$) ter pri iskanju slogovno nezaznamovanih ustreznih (SŠ 69,9 %, OŠ 49,5 %; $\chi^2 = 11,973$).

VIII Opozorjanje učencev na rabo drugih jezikovnih priročnikov in gradiv za razlago besedišča

Na rabo drugih jezikovnih priročnikov in gradiv **opozarja 46,9 %** učiteljev, **50,9 %** jih **ne opozarja**, **2,2 %** pa jih **ni** podalo **odgovora**.

	Odgovori	Odstotki
etimološki slovar	39	9,5
SSKJ, ST, SPS ⁵	19	4,6
tuje- in večjezična gradiva	15	3,7
internet	14	3,4
slovnica	14	3,4
dodatna učna gradiva za slovenščino	13	3,2
leksikoni, enciklopedije	12	2,9
terminološki slovarji/strokovni slovarji	9	2,2
pravopisni priročniki	8	2,0
Enciklopedija slovenskega jezika	7	1,7
frazeološki slovar	5	1,2
besedilni korpusi	5	1,2
Amebisov besedni zaklad	4	1,0
drugo	30	7,3

Tabela 27 *Priročniki in gradiva, na katere dodatno opozarjajo učitelji*

Rezultati kažejo, da manj kot polovica učiteljev učence spodbuja, naj uporabljajo še kakšne druge priročnike in gradiva pri razlagi besedišča. To je po eni strani povezano z omejeno rabo (in uporabnostjo) ostalih priročnikov pri delu oziroma težavah z besediščem, po drugi pa s pomanjkanjem dodatnih gradiv za delo z besediščem. Najvišji delež odgovorov se nanaša na etimološki slovar, kar si lahko razlagamo z dejstvom, da je ta slovar omenjen v učnih načrtih za slovenščino za SŠ in je vključen v srednješolske učbenike za slovenščino (v Izpitnem katalogu Slovenščina za poklicno maturo, sprejet 5. 7. 2001, sta npr. oba etimološka slovarja, t. i. Bezlajev in Snojev navedena po rubriko Učbeniki in priročniki za učence). Res pa je, da

⁵ Kategorija je združena, ker smo po SSKJ, SPS in ST spraševali že v prejšnjih vprašanjih, a so se kljub temu med odgovori pojavili tudi tukaj, kjer smo spraševali po drugih priročnikih in gradivih.

ima etimološki slovar posebno vlogo, predviden je pri zgodovinskojezikovnih temah, s stališča poimenovalne zmožnosti pa ima zelo omejeno uporabo in je manj primeren za samostojno rabo med učenci in učenkami.

Kot zanimivo naj izpostavimo majhen delež spodbujanja uporabe interneta, ki se ujema z nizko uporabo elektronskih gradiv za slovenščino med učitelji (prim. 2. A. *Uporaba enojezičnih slovarjev slovenščine*) in je v nasprotju z relativno visokim deležem uporabe interneta med učenci, predvsem srednješolci, ki se ga poslužujejo pri raznovrstnih težavah z besediščem (prim. anketo za učence 2 I-III, V). Internet kot vir informacij o besedišču je lahko zelo koristen, hkrati pa prinaša tudi precej pasti, saj je zaradi obilice raznovrstnega gradiva jezikovna informacija neprečiščena in zato lahko tudi povsem napačna. Učitelji bi morali biti glede te problematike zelo dobro osveščeni in učence na to opozarjati. Z množično uporabo računalnikov in dostopom do svetovnega spleta, vsakodnevno uporabo računalnika med mladino, pa tudi zaradi posodabljanja učnih načrtov, ki kot zelo pomembno poudarja digitalno pismenost, bodo učitelji morali biti na te stvari vse bolj pozorni, vsebine pa vključevati tudi neposredno pri pouku. Zdi se, da zaenkrat večina za to še ni usposobljena.

V tem, koliko opozarjajo učence na druga gradiva, se učitelji OŠ (43,6 %) in SŠ (63,0 %) razlikujejo statistično pomembno ($\chi^2 = 10,727$, $df = 1$, $p = 0,001$).

IX Poznavanje didaktičnih gradiv in priporočil v zvezi z enojezičnimi slovarji

Didaktična gradiva oz. priporočila za vključevanje enojezičnih slovarjev v šolski pouk **pozna 8,3 %** učiteljev, **86,8 %** učiteljev takih gradiv **ne pozna**, **4,9 %** pa jih **ni** podalo **odgovora**.

Učitelji in učiteljice navajajo naslednja gradiva in priporočila:

	Odgovori	Odstotki
Šolska ura s SSKJ	6	1,5
učbeniki	6	1,5
priročniki (za učitelje)	5	1,2
slovarji	5	1,2
berila	3	0,7
drugo	3	0,7

Tabela 28 *Poznavanje didaktičnih gradiv in priporočil*

Rezultati so pričakovani, saj kakšnih posebnih didaktičnih gradiv s priporočili za vključevanje enojezičnih slovarjev slovenščine na slovenskem trgu ni. Nekaj malega se najde v knjižici *Šolska ura s SSKJ*, ki ga je leta 1994 izdal Zavod RS za šolstvo in šport, v reviji *Slovenščina v šoli* pa so občasno objavljeni članki, ki opisujejo metodične izkušnje z uporabo slovarjev pri pouku slovenščine.

X Posebno izobraževanje za rabo enojezičnih slovarjev pri pouku slovenščine

Posebej se je za uporabo enojezičnih slovarjev **izobraževalo 5,4 %** učiteljev, **92,7 %** se jih **ni**, **2,0 %** pa jih **ni** podalo **odgovora**.

	Odgovorov	Odstotek
posebno izobraževanje	16	3,9
drugo, ne vem	4	1,0
med študijem	3	0,7

Tabela 29 *Posebno izobraževanje za rabo enojezičnih slovarjev pri pouku slovenščine*

Največ, 6 odgovorov, je bilo povezano z usposabljanjem za rabo SSKJ v elektronski obliki. Upoštevaje hkrati odgovore na prejšnje vprašanje lahko torej domnevamo, da učitelji in učiteljice večinoma niso posebej usposobljeni za šolsko delo s slovarji, saj se niso udeleževali tovrstnih izobraževanj in ne poznajo didaktičnih gradiv. Možno je, da tudi redkih obstoječih didaktičnih gradiv ne poznajo, ker z njimi niso seznanjeni in ker se niso udeleževali izobraževanj; možno pa je tudi, da se jim tovrstna posebna znanja ne zdijo pomembna in zato niti ne iščejo posebnih dodatnih informacij v zvezi s tem. Poizvedovanje po zgodovini tovrstnih izobraževanj v slovenskem šolskem prostoru je pokazalo, da je bilo nekaj posebnih izobraževalnih vsebin po izidu zadnjega zvezka SSKJ (1991), po izidu enozvezkovnika (1994), še največ pa po izidu elektronske oblike (1997 izdaja na disketah, 1998 na CD-plošči). Iz tega lahko sklepamo, da se je ponudnikom izobraževanja zdela pomanjkljiva predvsem učiteljska usposobljenost za delo z elektronsko obliko slovarja, predvidevali pa so, da so bili učitelji že prej temeljito seznanjeni z vsebino in naravo SSKJ ter da za dodatno didaktično usposabljanje ni prave potrebe.

XI Razlogi za spoznavanje enojezičnih slovarjev slovenščine pri pouku slovenščine

Ocena*	popisujejo besedno bogastvo slovenščine	pomembna vloga pri usvajanju besedišča in širjenju besednega zaklada	pripomore k boljši sporazumevalni zmožnosti učencev tudi po zaključenem šolanju	pomaga učencem pri pravilnejši rabi jezika
1	1,0	0,7	0,7	0,5
2	8,3	9,5	4,4	7,1
3	28,1	29,8	23,5	29,1
4	56,7	55,0	66,3	57,7
Ni podatka	5,9	4,9	5,1	5,6
Povprečje	3,49	3,46	3,64	3,53

* 1 = se NE strinjam, 4 = se POPOLNOMA strinjam

Tabela 30 *Razlogi za spoznavanje enojezičnih slovarjev slovenščine pri pouku*

Individualni odgovori pri odgovoru *drugo* so bili: da ga znajo brati in samostojno poiskati iskane podatke; da se učenci naučijo samostojno iskati informacije; ker ne obvladajo slovenščine v zadostni meri; ker se navajajo na uporabo strokovne literature; ker si povečujejo učenci splošno razgledanost; ker učenci vedno manj berejo in imajo šibek besedni zaklad; navajanje na samostojnost pri učenju; tudi za motivacijo dijakov za delo; zavedanje o bogastvu in gibčnosti slovenščine.

Nizko število odgovorov *drugo* in njihova vsebina sta namig, da učitelji in učiteljice nimajo natančno izdelane svoje lastne predstave o vlogi in mestu priročnikov pri pouku slovenščine in pri spodbujanju jezikovne in sporazumevalne zmožnosti učencev in učenk. Po drugi strani pa rezultati spodbudno kažejo na sorazmerno visoko strinjanje s trditvijo, da slovarji pripomorejo k boljši sporazumevalni zmožnosti tudi po zaključenem šolanju (skupini osnovnošolskih (aritmetična sredina 3,6) in srednješolskih učiteljev (3,8) se tu statistično značilno razlikujeta na nivoju tveganja 5 %%; $Z = 2,030$). Usposabljanje za samostojno rabo slovarjev, ki se je kot pogosto izkazalo v vprašanju VII (*Spodbujanje učencev k samostojni uporabi SSKJ, SPS in ST*), je s tem najverjetneje tesno povezano. Morebitno neuporabo slovarjev med to generacijo, ko bo odrasla, torej ne bo mogoče pripisati pomanjkljivim šolskim informacijam in pomanjkanju šolskega vzpodbujanja k rabi, temveč prej dostopnosti in podobi slovarjev samih.

Spodbuden je tudi visok delež strinjanja s trditvijo, da slovar igra pomembno vlogo pri usvajanju besedišča in širjenju besednega zaklada, visok delež strinjanja z ostalima dvema izjavama pa kaže na prevladujoče normativno dojetje enojezičnih slovarjev in dojetje slovarja kot zakladnice slovenskega besedišča, ne pa kot orodja za pridobivanje in podpiranje posameznikove jezikovne zmožnosti - takšno mnenje o slovarjih pa je kar močno izraženo tudi pri učencih (gl. anketo za učence 3 V *Mnenja o rabi slovarjev*).

XII Dostopnost slovarskih priročnikov v razredu pri pouku

Ker je neposredna in stalna dostopnost slovarjev pri pouku potrebna za pogosto in smiselno rabo slovarjev (v slovar lahko pogledamo ne samo, kadar se z njim ciljno ukvarjamo, ampak vedno, kadar ga potrebujemo), nas je zanimalo, koliko učiteljev ima v razredu, v katerem poučujejo, slovarje vedno pri roki. Rezultati pokažejo, da imata knjižne slovarje vedno na voljo slabi dve tretjini učiteljev, dostop do elektronskih slovarjev (nameščenih na računalniku in/ali dostopnih na spletu) pa ima precej manj učiteljev. Za kvalitetnejše delo s slovarji pri pouku bi bilo delež v prihodnje potrebno povečati.

<i>Sredstvo</i>	Odstotki
vsaj en računalnik z nameščenimi elektronskimi slovarji	21,8
vsaj en računalnik z dostopom do svetovnega spleta	33,0
slovarske priročnike v knjižni obliki	63,8
nič od zgoraj naštetega	21,8

Tabela 31 *Dostopnost slovarskih priročnikov v razredu pri pouku*

Med elektronskimi slovarji večina navaja SSKJ in ime Amebis, najverjetneje kot poimenovanje za Amebisovo programsko aplikacijo ASP 32, v kateri je poleg SSKJ še več drugih slovarskih podatkovnih zbirk, odvisno od paketa, od Besedišča slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki do dvojezičnih slovarjev. Osem odgovorov navaja tudi Slovenski pravopis, posamezni pa Slovar tujk, Epis in Slopis. Med odgovori je tudi Slovar tujk Franca Verbinca, ki v elektronski obliki sploh ne obstaja.

Med slovarskimi priročniki, dostopnimi pri pouku v razredu v knjižni obliki, učitelji in učiteljice navajajo:

	Odgovorov	Odstotek
SSKJ	91	22,2
Slovenski pravopis	88	21,5
Slovar tujk	65	15,9
Drugo	27	6,6
Etimološki slovar	25	6,1
Frazeološki slovar	6	1,5

Tabela 32 *Dostopnost slovarjev v razredu pri pouku*

Med *drugo* navajajo najrazličnejše posamezne vire, od enciklopedij in dvojezičnih slovarjev do učbenikov in gradiv.

Primerjava med odgovori na XII. vprašanje (*Pri pouku slovenščine imamo v razredu vedno na voljo...*) pri osnovnošolskih in srednješolskih učiteljih nakazuje na to, da so srednje šole slovarsko (in računalniško) slabše opremljene od osnovnih.

	OŠ	SŠ	χ^2	df	p
vsaj en računalnik z nameščenimi elektronskimi slovarji	23,5%	17,2%	1,638	1	0,201
vsaj en računalnik z dostopom do svetovnega spleta	35,0%	26,9%	2,154	1	0,142
slovarske priročnike v knjižni obliki	65,6%	59,1%	1,296	1	0,255
nič od zgoraj naštetega	18,6%	31,2%	6,655	1	0,010*

* - skupini se med seboj razlikujeta na nivoju tveganja 5%.

Tabela 32a *Razlika pri dostopnosti do slovarjev med osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji in učiteljicami*

XIII Možnost dela v računalniški učilnici

Na vprašanje *Kolikokrat na leto imate možnost dela v računalniški učilnici* so učitelji odgovarjali zelo različno, pri čemer ni čisto jasno, ali so navajali dejansko samo podatke oziroma oceno o možnosti ali podatke o dejanski letni izrabi računalniške učilnice. Tiste odgovore, ki so vsebovali številčno oceno, smo razdelili v štiri skupine:

	Odstotek
ni možnosti	7,3
enkrat na mesec in manj	15,2
več kot enkrat na mesec	10,1
več kot enkrat na teden	5,2

Tabela 33 *Možnost dela v računalniški učilnici, v odstotkih*

41,8 odstotkov odgovorov ni vsebovalo številčne ocene, segajo pa od odgovora »je ne uporabljamo pri pouku slovenščine« do »kadarkoli želim«. Iz odgovorov je mogoče sklepati, da so v marsikateri šoli računalniške učilnice na voljo kadarkoli po vnaprejšnjem dogovoru, da pa dobršen delež učiteljev še nima prave potrebe po njeni uporabi.

2. C. Učiteljsko mnenje o slovarskih priročnikih za slovenščino

Tretji del ankete je meril mnenje učiteljev in učiteljic o slovarskih jezikovnih priročnikih za slovenščino s stališča uporabnosti, oblikovanosti in sestavljenosti; meril je zaupanje v priročniške informacije med učitelji in njihove prioritete pri rabi določenih priročnikov za določene naloge. Merili smo tudi zadovoljstvo s ponudbo priročnikov na slovenskem trgu, na koncu pa še učiteljsko mnenje o primernosti oziroma neprimernosti SSKJ za rabo med šolsko populacijo.

I Koristnost SSKJ kot pomoči pri posameznih dejavnostih

SSKJ se zdi učiteljem in učiteljicam koristna pomoč pri:

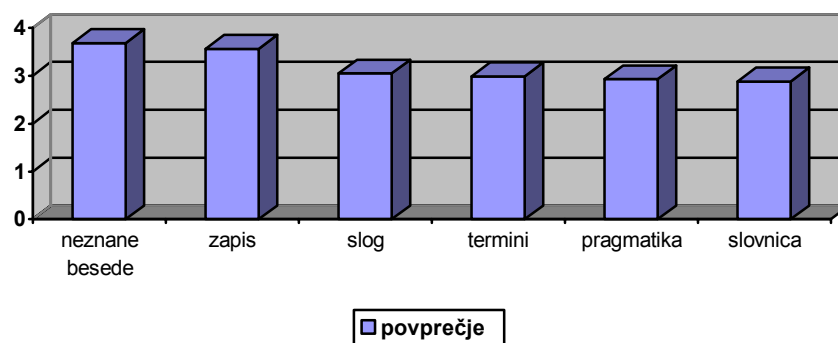
Ocena*	razumevanju neznanih besed	reševanju slovničnih problemov	reševanju težav z zapisom besed	reševanju težav z izgovorom besed	reševanju slogovnih problemov	razumevanju pragmatične omejenosti rabe	ugotavljanju rabe besed v neki stroki
1	1,2	6,1	1,5	1,2	4,2	5,4	6,6
2	3,4	24,4	5,4	9,5	16,6	21,0	21,0
3	21,3	41,1	28,1	34,5	46,2	43,8	35,5
4	72,9	25,2	63,6	50,9	29,8	25,4	33,5
Ni odgovora	1,2	3,2	1,5	3,9	3,2	4,4	3,4
Povprečje	3,68	2,88	3,56	3,40	3,05	2,93	2,99

* 1 = se NE strinjam, 4 = POPOLNOMA se strinjam

Tabela 33 Koristnost SSKJ kot pomoč pri posameznih dejavnostih, v odstotkih

Zaradi večje predstavnosti podatke predstavljamo še z grafom 3:

Graf 3 Koristnost SSKJ pri posameznih dejavnostih

Pri odgovoru *drugo* so posamezni odgovori še: besedne zveze, pregovori; je v pomoč učitelju; pri vprašanih o slogovni zaznamovanosti; slovar je močno potreben preнове; za branje in širjenje besednega zaklada.

Med skupinama osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev je statistično pomembna razlika pri mnenju, da je SSKJ primeren za reševanje težav z zapisom besed (SŠ 3,4, OŠ 3,6).

II Strinjanje z navedenimi ocenami o SSKJ, SPS in ST

Izjava	1*	2	3	4	Ni podatka	Povprečje
SSKJ je normativni priročnik, ki ga je pri pisanju v knjižnem jeziku vedno potrebno upoštevati.	3,2	6,6	34,0	55,3	1,0	3,43
SSKJ ni dovolj uporaben, ker ne daje jasnih navodil o tem, kaj se v knjižnem jeziku sme oziroma ne sme uporabljati.	36,2	23,5	29,6	9,0	1,7	2,12
Za ustrezno rabo SSKJ je potrebno poznati in uporabljati navodila, zapisana v Uvodu k SSKJ.	4,4	17,4	34,0	42,5	1,7	3,17
Definicije v SSKJ so večinoma jasne in razumljive.	3,2	8,3	48,4	38,4	1,7	3,24
SSKJ je težko uporabljati zaradi zgoščenosti informacij in pogostih krajšav.	32,8	31,3	26,9	5,1	3,9	2,05
SSKJ vsebuje tudi podatke o sodobnem besedišču slovenskega jezika.	14,4	28,6	43,3	9,8	3,9	2,50
Če besede v SSKJ ni, se jo moramo v knjižnem jeziku izogibati.	44,3	25,2	22,7	5,4	2,4	1,89
Slovarji tujk so pomembni predvsem zato, ker prinašajo nabor slovenskih ustreznic, s katerimi lahko zamenjamo prevzete besede, ki se uporabljajo v slovenščini.	3,2	13,7	39,4	40,8	2,9	3,21
Slovarji tujk so pomembni predvsem zato, ker olajšajo razumevanje besed.	0,5	5,1	34,2	58,2	2,0	3,53
SPS je normativni priročnik, ki ga je pri pisanju v knjižnem jeziku vedno potrebno upoštevati.	1,2	5,4	33,5	55,7	4,2	3,50
SPS je zelo uporaben, ker jasno pove, kaj je v knjižnem jeziku prav in kaj narobe.	1,0	10,3	43,3	41,3	4,2	3,30
SPS vsebuje podatke o sodobnem besedišču slovenskega jezika.	5,1	24,0	49,1	17,1	4,6	2,82
Če besede v SPS ni, se jo moramo v knjižnem jeziku izogibati.	31,1	29,1	26,7	8,6	4,9	2,13

* 1 = se NE strinjam, 4 = POPOLNOMA se strinjam

Tabela 34 Strinjanje učiteljev in učiteljic z navedenimi ocenami o SSKJ, SPS in ST, v odstotkih

Iz podatkov lahko posredno izluščimo oceno, da se učiteljstvo pretežno strinja z normativno veljavnostjo SSKJ, vendar se hkrati zaveda dejstva, da slovar zaradi datuma izida ne more biti

odločilen pri presojanju o knjižnosti novejšega, sodobnega besedišča. Učiteljstvo se večinoma strinja, da so definicije v SSKJ jasne in razumljive, pretežno se ne strinjajo z oceno, da je SSKJ težko uporabljati zaradi zgoščenosti informacij in pogostosti krajšav. Vprašanje je sicer, ali pri tem glede uporabe mislijo pretežno nase (vse to jim kot kvalificiranim učiteljem res ne bi smelo delati težav) ali pa tako odgovarjajo tudi z mislijo na svoje učence in učenke – anketa za učence je namreč pokazala relativno visok delež strinjanja z mnenji, da so informacije v slovarjih⁶ težko razumljive, slovarje pa da je težko uporabljati (prim. 3 V v anketi za učence), kar je tudi v povezavi z majhno dejansko rabo slovarjev med učenci, še posebej SSKJ (prim. 3 IV v anketi za učitelje).

Učitelji in učiteljice normativnost nekoliko bolj pripisujejo SPS, kar je glede na naravo in samoopredelitev tega priročnika razumljivo; kljub temu pa se pojavlja zadržanost do popolne in izrecne normativne veljave SPS pri presoji knjižnega besedišča, nekoliko manj kot pri SSKJ, vendar še vedno precej visoko. To tematiko še natančneje meri naslednje anketno vprašanje III.

Na priznavanje določene vrste normativnosti kaže tudi precej visoko strinjanje z izjavo, da so slovarji tujk pomembni predvsem zato, ker prinašajo nabor slovenskih ustreznih, s katerimi lahko zamenjamo prevzete besede, ki se uporabljajo v slovenščini. To mnenje je odraz nekoliko purističnega odnosa do izvorno tujih besed v slovenščini, ki je prisoten že v učnih načrtih in učbenikih. Vendar pa še nekoliko višji delež strinjanja z drugim mnenjem o ST, ki izpostavlja njihovo koristnost pri razumevanju besed, kaže, da večina učiteljev vendarle na tovrstne slovarje gleda funkcionalno.

Med skupinama osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev so statistično pomembne razlike pri naslednjih mnenjih:

	OŠ*		SŠ		Z	p
	M	SD	M	SD		
SSKJ je normativni priročnik, ki ga je pri pisanju v knjižnem jeziku vedno potrebno upoštevati.	3,5	0,7	3,3	0,8	-2,420	0,016
SSKJ ni dovolj uporaben, ker ne daje jasnih navodil o tem, kaj se v knjižnem jeziku sme oziroma ne sme uporabljati.	2,0	1,0	2,3	1,0	-2,197	0,028
SSKJ vsebuje tudi podatke o sodobnem besedišču slovenskega jezika.	2,6	0,9	2,3	0,9	-2,288	0,022

⁶ Pri učencih nismo spraševali konkretno po posameznem slovarju, ampak na splošno o slovarjih slovenščine.

M – aritmetična sredina (višja pomeni bolj pogosto uporabo)

SD – standardna deviacija

* - skupini se med seboj razlikujeta na nivoju tveganja 5%

Tabela 34a *Razlike v mnenjih o priročnikih med srednješolskimi in osnovnošolskimi učitelji in učiteljicami*

Razlike kažejo, da osnovnošolsko učiteljstvo SSKJ pripisuje višjo stopnjo normativnosti, zanesljivosti in aktualnosti od srednješolskega učiteljstva. To morda lahko pripišemo razlikam med srednješolskimi in osnovnošolskimi učnimi dejavnostmi pri slovenščini, morda razliki v izobrazbi učiteljev (čeprav to statistično ni dokazano). Ostaja pa dejstvo, da večina učiteljev in učiteljic vendarle od SSKJ ne pričakuje nemogočega, torej podatkov o sodobnem besedišču slovenščine. Resda je bilo mogoče to izjavo razumeti na različne načine – velik del sodobnega besedišča knjižne slovenščine je seveda zajet v SSKJ; le novo, v izdaje SSKJ nezajeto besedišče (in pomenske spremembe že zajetega besedišča) v SSKJ razumljivo niso zajeti. Normativnost SSKJ je udejanjena s sorazmerno zapletenim kvalifikatorskim sistemom, ki ga je treba vsaj v temeljih razumeti, če kdo hoče SSKJ uporabljati za nekoliko globlje normativne odločitve (torej take, ki presegajo temeljna vprašanja o zapisu, naglasu in osnovnih slovničnih lastnostih posamezne besede – pa še pri teh informacijah je pravzaprav treba dobro poznati način označevanja). Odgovore na to vprašanje je treba primerjati z odgovori na vprašanje 2 C VI; glede na tamkaj pogosto izraženo mnenje, da je SSKJ primeren za šolsko populacijo, če ji učitelji in učiteljice pri rabi pomagajo in za rabo temeljito usposobijo, lahko sklepamo, da je vedenje in razumevanje vloge SSKJ pri učiteljih temeljnega pomena pri celotnem procesu. To vedenje in razumevanje namreč usmerja način spoznavanja slovarja pri učencih in učenkah ter posledično njihovo morebitno kasnejšo samostojno rabo priročnikov.

III Zaupanje priročnikom pri vrednotenju normativnosti besedišča

Ocena*	SSKJ	Slovenski pravopis 2001	Slovenski pravopis 1962	Nova beseda	FidaPlus	Seznami besed
1	0,2	0,0	19,3	5,1	6,8	5,6
2	6,4	4,2	39,6	11,0	5,9	22,5
3	30,8	36,4	22,7	19,8	16,9	26,2
4	46,7	57,2	13,4	8,8	9,0	9,5
Ni	15,9	2,2	4,9	55,3	61,4	36,2

podatka						
Povprečje	3,47	3,54	2,32	2,72	2,73	2,62

* 1 = ne zaupam, 2 = deloma zaupam, 3 = močno zaupam, 4 = povsem zaupam

Tabela 35 Zaupanje priročnikom pri vrednotenju normativnosti besedišča

Največji delež zaupanja učiteljev in učiteljic pri normativnem vrednotenju besedišča velja SPS. To je razumljivo, saj je SPS deklarativno bolj normativen priročnik kot SSKJ, s čimer so seveda učitelji in učiteljice dobro seznanjeni. Vseeno je zanimivo, da se je tovrstnega vrednotenja SSKJ vzdržalo kar 15,9 % odstotkov učiteljstva. To je mogoče razumeti kot mnenje, da ob poznavanju narave SSKJ nima smisla govoriti o njegovi normativnosti (če to drži, je mnenje neustrezno, saj je SSKJ vendarle informativno-normativni tip priročnika). Manj presenečata visoka deleža neopredeljenosti pri obeh ponujenih korpusih slovenskega jezika, pri Novi besedi in FidaPlus, kar glede na odgovore v točki 2 A IV težko interpretiramo drugače kot nepoznavanje virov. Sorazmerno visok delež brez odgovorov je tudi pri normativnih seznamih besed iz izrazito normativističnih priročnikov, kar prav tako najlažje pripišemo nepoznavanju – ali pa pač učitelji in učiteljice tega ne uporabljajo, čeprav poznajo. Čeprav je delež zaupanja najmanjši pri Slovenskem pravopisu 1962, je še vedno sorazmerno visok – za 46 let star priročnik. Tako zaupanje kaže na precejšnjo konzervativnost učiteljstva glede vrednotenja jezika.

Med drugimi viri pri vrednotenju normativnosti besedišča učitelji posamično navajajo naslednje odgovore: raba slovenskega jezika v javnosti; različne slovnice; Razvezani (pri tem zadnjem gre bodisi za posebni spletni slovar Razvezani jezik (<http://www.razvezanijezik.org/>), od 2007 delno dostopen tudi v knjižni obliki, bodisi za priročnik Razvezani jezik /Jezikovni priročnik za šolo in vsakdanjo rabo/, J. Vogel in M. Cestnik, MK, 2006).

Korelacije med učiteljskimi stališči o slovarskih priročnikih

Med učiteljskimi stališči o slovarskih priročnikih (anketni vprašanji 2 C II in 2 C III) sta bili izdelani posebni korelacijski tabeli. (prim. prilogo k raziskavi Bajec, *Statistična obdelava rezultatov anket*, str. 70).

Podatki kažejo na zanimivo konsistentnost stališč do posameznega priročnika. Učiteljstvo, ki bolj zaupa enim vidikom SSKJ (ali SPS), bolj zaupa tudi drugim vidikom, npr. tisti, ki

mislijo, da so definicije jasne in razumljive, so prepričani, da je SSKJ bolj uporaben, da daje jasna navodila, kaj se v jeziku sme in kaj ne, da vsebuje podatke o sodobnem besedišču, ter da se je treba oblik in besed, ki jih v SSKJ ni, izogibati. To je sklep, ki bi ga verjetno tudi sicer pričakovali.

Druga zanimivost je, da so tudi stališča do uporabe različnih slovarskih priročnikov relativno konsistentna. Tisti učitelji, ki menijo, da je SSKJ uporaben, koristen, da predstavlja normo, imajo pozitivna stališča tudi do slovarjev tujk in SPS. Menijo, da so slovarji tujk pomembni, ker prinašajo nabore slovenskih ustreznice, da je SPS normativni priročnik sodobnega jezika, ki jasno pove, kaj je v jeziku prav in kaj narobe. Podatki torej kažejo, da tisti učitelji, ki bolj zaupajo slovarjem, zaupajo vsem slovarjem po vrsti. In obratno.

IV Upoštevanje priročnikov in virov pri različnih informacijah o normativnosti besedišča

<i>Pri različnih informacijah najbolj upoštevajo</i>	Odstotki
SSKJ	50,1
SPS	21,3
SSKJ in SPS	8,3
SSKJ, SPS in svoj jezikovni občutek	4,9
svoj jezikovni občutek	2,8
podatke iz besedilnega korpusa Nova beseda	2,0
podatke iz besedilnega korpusa FidaPLUS	1,2
sezname ustreznih besed, objavljenih v priročnikih	0,8
podatke iz besedilnega korpusa FIDA	0,5
ostale kombinacije	5,4
drugo	0,3
ni podatka	2,2

Tabela 36 *Upoštevanje priročnikov pri informiranju o normativnosti besedišča, v odstotkih*

Čeprav je navodilo pri vprašanju zahtevalo samo en odgovor, so jih učitelji in učiteljice označevali več. Rezultati kažejo na največje upoštevanje SSKJ, tudi v primerjavi s slovarskim delom Slovenskega pravopisa; očitno deluje tudi kombinacija med obema viroma. Nenavadno se zdi, da je – v nasprotju z rezultati prejšnje točke – SSKJ daleč najbolj upoštevan normativni vir, če so v priročnikih različne informacije. S stališča vsebinske in didaktične ustreznosti gledano je to razveseljiv podatek, saj kaže na to, da ima pri učiteljstvu prednost informativno-normativen pristop SSKJ pred neposredno normativnim pristopom SPS. Resda pa marsikateri učiteljski komentar primernosti/nepimernosti SSKJ za šolsko populacijo pri točki 2 C VI

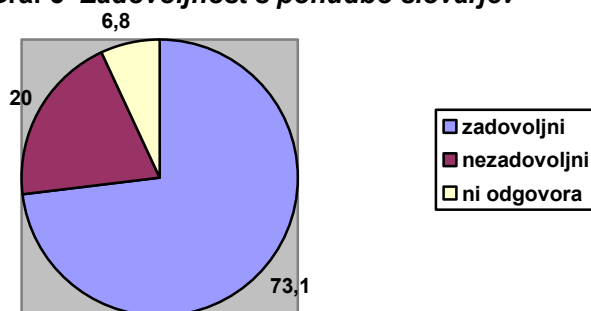
omenja neusklajenost normativnega vrednotenja (in drugih podatkov) v SSKJ in SPS kot problematično. Odgovori ponovno kažejo na izredno malo upoštevanje korpusnih virov informacij o normativnosti besedišča med učiteljstvom. Zanimivo je tudi, da se učitelji in učiteljice (razen nekaterih izjem) po lastnih trditvah torej pri vrednotenju besedišča pri poučevanju ne zanašajo na svoj jezikovni občutek, vsaj ne kot glavni kriterij. To je lahko hvalevredno, saj je jezikovni občutek izrazito subjektivni vidik; toda glede na to, da večina učiteljstva ne pozna korpusnih virov jezikovnih informacij ter na to, da so temeljni priročniki gradivno v marsičem zastareli, se postavlja vprašanje, kako lahko učitelji in učiteljice normativno ustrezno vrednotijo sodobnejše jezikovne pojave, ki v obstoječih priročnikih niso ustrezno zajeti. Kombinacijo priročnikov in občutka navaja 4,9 % anketirancev, najbrž ravno z omenjeno logiko.

Med drugimi viri navajajo posamezni učitelji posvetovanje s sodelavci ter druge pravopisne priročnike (Pravopis Jožeta Skaze, Abeceda pravopisa Marte Kocjan Barle).

V Zadovoljnost s ponudbo enojezičnih slovarjev slovenščine

S ponudbo enojezičnih slovarjev na slovenskem trgu je **zadovoljnih 73,1 %** učiteljev, **20,0 %** jih **ni zadovoljnih**, **6,8 %** pa **ni** podalo **odgovora**.

Graf 3 Zadovoljnost s ponudbo slovarjev

Nezadovoljnost s ponudbo enojezičnih slovarjev slovenščine na slovenskem trgu je mogoče povezati z zavedanjem vloge slovarjev pri razumevanju besedil in usvajanju besedišča, pa tudi pri sporazumevalni podpori splošnega občinstva – in hkrati z oceno, kako dobro lahko obstoječi (akademski) slovarji to vlogo opravljajo med širokim občinstvom. Kljub temu lahko ugotovimo, da je velik delež učiteljstva s ponudbo slovarjev zadovoljen, kar lahko nakazuje na premajhno ozaveščenost o dejanski razumljivosti in učinkovitosti slovarskih priročnikov.

Nadaljevanje vprašanja je med nezadovoljnimi poizvedovalo po vzroku nezadovoljstva s ponudbo oziroma po željah, ki jih v zvezi s slovarji imajo. Odgovore smo združili v nekaj kategorij zelenih lastnosti slovarjev, ki jih obstoječi slovarji po mnenju vprašanih nimajo.

Vprašani si torej želijo takele slovarje:

	Odgovori	Odstotki
aktualne, zanesljive, sodobne	27	6,6
uporabnejše in prilagojene za širšo, nestrokovno, šolsko publiko*	12	2,9
posebne tipe slovarjev**	12	2,9
pregledne, razumljive, nazorne	10	2,4
cenovno dostopnejše	9	2,2
z natančneje obdelanimi gesli, podrobnejšimi gesli, z jasno hierarhijo pomenov	8	2,0
drugo	6	1,5
manjše, priročnejše	3	0,7
premišljeno in utemeljeno predpisovalne	2	0,5
dostopne v šoli	2	0,5

*prilagojenost glede na starostno, razvojno, šolsko stopnjo
**frazološki slovar, slovar protipomenk/sopomenk, slovar neologizmov, narečni slovar, terminološki/strokovni slovar

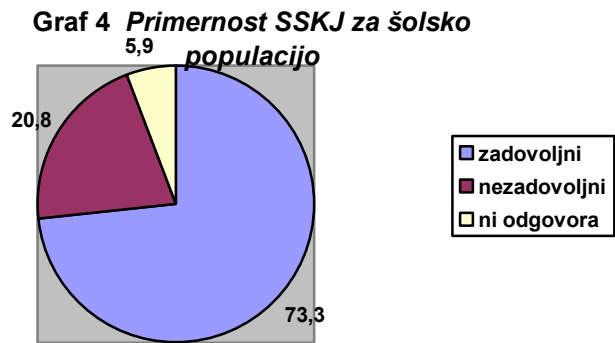
Tabela 37 *Kakšne in katere slovarje si želijo nezadovoljni s trenutno ponudbo enojezičnih slovarjev*

Največ izraženih želja je povezanih z aktualnostjo in zanesljivostjo; ta dva kriterija sta jasno povezana. Slovar, ki ne zajema aktualnega jezikovnega stanja, namreč ne more biti zanesljiv, kar posledično pomeni, da mora njegovo nezanesljivost na tak ali drugačen način – zlasti pri šolski rabi – blažiti (in dopolnjevati z informacijami) učitelj. Zanesljivost lahko povezujemo tudi z drugimi lastnostmi slovarja, npr. z jasno izraženo normativnostjo ipd.

Med navajanjem pomanjkljivosti sedanje ponudbe učitelji in učiteljice večkrat izpostavljajo še slabo dostopnost in premajhno izbiro slovarjev, motijo pa jih tudi premajhna natančnost navodil za uporabo, napake pri navajanju naglasnih mest ter neuskkljenost SSKJ in slovarskega dela SP. En odgovor kot pomanjkljivost navaja premajhno promocijo in predstavljenost slovarjev, najbrž med širšim občinstvom, in za nameček predlaga »sprejmite zakon o zaščiti slovenskega jezika«. Ni sicer jasno, kaj bi imelo to opraviti z vprašanjem o slovarjih, kaže pa na poseben pogled na jezik, pri katerem ni v prvem planu funkcionalnost, temveč bolj simbolična vloga. Nekatere želje si tudi izrecno nasprotujejo (*preglednost, razumljivost, nazornost, manjši obseg proti z natančnejšimi, podrobnejšimi gesli*), kar jasno kaže na različnost predstav med učiteljstvom.

VI Primernost SSKJ za šolsko populacijo

73,3 % učiteljev in učiteljic meni, da je SSKJ **primeren** za šolsko populacijo, 20,8 %, da **ni**, 5,9 % pa **ni** podalo **odgovora**.

Primerjava odgovorov na to in prejšnje vprašanje pokaže podobnost deleža tistih, ki so zadovoljni s ponudbo enojezičnih slovarjev in tistih, ki menijo, da je SSKJ za šolsko populacijo primeren, pa tudi podobnost deleža nezadovoljnih in tistih, ki menijo, da SSKJ ni primeren za šolsko rabo. Visok delež zadovoljnih je mogoče povezovati z več vidiki:

a) s preprostim dejstvom, da kakšne prave alternativne možnosti za SSKJ trenutno v slovenskem prostoru ni (prim. mnenje »*poleg SPS po mojem mnenju edina verodostojna zbirka besed in informacij o njih v SJ*« ali »*ker je edini, ki ga imamo na razpolago (poleg Pravopisa 2001)*«). Med odgovori naletimo tudi na mnenja, da prilagojenost slovarja šolski populaciji ni smiselna, ker bi znižala njegovo kvaliteto (kar je neprepričljiv argument, prim. spodaj) in ker na ta način ne bi bilo mogoče kontinuirano delo s slovarjem skozi vse šolanje (kar je sicer relevanten pomislek, toda ob ustrezni zasnovi enojezičnega slovarja, še posebej v elektronski obliki, gotovo zanemarljiv), prim. »*ker ne more biti tak priročnik "prirejen" za šolsko uporabo oz. poenostavljen*« ali »*ker verjetno drugače ne gre. Vseh slovenskih besed ne moremo stlačiti v neko majhno priročno in prikupno knjižico*«; zadnje mnenje vendarle nakazuje na to, da nekateri učitelji ne gledajo resnično funkcionalno na vlogo slovarskega priročnika pri pouku, ne glede na dejansko ponudbo na trgu. Pri prilagojenosti slovarjev za šolsko populacijo seveda nikakor ne gre le za vprašanje količine besed, ki jih priročnik zajema (tudi noben drug slovar ne vsebuje *vseh slovenskih besed*, kot je zapisal anketiranec), temveč tudi za način ustrezne oblikovne, pomenske in sobesedilne predstavitve besed. Z ustreznimi

na korpusu temelječimi podatki narejen slovar, ki bi upošteval tako sodobna razvojnopsihološka kot slovaropisna načela, gotovo ne bi bil sam po sebi manj kvaliteten od SSKJ, prej obratno – že zaradi večje aktualnosti predstavljenih jezikovnih informacij.

b) da učitelji in učiteljice zaradi spleta izobrazbenih in strokovnih okoliščin niso ne posebej usposobljeni ne navajeni na kritično vrednotenje temeljnih jezikovnih priročnikov za slovenščino, zato jim zelo zaupajo in jih cenijo, nekateri jih vidijo celo kot neke vrste simbolno, obrambno jamstvo kvalitetne slovenščine (prim. mnenje: *»ker elektronski mediji (msn, sms) siromašijo in pačijo slov. j. (slengovska raba). Vsaj v šoli se morajo seznaniti s SSKJ, SKJ govoriti in uporabljati tako učitelji kot učenci«* ali *»pri poplavi angleških besed je nujno potreben in ga veliko uporabljamo. Nekako bo treba zaščititi naš jezik«*. Poleg tega učitelji in učiteljice tudi niso dobro seznanjeni z novimi jezikovnimi viri (korpusi in drugimi spletnimi viri) ter z naravo in možnostmi njihove uporabe (vse to lahko ponazorimo z naslednjim mnenjem: *»v OŠ ni toliko pomembna vsebina oz. kakovost jez. priročnika kot navajanje učencev na njihovo rabo/uporabo«*; tako mnenje očitno ne vidi kakovosti in primernosti priročnika kot temeljno, izhodiščno spodbudo za njegovo rabo.)

c) da učitelji in učiteljice večinoma niso posebej didaktično usposobljeni ne za delo s temeljnimi jezikovnimi priročniki (odgovori na vprašanje 2 B IX in X) ne za preverjanje razumevanja in usvajanje besedišča po sodobnejših poteh (saj večinoma menijo, da je SSKJ primeren za šolsko populacijo, hkrati pa ne poznajo korpusov slovenščine).

Več kot pol anketirancev in anketirank (55,8 %) je podalo lastno utemeljitev trditve, bodisi pritrdilne bodisi odklonilne, pa tudi kombinirane. Pretežno odklonilne povzamemo v tabeli 38, zaradi zanimivosti odgovorov navajamo tudi vse posamične odgovore.

37,6 % odgovorov smo uvrstili med **utemeljitve primernosti** SSKJ za šolsko populacijo:

- 8., 9. razred - ustreza njihovemu predznanju;
- besede, pojmi so vsebinsko razložene in lahko jih učenci razumejo. Mi imamo v učilnici SSKJ in lahko učenci v prostem čas brskajo po njem;
- bodoči intelektualci se morajo naučiti rabe informativnega priročnika;
- če ga znajo uporabljati, torej če jih naučimo;
- če je zraven učitelj in učence usmerja, jim razloži oznake, okrajšave;
- če jih učenci uporabljajo, se navadijo na delo z njimi, postanejo nepogrešljivi del pri učenju slovenščine;
- da - ker si z njim pomagamo predvsem pri razlagi besed; ne - v knjižni obliki, ker je preobsežen (uporaben je na računalniku);

- DA - zaradi opismenjevanja; učenja uporabe slovarjev. NE - prevelik format, fizično pretežak, učenci ga samostojno ne morejo uporabljati;
- da se naučijo uporabljati slovarje;
- da se učenci seznanijo z besedami in njihovimi pomeni;
- da se začnejo spoznavati z jezikovnimi priročniki;
- da se že v šoli s slovarjem seznanijo, ga uporabljajo in ta samostojna uporaba jih bo verjetno spremljala tudi kasneje, ko bodo s šolanjem zaključili;
- daje dovolj informacij v besedah, kolikor učenci potrebujejo;
- deloma je sicer primeren za delo v šoli, vendar ni priročen. Vsak dijak bi moral imeti na klopi SSKJ - a tega žal v šoli ni mogoče zagotoviti;
- dijaki ga dobro spoznajo, zato ga znajo samostojno uporabljati;
- dijaki ga pogosto tudi že sami uporabljajo in segajo po njem, saj spoznavajo, da lahko v njem najdejo pojasnila za besede, ki jih ne razumejo;
- dijaki s pogosto uporabo tega priročnika spoznavajo nove besede, na ta način začnejo ceniti svoj materni jezik;
- dijaki se naučijo uporabljati SSKJ kot jezikovni priročnik;
- dijakom omogoča vpogled v slovnično rabo in pomensko razlago besede ali besedne zveze;
- dijakom ponuja dovolj informacij;
- dostopen, pregleden, že poznan;
- elektronska oblika je odlično zasnovana, sproten izpis besed, skupaj zbrani vsi podatki (večpomenka) v 1 prikazu, hitro najdeš besedo, zelo obsežen, veliko gesel itd. Res sem zadovoljna in pri pouku mi zelo pomaga. Učenci iščejo po rač.- vsak pride kdaj na vrsto;
- enostavna uporaba;
- enotna oblika za vse - torej bodo z njim seznanjeni in ga bodo lahko uporabljali tudi samostojno / kasneje - po šolanju;
- iščejo nove besede, spoznavajo svoj jezik, širijo jezikovno vedenje;
- je dovolj enostaven za uporabo. Ob ustrezni pripravi ga učenci s pridom uporabljajo;
- je dovolj pregleden in razumljiv;
- je enostaven za uporabo, pregleden in razumljiv;
- je pregledno oblikovan, razumljiv;
- je primeren, če učence navadimo na njegovo uporabo in če ga redno uporabljamo;
- je sistematično urejen, pregleden. Razlaga besed ali besednih zvez je jasna;
- je uporaben in razumljiv, dostopen;
- ker elektronski mediji (msn, sms) siromašijo in pačijo slov. j. (slengovska raba). Vsaj v šoli se morajo seznaniti s SSKJ, SKJ govoriti in uporabljati tako učitelji kot učenci;
- ker ga bodo nekateri tudi pozneje uporabljali;
- ker ga učenec ob vodenju zmora tudi samostojno uporabljati;
- ker jasno razloži in se da prebrati ter razumeti;
- ker je dosleden, jase, razumljiv; zlasti gimnazijcem ne povzroča težav in je uporaben tudi zunaj "šole";
- ker je dostopen;
- ker je dovolj enostaven za rabo v osn. šoli - čeprav otroci rabijo razlago, kaj pomenijo posamezni deli, lahko ob vaji (večkratni ponovitvi posamezne besede) z lahkoto razložijo vse dele;
- ker je dovolj razumljiv in s pomočjo učitelja (če je seveda potrebno) vedno uporaben;
- ker je edini, ki ga imamo na razpolago (poleg Pravopisa 2001);
- ker je izčrpen - ne razumejo še vseh kvalifikatorjev v OŠ, a jim kljub je temu lahko v pomoč;
- ker je najbolj dosegljiv;
- ker je normativen;
- ker je normativni priročnik, z jasnimi navodili in razlago;
- ker je pregleden;
- ker je preprost za uporabo;
- ker je razlaga dovolj jasna;
- ker je razumljiv in "prijazen uporabniku";
- ker je tudi v elektronski obliki;
- ker je v njem skoraj vse;
- ker je v njem zbran korpus besed/gesel, čeprav ga dijaki redko uporabljajo;
- ker je zelo praktičen;
- ker je zelo pregleden, daje dovolj informacij v vsakem trenutku in predvsem je tista temeljna stvar, ki jo mora poznati vsak otrok, ko se srečuje z besedami;
- ker je že toliko časa v uporabi;

- ker je že vse drugo preveč poenostavljeno. Slabše je edino za tiste, ki slabše vidijo, tudi pisava je za dislektike neprimerna;
- ker lahko najdemo pomoč v zagati pisanja ali izgovorjave;
- ker mora človek živeti in uporabljati vse z vsemi zbranimi besedami zbrane besede, da uzavesti bogastvo besed;
- ker ne more biti tak priročnik "prirejen" za šolsko uporabo oz. poenostavljen;
- ker pomeni normo knj. j;
- ker prinaša odgovore na mnoga vprašanja, ki jih zastavljamo srednješolski učitelji v gimnazijah; je pregleden in se ga dijaki hitro naučijo uporabljati;
- ker se dijak mora navaditi na uporabo SSKJ, to bo potreboval vse življenje;
- ker se ga ni težko naučiti brati in uporabljati;
- ker se hitro naučijo, kako ga uporabljati in ker vedo, da v njem lahko najdejo razlago in uporabo neznanih besed;
- ker se mi zdi potrebno oz. nujno, da učenci sami iščejo pravilne zapise besed, saj si jih s tem tudi bolj zapomnijo;
- ker se morajo znajti - orientirati v poplavi besed, ki jih uporabljajo in nato pogosto uporabljati v knjižnem jeziku oz. v različnih oblikah sporočanja - predvsem uradnih;
- ker se učenci morajo naučiti rokovati s tovrstnimi priročniki, še posebej so jim blizu v elektronski obliki;
- ker se učijo uporabljati zahtevnejšo literaturo;
- ker si tako širi besedni zaklad, preverijo različne informacije ...;
- ker so napisani zgledi, ker predstavlja normo jezika;
- ker učim na strokovni šoli, menim, da dijaki s pomočjo SSKJ spoznavajo širši pomen besed (terminološko, frazeološko);
- ker v njem izvemo vse;
- ker v njem najdemo vse - ali pa smo se navadili delati z njim, ker je dolgo bila to vsak "dodatna pomoč". Pa tudi eden redkih pripomočkov, ki ga imamo na šoli v zadostnih količinah;
- ker v njem najdeš vse pričakovano;
- ker v večini vsebuje vse zahtevane kategorije, ki jih učenec rabi;
- ker včasih niti ne vejo, da ima beseda takšen pomen, ki si ga niti ne predstavljajo. Uporabljajo zgolj obliko, vsebine pa ne poznajo;
- ker verjetno drugače ne gre. Vseh slovenskih besed ne moremo stlačiti v neko majhno priročno in prikupno knjižico. Če bi imeli možnost za računalniki, bi mogoče bil bolj primeren SSKJ v rač. obliki (oblikovan bolj nazorno in učencem bolj privlačen);
- ker vsebuje besede z razlago, pove, katere besede so primarne;
- ker vsebuje vse pomembne podatke, težava je le v tem, da je težak;
- ker vsebuje vse, kar potrebujejo učenci;
- kljub temu, da je velik in težek (knjiga), je še vedno pripomoček pri delu oz. razumevanju;
- ko jih naučiš, kako brati slovar, ni več težav. Res pa je, da tako velik format ni priljubljen in toliko že na pogled vzbudi v učencu odpor;
- ko se ga naučijo uporabljati, jim je lahko v pomoč;
- ko se ga naučijo uporabljati, ko dojamajo njegove prednosti, postane nepogrešljiv pripomoček pri pouku;
- ko se ga učenci enkrat naučijo uporabljati in ko poznajo njegove zakonitosti iskanja besed in ostalih stvari, jim ne bi smel predstavljati nobenih težav pri njegovi uporabi;
- menim, da je prav, da se z njim vsaj seznanijo že zgodaj, ter da se znanje o tem vedno nadgrajuje - pri nas na šoli to poteka v obliki knjižno-informacijskega znanja, ki poteka v knjižnici;
- na cd-romu - hitro poiščejo pravo besedo;
- na primeren način razloži;
- naučijo se ga uporabljati za vse življenje;
- naučimo jih, da ga znajo uporabljati;
- navaja jih na možnost samostojnega dela v kasnejšem šolanju. Enotna oblika na vseh stopnjah;
- navajajo se na uporabo in delo s slovarji;
- navajanje na praktično rabo pri pisanju in govorjenju. Čimprej, tem bolje;
- ne, ker ni normativen. Ja, ker vendarle v mnogih primerih odgovarja na vprašanja, dobro pojasnjuje, razlaga;
- ni idealen, vendar povsem uporaben pomenski del, frazeološko in terminološko gnezdo; izgovorna navodila (in posebnosti);
- nudi dovolj jasno, popolno razlago besed za osnovnošolsko rabo;
- ob poprejšnji razlagi slovarskega članka;

- obsega veliko besed, tudi neknjižnih; spoznavajo tudi frazeološko in terminološko gnezdo; učijo se uporabljati jezikovni priročnik;
- obvezno ob pomoči učitelja. Uporaben za razlaganje besed in njihove rabe/lastnosti;
- odgovarja na osnovna vprašanja o rabi besed, ges. članki niso predolgi in niso prestrokovni;
- ogromen obseg, podrobnost - po drugi strani pa spet učenec lahko vidi, občuti celoto;
- otroka je potrebno že zgodaj navajati na različno literaturo;
- poleg SPS po mojem mnenju edina verodostojna zbirka besed in informacij o njih v SJ;
- pomoč, ko učitelja ni zraven, ko se učenec nima na koga obrniti;
- potrebna je pogosta raba, saj se učenci v njem težko znajdejo;
- prav je, da učenci vedo, kje lahko preverijo pomene, rabo in norme SKJ;
- pregleden zapis;
- pregleden, enostaven za uporabo;
- pregleden, enostaven za uporabo;
- preobsežna knjiga, nepraktična, čeprav je to vse, kar imamo, zato mora biti primeren;
- preprost;
- preverljivost besedišča, zavest o bogatosti jezika, besedoslovje - preverjanje pravilnosti rabe sklonov;
- pri poplavi angleških besed je nujno potreben in ga veliko uporabljamo. Nekako bo treba zaščititi naš jezik;
- primeren le za višjo stopnjo;
- primeren za 3. triletje osnovnošolske populacije, za nižje razrede manj primeren - zahteven;
- primernejši je v računalniški obliki, saj je v knjižni obliki nepraktičen; sicer pa daje dijakom dovolj uporabnih informacij o slovenskem besedišču;
- prinaša večino tega, kar potrebujejo;
- pripomoček, ki je nepogrešljiv pri pouku, učenci se ga naučijo uporabljati tako v knjižni kot v elektr. obliki;
- radi delajo z njim;
- razlaga besed, besedni zaklad, možnost izbire sopomenk;
- razvoj rabe jezika in besed;
- s pomočjo abecednega zapisa besedo hitro najdejo. Preberejo njeno razlago in uporabo..;
- sedaj, ko ni več le v knjižni obliki, je dostopnejši raznim uporabnikom, tudi učencem;
- seznanijo se z besedami, ki jih sami ne uporabljajo v pogovornem jeziku. Širjenje besednega zaklada;
- sistematičen, nazorni primeri;
- skozi pravila o tem, kako je napisan geselski članek, si izoblikujejo objektivni pogled na besedo;
- služi kot pomoč pri razumevanju neznanih besed in pragmatičnosti rabe;
- super je sploh v elektronski obliki;
- tako se učenci začnejo učiti že v OŠ uporabljati in iskati po tovrstnih priročnikih, s katerimi se srečujejo potem še naprej. Le-ta pa je uporaben za mnoge (nesloveniste) tudi v življenju;
- temeljito lahko spoznajo zgradbo slovarskega sestavka in se usposobijo za rabo raznih slovarjev;
- tu najdeš vse, kar te zanima;
- učence je treba naučiti uporabljati tudi tako literaturo;
- učence se uči, kako jih uporabljati, z usvajanjem vse več znanja, ga lahko tudi kompleksneje uporabljajo in razumejo;
- učencem je dostopen, razumljiv, uporaben pri razlagi;
- učencem je pred delom s SSKJ potrebno dati natančna navodila. Izkušnje kažejo, da se učenci dokaj hitro naučijo uporabljati tako SSKJ kot SP;
- učenci dobijo v njem res veliko informacij;
- učenci lahko sami iščejo razlago besede;
- učenci morajo znati delati in praktično uporabljati slovarje;
- učenci se ga naučijo uporabljati. Res je, da imajo na začetku težave in porabijo veliko časa. Ko ga spoznajo, je lažje;
- učenci se morajo že zgodaj spoznati s SSKJ, saj se mi zdi, da je to osnova za področje slovenščine, v njem dobijo potrebne informacije;
- učenci se naučijo iskati po njem in znanje vsako leto širijo, če so slovarji pri roki;
- učenci se sorazmerno hitro in dobro znajdejo v njem;
- učenci spoznavajo rabo, zapis, pomen besed, učijo se spretnosti brskanja po knjigah, pogosteje kot brskajo, hitreje se znajdejo;
- učenci večinoma najdejo iskane/želene podatke (ne pa vselej);
- uporaben je do neke mere, ne more pa biti za šolsko populacijo "skrajšan" ali "prirejen";
- uporaben, pregleden, razumljiv;
- v e-obliki;

- v elektronski obliki oz. cd obliki;
- v njem je zajeto vse, kar učenci potrebujejo;
- v njem je zbirka besed, ki zadošča šolski populaciji;
- v njem najdemo, kar potrebujemo v zvezi z besediščem in uporabo le-tega;
- v osnovi nazorno pokaže, kar želimo izvedeti;
- v OŠ ni toliko pomembna vsebina oz. kakovost jez. priročnika kot navajanje učencev na njihovo rabo/uporabo;
- v OŠ ob SSKJ lahko učenci vstopajo v besedišče, oblikoslovje, skladnjo;
- v smislu priprave na (nadaljnje) delo z jezikom;
- v SSKJ je zbrano celotno besedišče in raba;
- več ga bodo uporabljali, več bo knjižnega izražanja;
- vedno ga lahko uporabljamo;
- vsebuje ustrezne informacije;
- vsebuje vse plasti jezika - razlaga, raba, slovnične lastnosti besed;
- vsebuje vse potrebne informacije in ob ustrezni razlagi uporabe omogoča pravilno in preprosto rabo;
- vsebuje vse potrebne podatke in razlage besed;
- vsebuje vse, kar naj bo v pomoč učencu;
- vsebuje zelo koristne podatke;
- z nadarjenimi učenci je delo s slovarji užitek;
- z nekaj vaje se ga da hitro naučiti uporabljati;
- za 1. in 2. triado ne preveč, za 3. triado da;
- za delo v 4/9 popolnoma zadostuje;
- za naše dijake, ki prihajajo iz drugega jezikovnega okolja, je primeren po predhodni razlagi in nujno potreben za razumevanje besed;
- za poznavanje novih besed in pojmov. Sicer malo preveč strnjen in za nižje razrede neuporaben;
- za srednjo šolo;
- za starejše učence od 6. razreda naprej, ker prinaša vse, kar potrebujejo, iskanje pa jim je dovolj lahko;
- za učenje potrebujemo najbolj kvalitetne priročnike - nasploh;
- za višje šole je primeren, za manjše otroke ne - razredna stopnja 9-10 letniki bi potrebovali bolj preprosto razlago (lahko slika, simboli ipd.);
- zajema praviloma jezikovno besedišče v celoti. Učenec, ki obvlada abecedo in branje, kljub obširnosti hitro najde iskano;
- zajema vse bistvene podatke, ko se osvoji sistem, ni težak za uporabo;
- zaradi dobre preglednosti, navodila in raba so jasno zapisana in učencem dostopna;
- zaradi jasnih in razumljivih definicij;
- zaradi kasnejše rabe;
- zaradi pojasnil (definicij) besed;
- zaradi preglednosti, jasnosti, razumljivosti;
- zaradi zgoščenosti informacij;
- zbrani podatki o rabi besede, naglasna znamenja, frazeološko terminološko gnezdo;
- zdi se mi primeren za učence 2. in 3. triade OŠ;
- zlasti elektronski SSKJ, ker lahko učenci hitro najdejo odgovore na vprašanja in to na način, ki jim je zagotovo bližji kot brskanje po knjižni obliki SSKJ;
- zna poiskati besedo po abecedi, sam preveri pravilen zapis besede, s tem širi svoje besedišče in samozavest;
- že sam izgled slovarja pritegne učence, da ga vzamejo v roke. Primeren pa je zato, ker ga lahko svoji starosti ustrezno uporabljajo:

Tudi pri strinjanju s trditvijo, da je SSKJ primeren za šolsko populacijo, je najpogostejši zadržek, da je treba učence in učenke za rabo slovarja usposobiti – ali pa jim pri uporabi stati ob strani. Le nekateri odgovori podrobneje utemeljujejo primernost, npr.: *»Elektronska oblika je odlično zasnovana, sproten izpis besed, skupaj zbrani vsi podatki (večpomenka) v 1. prikazu, hitro najdeš besedo, zelo obsežen, veliko gesel itd. Res sem zadovoljna in pri pouku mi zelo pomaga. Učenci iščejo po rač. - vsak pride kdaj na vrsto.«*

20,3 % odgovorov smo uvrstili med **utemeljitve neprimernosti** SSKJ za šolsko populacijo:

Tip utemeljitve nestrinjanja	Odstotkov
neprilagojenost zasnove šolski populaciji*	11,9
nepraktičnost oblike	7,3
drugo	1,0
skupaj	20,3

*prim. spodnje liste odgovorov, ki smo jih uvrstili v posamezne kategorije

Tabela 38 *Utemeljitev nestrinjanja s trditvijo, da je SSKJ primeren za šolsko populacijo, v odstotkih*

Neprilagojenost slovarske zasnove šolski populaciji:

- (skoraj preveč) obširen, vendar moramo učence prej naučiti o tem, kako se uporablja;
- bolj prilagojen njim;
- glede na kognitivno, socialno in moralno stopnjo OŠ;
- je prezahteven, za mlajše otroke težko berljiv;
- ker poučujem 4. razred, se mi zdi za to otrokovo starost morda preveč strokovno zapisan. Lahko bi obstajal SSKJ za osnovnošolsko populacijo otrok;
- ker so kratice, ki označujejo oblikoslovne in druge lastnosti besede osnovnošolcem nerazumljive, tuje, prav tako tudi njihov vrstni red. To bi se dalo izboljšati z načrtno uporabo. Ni ločitve med najpogostejšim pomenom in ostalimi;
- ker še ne znajo (učenci) sami razbrati, kaj je v slovarju res normativnega, kaj pa zastarelega;
- le redki se znajdejo v geselskem članku;
- težko jim je že poiskati vse pomene ene besede, kaj šele kakšen frazem ali prepoznati kvalifikator;
- ne omogoča samostojne uporabe, ker je prezapleten;
- ne vedo, kaj določeni podatki pomenijo;
- ne za celotno šolsko populacijo;
- za nekatere prezahteven;
- veliko učencev ima težave že s samim iskanjem besed - večja se tudi število otrok z motnjami branja in pisanja;
- ni prilagojen šolski rabi;
- ni primeren za 1. triado OŠ (prezahteven, zato se uporabljajo, bolj poredko, slikovni slovarji);
- odvisno za katero starostno skupino populacije gre. Brez predhodnega znanja slovnice, ga težko uporablja;
- ogromen obseg, podrobnost – po drugi strani pa spet učenec lahko vidi, občuti celoto;
- potrebna je pogosta raba, saj se učenci v njem težko znajdejo;
- potrebno bi ga bilo prilagoditi;
- preobsežen in prezahteven je;
- preobsežen in zanje prezahteven;
- preobsežen, neatraktiven za šolsko populacijo;
- preobširen in prezahteven;
- preobsežen, prestrokoven;
- preobsežen, zelo zapleten;
- preobsežen. Potrebna bi bila osnovnošolska izdaja, srednješolska izdaja (velja tudi v elektronski obliki);
- pretežka in včasih nerazumljiva ali dvoumna razlaga;
- preveč strokoven;
- preveč strokovno zahteven;
- prezahteven;
- prezahteven nivo razlage oz. pristopa k besedam;
- prezahteven za osnovnošolce;
- prezahteven za OŠ;
- prezahteven za uporabo pri osnovnošolcih v povprečju – zahteva obvladovanje terminologije (jezikoslovne) in poznavanje jezikovnega sistema;
- prezahteven, preveč podatkov, za otroke nepregleden;

- primeren le za višjo stopnjo;
- primeren za 3. triletje osnovnošolske populacije, za nižje razrede manj primeren - zahteven;
- raba za učence je prezahtevna, saj se težko znajdejo;
- razlage besed so prezahtevne. Učenci jih ne (težko) razumejo. SSKJ ne morejo (razen najboljših) uporabljati samostojno brez pomoči in dodatne razlage;
- s pridržkom - včasih razlaga preveč zgoščeno, dijak potrebuje dodatno razlago - vsaj na začetku;
- težko se znajdejo brez ustrezne pomoči in dodatnih navodil, uporabo je treba spodbujati vsa 4 leta SŠ;
- učenci razrednega pouka (1. in 2. triada) potrebujejo bolj poenostavljene razlage besed, v okviru uporabljenega besedišča v razvojni stopnji;
- učenci se ga naučijo uporabljati. Res je, da imajo na začetku težave in porabijo veliko časa. Ko ga spoznajo, je lažje;
- večkrat pri razlagi besed v slovarjih pri učencih naletim na nerazumevanje le-te. Mislim, da bi morala biti prilagojena osnovnošolski mladini;
- velikokrat se pri razlagi v SSKJ izgubijo, ker ne vedo, kaj posamezne krajšave in znaki pomenijo;
- vendar le za sposobnejše učence, saj ga večina ni sposobna uporabljati;
- za 1. in 2. triado ne preveč, za 3. triado da;
- za mlajše učence manj;
- za naše dijake, ki prihajajo iz drugega jezikovnega okolja, je primeren po predhodni razlagi in nujno potreben za razumevanje besed;
- za osnovnošolce (za večino) je preveč navodil;
- za OŠ je morda prezahteven;
- za OŠ je preobsežen in prepodroben;
- za otroke premalo pregleden, ne prepoznajo okrajšav pri terminih, le redki se znajdejo z navodili;
- za poznavanje novih besed in pojmov. Sicer malo preveč strnjen in za nižje razrede neuporaben;
- za širšo šolsko populacijo ni primerna, ker ga otroci težje razumejo;
- za šolsko rabo (osnovna šola) bi moral biti manj obsežen;
- za učence prezapletene razlage, preobsežne, težko se znajdejo v slovarju;
- za višje šole je primeren, za manjše otroke ne - razredna stopnja 9-10 letniki bi potrebovali bolj preprosto razlago (lahko slika, simboli ipd.);
- zaradi preobsežnosti.

Nepraktičnost oblike:

- lahko bi bilo kar veliko besed izpuščenih, tisk malo večji in nekoliko preglednejši (vsi moji učenci ga še dvigniti ne morejo);
- DA - zaradi opismenjevanja; učenja uporabe slovarjev. NE - prevelik format, fizično pretežak, učenci ga samostojno ne morejo uporabljati;
- deloma je sicer primeren za delo v šoli, vendar ni priročen. Vsak dijak bi moral imeti na klopi SSKJ - a tega žal v šoli ni mogoče zagotoviti.;
- drobn tisk, dolgo listanje in iskanje, premalo slovarjev na razpolago pri pouku;
- fizično predebel, majhne črke, zelo koncentrirano napisano; je pa dobro, da spoznajo delo z njim, če imajo težave z besedami, kam lahko pogledajo.;
- format - debelina; zato raje uporabljamo slovar na CD-romu;
- frazeološko ni vedno dosleden; fizično neustrezen; preobširen in pretežak;
- je preobsežen;
- je pretežak;
- ker iskanje besed in razlag vzame učencem veliko časa.;
- ker verjetno drugače ne gre. Vseh slovenskih besed ne moremo stlačiti v neko majhno priročno in prikupno knjižico. Če bi imeli možnost za računalniki, bi mogoče bil bolj primeren SSKJ v rač. obliki (oblikovan bolj nazorno in učencem bolj privlačen).;
- ker vsebuje vse pomembne podatke, težava je le v tem, da je težak;
- kljub temu, da je velik in težek (knjiga), je še vedno pripomoček pri delu oz. razumevanju.;
- knjiga je predebela in pretežka;
- ko jih naučiš, kako brati slovar, ni več težav. Res pa je, da tako velik format ni priljubljen in toliko že na pogled vzbudi v učencu odpor.;
- morda je malce (fizično) neroden;
- ne v celoti, ker je pretežek za OŠ.;

- nepregleden, preobsežen;
- neustrezna velikost, cena;
- oblika, velikost, debelina knjige; morda bi bilo bolje izdelati več manjših zvezkov in zapisati le osnovno razlago;
- predebel - učenci ga ne marajo, ker je pretežak/debel/velik;
- predebel in pretežak;
- preobsežen;
- preobsežen (tisti v enem delu) pa tudi pretežak;
- preobsežen je;
- preobsežen, neprimeren za prenašanje;
- preobsežna knjiga, nepraktična, čeprav je to vse, kar imamo, zato mora biti primeren.;
- preobširen;
- primernejši je v računalniški obliki, saj je v knjižni obliki nepraktičen; sicer pa daje dijakom dovolj uporabnih informacij o slovenskem besedišču.;
- že po videzu ni otrokom prijazno dostopen;

Drugo:

- ni idealen, vendar povsem uporaben pomenski del, frazeološko in terminološko gnezdo; izgovorna navodila (in posebnosti);
- ne, ker ni normativen. Ja, ker vendarle v mnogih primerih odgovarja na vprašanja, dobro pojasnjuje, razlaga.;
- osnovnošolsko populacijo je za to delo težko motivirati;
- otroka je potrebno že zgodaj navajati na različno literaturo.;
- učenci težko razumejo, da je slovar informativno-normativen, ker je tudi naslov zavajajoč; v njem so knjižne in neknjižne besede, zato bi bil ustrežnejši naslov: Slovar slovenskega jezika.;
- učenci večinoma najdejo iskane/zelene podatke (ne pa vselej);
- uporaben je do neke mere, ne more pa biti za šolsko populacijo "skrajšan" ali "prirejen".;
- v OŠ ni toliko pomembna vsebina oz. kakovost jez. priročnika kot navajanje učencev na njihovo rabo/uporabo;
- vendar je treba učencem pomagati. Za to pa smo učitelji;
- zlasti v elektronski obliki se ne ujema vedno s pravopisom;

Med individualnimi odgovori torej je mogoče najti zelo različna mnenja, na podlagi katerih lahko do določene mere izluščimo ne le to, kaj učitelji in učiteljice pričakujejo od slovarja, temveč tudi to, v kakšni vlogi ga vidijo. Razmeroma pogosto je spoznanje, da se sicer zavedajo pomanjkljivosti SSKJ, še posebej njegove fizične in zasnovne neprilagojenosti razvojni stopnji učencev in učenk (predvsem tistih v prvem in drugem triletju OŠ), toda hkrati čutijo potrebo in odgovornost, da kljub pomanjkljivostim SSKJ približajo učencem in učenkam ter jih usposobijo za rabo slovarja.

Marsikatero mnenje se kaže ne toliko kot posledica reflektiranih izkušenj pri delu s priročnikom v razredu, temveč bolj kot zadeva osebne okusa in mnenja. V ponazorilo navedimo dve nasprotujoči si mnenji: »že po videzu ni otrokom prijazno dostopen« in »že sam izgled slovarja pritegne učence, da ga vzamejo v roke«.

3. Učiteljsko mnenje o usvajanju besedišča

Zadnji del ankete je poizvedoval po učiteljskih ocenah in mnenju, katere in kakšne so problematične točke pri usvajanju besedišča med učenci. Zanimale so nas vrste napak pri rabi besedišča, ki jih opažajo učitelji in učiteljice, in sicer tako pri pisnih kot pri govornih izdelkih; zanimalo nas je tudi, kakšno pot uberejo učitelji in učiteljice, če opazijo nerazumevanje besede oziroma neustrezno ali nepravilno rabo besede v pisnih izdelkih učenk in učencev.

I Vrste napak v rabi besedišča, ki jih učitelji najpogosteje opažajo v pisnih izdelkih učenk in učencev

Napake	Odstotkov
pravopisne	96,8
slovnične	73,6
slogovne	57,0
družljivostne in vezljivostne	21,8
pomenske	20,8
napačno rabo frazemov	17,4

Tabela 40 Vrste najpogosteje opaženih napak v rabi besedišča pri pisnih izdelkih, v odstotkih

Individualni odgovori v kategoriji *drugo* so bili: koherentnost in kohezivnost; neupoštevanje socialnih zvrsti; pogovorno – narečne; šibko besedišče oz. besedni zaklad; težava je tudi v slabi oblikovanosti črk; vejice; vse več je pomenskih napak, pa tudi družljivostnih in vezljivostnih je več; vsega nekaj.

Daleč največji delež opaženih napak pri pisnih izdelkih torej zavzemajo pravopisne in slovnične napake; več kot polovica učiteljstva navaja tudi slogovne napake, medtem ko je družljivostno-vezljivostnih in pomenskih manj, najmanj pa napačne rabe frazemov. Sklepamo lahko, da so torej najbolj opazne bolj površinske napake pri rabi besedišča. Verjetno se zdi, da so učiteljice in učitelji manj natančno ločevali kategorije *pravopisno* in *slovnično*, po drugi strani pa se zdi možno, da s kategorijo *družljivost in vezljivost* nekateri niso dovolj dobro seznanjeni in tovrstne napake pojmovno uvrščajo v nadrejeno množico *slovnica*. Najmanj površinska kategorija, pomenska napaka, je torej najredkeje opažena. To si lahko razlagamo po eni strani tako, da je teh napak v pisnih izdelkih pač dejansko manj (to bi utegnili biti posledica dejstva, da se lahko učenci in učenke pri pisnih izdelkih v veliki meri izognejo rabi

besed, katerih pomena ne razumejo dovolj dobro, kar izrazito kažejo rezultati ankete za učence in učenke), po drugi strani pa s tem, da je napake v zvezi s pomensko platjo besedišča težje opaziti. Nizek delež napačne rabe frazemov lahko prav tako razlagamo z redkejšo rabo frazemov ali celo z izogibanjem frazemom v izdelkih učencev in učenk.

II Vrste napak v rabi besedišča, ki jih učitelji najpogosteje opažajo v govoru učenk in učencev

Napake	Odstotkov
izgovorne	79,2
slovnice	60,4
slogovne	54,5
pomenske	20,8
družljivostne in vezljivostne	19,1
napačno rabo frazemov	11,2

Tabela 41 *Vrste najpogosteje opaženih napak v rabi besedišča pri govoru, v odstotkih*

Individualni odgovori v kategoriji *drugo* so bili: naglašanje in uporaba narečnih besed; napačno rabo zvrsti jezika; narečje takrat, ko bi morali govoriti knjižno; narečne; narečne besede; neuporaba knjižnega jezika; neustrezna uporaba socialnih zvrsti jezika; pogovorne besede; raba mašil (trenutno je v modi "pač"); šibko besedišče oz. besedni zaklad; vsega nekaj; zvrstne.

Tudi pri napakah v govoru so najpogosteje opažene tiste, povezane s površinsko podobo besedišča, torej z izgovorom in slovnico. Ta delež je vendarle nižji kot pri napakah v pisnih izdelkih, kar si lahko razlagamo z domnevo, da so pisni izdelki še vedno bolj izpostavljeni jezikovnemu vrednotenju (in tudi pogosteje temu namenjeni) kot govorna besedila oziroma govorno sporazumevanje.

III Ukrepi pri nerazumevanju besed v obravnavanem besedilu

Ocena	razložim pomen neznane besede	enega od učencev prosim, naj pogleda v slovar in pomen razloži sošolcem	učencem naročim, naj sami poiščejo pomen besede v slovarju
Nikoli	0,5	2,9	5,1
Redko	4,4	9,3	25,4
Občasno	13,2	39,1	42,3
Pogosto	80,4	46,9	24,9
Ni odgovora	1,5	1,7	2,2
Povprečje	3,76	3,32	2,89

Tabela 42 Učiteljski ukrepi pri nerazumevanju besedišča, v odstotkih

Kategorijo *drugo* je izpolnilo 38 anketirancev, odgovore smo vsebinsko združili v nekaj kategorij:

besedo uporabim v drugem kontekstu	0,8
spoznavanje besede kot domača naloga	1,2
razloži jo učenec ali učenka, ki jo poznata	3,2
razloži jo učitelj s pomočjo učenk in učencev, slovarjev	2,0

Tabela 43 Drugi ukrepi pri nerazumevanju besedišča, v odstotkih

Le en odgovor nakazuje na izrazito kontekstualno razumevanje razlage pomena besedišča: »usmerjam jih z vprašanji glede na vsebino besedila; poskušajo logično sklepati in priti do pomena«. Možno je seveda, da s pojmom *razlaga* tudi drugi učitelji in učiteljice mislijo na tak kontekstualni pristop, vendar je pri drugih odgovorih to ostalo neizraženo.

Odgovori, predstavljeni v zgornjih tabelah, kažejo na to, da učitelji in učiteljice pretežno sami razložijo pomen besed, za katere domnevajo, da jih učenci in učenke ne razumejo. Sprotna raba slovarja med poukom s frontalnim poročanjem učenca ali učenke po rezultatih sodeč sicer ni redka dejavnost, vendar manj pogosta od učiteljeve razlage; najbrž je tako tudi zaradi prihranka s časom. Samostojno iskanje pomena v slovarju je glede na opremljenost učilnic s slovarji najverjetneje mogoče pretežno v obliki domače naloge, ne pa kot dejavnost med poukom; zato je med odgovori najpogostejša kategorija *občasno*. Slika, ki nam jo razkrivajo podatki, je nekoliko problematična v dveh točkah:

a) da morajo pravzaprav nerazumevanje opaziti in/ali predvideti učitelji in učiteljice, ali pa morajo učenci in učenke posebej vprašati po pomenu (ali kaki drugi neznani lastnosti) besede, s katero imajo težave. Prvo je lahko nezanesljivo, saj učitelj kljub izkušeni vendarle ne more popolnoma predvideti, s katerimi besedami imajo učenci in učenke težave in s katerimi ne, še posebej ob nehomogenosti razreda; drugo je nezanesljivo, saj najbrž precej učencev in učenk noče kar tako izpostaviti svojih težav pred drugimi, še posebej ne večkrat zapored, saj ponavadi razlaga besedišča pomeni metajezikovno zastranitev v diskurzu;

b) čeprav brez neposrednega opazovanja in analiziranja pedagoškega diskurza tega ni mogoče dokazati, vendarle lahko domnevamo, da je razlaganje pomena besed zelo kompleksna dejavnost, za katero učitelji in učiteljice niso posebej usposobljeni, in zato ni zmeraj popolnoma ustrezna in prilagojena naslovníkom.

Obe problematični točki bi bilo mogoče izboljšati; prva s tem, da bi imeli učenci in učenke stalen individualen dostop do prilagojenega šolskega slovarja (v knjižni ali e-obliki), s katerim bi se naučili delati in ga stalno uporabljati, druga pa s posebnim izobraževanjem, ki bi upoštevalo sodobna jezikoslovna in psihološka spoznanja o usvajanju in delovanju besedišča. Seveda bo pri tem treba upoštevati didaktične in praktične omejitve (postavlja se vprašanje, ali bi individualni učenčev dostop do npr. spletnega slovarja med poukom pomenil nevarnost zastranitve v sodelovanju pri učnem procesu; vprašanje, kako učence in učenke motivirati za nešolsko rabo slovarjev in drugih priročnikov, kar pravzaprav pomeni, da je treba šolsko populacijo najprej narediti občutljivejšo za vprašanje razumevanja nasploh, kot kažejo tudi rezultati ankete za učence in učenke).

IV Načini opozarjanja o napačni/neustrezni rabi besedišča v pisnih izdelkih

Pogostost	napišem pravilno ali ustrežnejšo obliko	uporabljam dogovorjene znake, ki označujejo napačno ali neustrezno rabo besede	napako samo nakažem, npr. tako, da podčrtam napačno ali neustrezno rabljeno besedo
Nikoli	0,5	2,4	11,2
Redko	8,8	7,6	29,8

Občasno	22,7	24,0	34,7
Pogosto	66,7	62,8	20,0
Ni odgovora	1,2	3,2	4,2
Povprečje	3,58	3,52	2,66

Tabela 44 *Načini opozarjanja o napačni/neustrezni rabi besedišča v pisnih izdelkih, v odstotkih*

Rezultati kažejo, da učitelji in učiteljice pri popravljanju besedišča uporabljajo predvsem kombinirano označevanje problematične besede in pisni predlog boljše rešitve. Samo nakazovanje napačnosti brez dodatne informacije je redkejše in, kot nakazujejo individualni dopolnilni odgovori, najbrž kombinirani s skupno razredno obravnavo tako označenih problematičnih mest. 3,6 % anketirancev in anketirank posebej navaja tako ali drugačno obliko skupnega obravnavanja besediščne problematike (domnevamo lahko, da v kombinaciji z drugimi vidiki popravljanja, tako vsebinskimi kot oblikovnimi), s posebnimi delovnimi in učnimi listi, še posebej v zvezi s pogostejšimi napakami in težavami. 1,4 % anketirancev in anketirank pri tem izrazito spodbuja samostojno delo učencev in učenk, tako pri odkrivanju kot popravljanju napak. To lahko ocenimo kot izjemno majhen delež. Rezultati ankete za učence in učenke (predvsem točka 2 VI) navajajo na potrebo po nadaljnjem in korenitem razmišljanju v zvezi s tem: samostojno delo je sicer gotovo dragoceno, vendar učenci in učenke iščejo probleme (in rešitve) glede napak pri besedišču predvsem na površinski ravni (vprašanje zapisa, opozicije tuje/domače, opozicije knjižno/neknjižno), na globlje težave s pomensko, besedilnovrstno ali kako drugačno neustreznostjo pa sami od sebe niso pozorni.

Analiza in interpretacija ankete za učence in učence osnovnih in srednjih šol

2. Razumevanje besed

V tem delu smo preverjali, katere strategije uporabljajo učenci, ko naletijo na težave pri razumevanju in rabi besed (I–V), in kako razumejo določene učiteljske popravke, ki se nanašajo na leksikalne napake v besedilih učencev (VI–VII).

I Nerazumevanje besed pri branju

S prvo nalogo smo preverjali, kako pogosto učenci uporabljajo različne strategije za razreševanje nerazumevanja pomena besed pri branju. Vprašali smo jih, kaj naredijo, ko pri branju naletijo na nerazumljivo besedo, in za lažjo predstavbo ob nalogi zapisali tudi primer krajšega besedila z dodanima potencialnima težkima besedama. Ponudili smo več možnih odgovorov: pogledajo v slovar (tabela 1) ali na internet (tabela 2), vprašajo koga od domačih (tabela 3) ali na internetnem forumu (tabela 4) ali učitelja (tabela 5), ne naredijo ničesar in berejo naprej (tabela 6). Učenci so imeli možnost napisati tudi morebitne druge strategije, ki jih uporabljajo.

V tabelah je po posameznih strategijah prikazan delež učencev OŠ in SŠ, ki strategijo uporabljajo *pogosto*, *včasih*, *redko* in *nikoli*, zaradi preglednosti pa tudi združeni kategoriji *pogosto*, *včasih* = *DA* in *redko*, *nikoli* = *NE*. Pogostost uporabe strategij (odstotek odgovorov *DA*) je prikazana tudi grafično.

	OŠ	SŠ
Pogosto	6,4	4,5
Včasih	30,7	20,7
Redko	37,0	40,1
Nikoli	25,9	34,6
<i>DA</i>	37,1	25,2
<i>NE</i>	68,9	74,8

Tabela 1 *Strategija slovar, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	24,8	22,7
Včasih	30,7	33,1
Redko	23,8	27,8
Nikoli	20,7	16,3
DA	55,5	55,8
NE	44,5	44,2

Tabela 2 Strategija internet, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	47,9	33,2
Včasih	31,2	38,2
Redko	17,1	21,6
Nikoli	3,8	6,9
DA	79,1	71,4
NE	20,9	28,6

Tabela 3 Strategija domači, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	2,6	1,3
Včasih	9,3	5,5
Redko	16,4	16,2
Nikoli	71,7	77,0
DA	11,9	6,8
NE	88,1	93,2

Tabela 4 Strategija internetni forum, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	6,1	5,7
Včasih	31,8	25,4
Redko	36,1	38,2
Nikoli	26,1	30,7
DA	37,9	31,1
NE	62,1	68,9

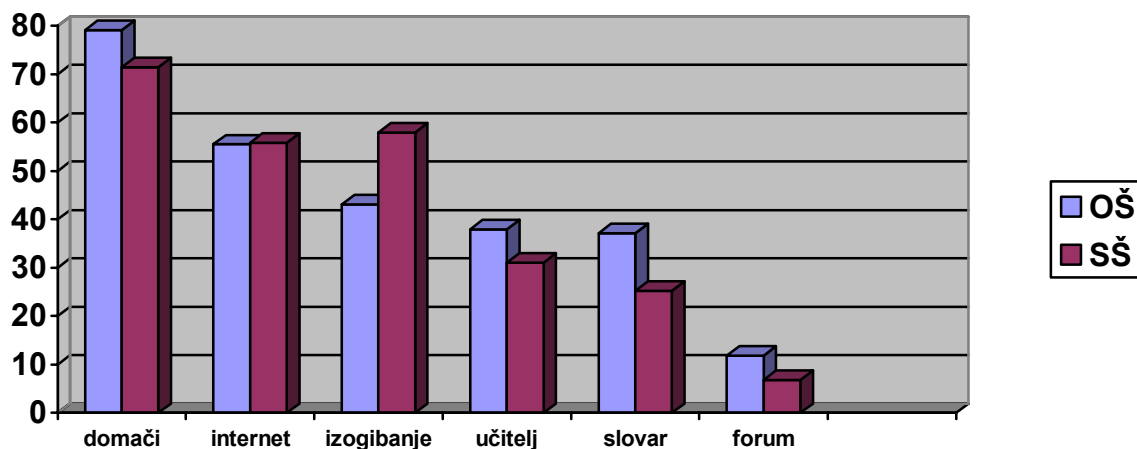
Tabela 5 *Strategija učitelj, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	16,6	29,3
Včasih	26,5	28,6
Redko	33,4	30,6
Nikoli	23,5	11,6
DA	43,1	57,9
NE	56,9	42,1

Tabela 6 *Strategija izogibanje, v odstotkih*

Graf 1: Strategije pri nerazumevanju besed

Raba strategij pri nerazumevanju besed (branje),
 primerjava OŠ in SŠ

Če primerjamo deleže odgovorov DA in NE, rezultati pokažejo, da osnovnošolci uporabljajo naslednje strategije: najpogosteje *domači – internet – izogibanje – učitelj – slovar – forum* najredkeje.

Podobno velja za srednješolce, razlika je le v tem, da je strategija *izogibanje* pogostejša od strategije *internet*: SŠ: najpogosteje *domači – izogibanje – internet – učitelj – slovar – forum* najredkeje.

Primerjava deležev samo odgovorov *pogosto* in *nikoli* potrdi enak vrstni red pri srednješolcih, pri osnovnošolcih pa je nekoliko večji delež učencev, ki pogosto pogledajo v slovar (6,4 %), od deleža učencev, ki pogosto vprašajo učitelja (6,1 %), in nekoliko večji delež učencev, ki nikoli ne vprašajo učitelja (26,1 %), od deleža učencev, ki nikoli ne pogledajo v slovar (25,9 %). Shematični prikaz teh primerjav je takšen:

OŠ: najpogosteje *domači – internet – izogibanje – slovar – učitelj – forum* najredkeje,

SŠ: najpogosteje *domači – izogibanje – internet – učitelj – slovar – forum* najredkeje.

Rezultati kažejo, da je med učenci najbolj priljubljena strategija *domači* in najmanj priljubljena strategija *forum*. Učenci odgovore torej pogosto iščejo na internetu ali pa ne naredijo ničesar, čeprav strategijo *izogibanje* pogosteje uporabljajo srednješolci (primerjava skupin učencev OŠ in SŠ, ki so odgovorili, da to strategijo uporabijo *pogosto* ali *včasih*, pokaže razliko 14,8 %). Strategiji *učitelj* in *slovar* sta med manj priljubljenimi.

Iz rezultatov je razvidno, da so dijaki sistematično manj aktivni pri iskanju pomenov besed kot osnovnošolci. Če besede ne poznajo, jo prezrejo, njen pomen pa bolj verjetno preverjajo takrat, ko so (iz kateregakoli razloga) na svetovnem spletu. To se sklada z ugotovitvami nekaterih drugih študij (mdr. Papalia in dr., 2005), ki poročajo o spremembah interesov na psihosocialnih področjih v mladostništvu.

V poglavju 3 *Enojezični slovarji slovenščine* smo v nalogi I spraševali po rabi slovarjev ob različnih jezikovnih težavah, tudi pri nerazumevanju besede. Rezultati obeh nalog se ujemajo, saj je odstotek učencev in srednješolcev, ki si s slovarji v takih primerih pomagajo *pogosto* ali *včasih*, podoben: OŠ 37,1 % in 36 %, SŠ 25,2 % in 28 %.

118 učencev je dopisalo, da v takšnih primerih uporablja (tudi) druge strategije, ki smo jih razdelili v naslednje kategorije:⁷

a) *vprašam* – sem se uvrščajo odgovori, da vprašajo sošolca ali prijatelja (43×) in koga od domačih (ki je bil sicer že v naboru ponujenih odgovorov; 11×);

b) *kontekst* – sem se uvrščajo odgovori, v katerih je jasno navedeno, da si učenci pomagajo z besedilom, npr. *besedo poskušam razumeti s pomočjo besedila, v katerem se nahaja*;

⁷ Nekateri učenci so napisali več strategij, zato je seštevek vseh odgovorov, razdeljenih po kategorijah, 121.

poskusim sklepati na podlagi nadaljevanja besedila (9×), in odgovori, iz katerih je razvidno, da si skušajo sami razložiti pomen, vendar sobesedilo ni eksplicitno navedeno, npr. poskusim sam ugotoviti pomen besede; sklepam, kaj bi pomenila (9×);

c) *ignoriram* – sem se uvrščajo odgovori, v katerih je navedeno, da učenci ne naredijo ničesar, npr. *če česa ne razumem, se sploh ne obremenjujem; delam se, kot da vem, kaj pomeni; se ne zmenim za besedo, berem naprej (10×);*

d) *ostalo* – sem se uvrščajo odgovori, v katerih učenci navajajo, da uporabljajo slovarje v elektronski obliki (4×), Google (1×), učbenike (1×), da se pozanimajo (a brez konkretne navedbe, kje in kako, 2×), ter odgovori, ki jih je težko razumeti v kontekstu vprašanj, npr. *jaja sm kr pridna*, ali razvrstijo v kategorije, npr. *dobro razmislim; izogibam se neznanih besed; na televiziji in radiu zasledim pomen besede; nikoli ne naletim na nerazumljive besede; pogosto vem, za kaj gre, ne znam pa razložiti; povežem s kakšnimi tujkami, ki jih poznam; uporabim temu namenjene računalniške programe (skupaj 31 odgovorov).*

Veliko število odgovorov *vprašam* dodatno potrjuje ugotovitev, da je najbolj priljubljena strategija učencev, da vprašajo nekoga od domačih ali ljudi, ki so jim blizu (sošolci, prijatelji). Odgovori, ki smo jih uvrstili v kategorijo *ignoriram* (in morda tudi v kategorijo *kontekst*), se pravzaprav uvrščajo v strategijo *izogibanje* in dodatno potrjujejo, da je ta strategija med učenci pogosta. V kategorijo *ostalo* smo uvrstili tudi iskanje po slovarjih in internetu, torej strategiji, ki se pojavljata že v ponujenem naboru, vendar je teh odgovorov tukaj malo.

II Iskanje pomena v slovarju

Ker je ena izmed metod spodbujanja rabe slovarjev v šolah tudi ta, da učitelji učence pri nerazumevanju besede napotijo, naj uporabijo slovar, nas je v prvi nalogi na str. 2 zanimalo, kaj učenci naredijo, ko jim učitelj naroči, naj pomen besede poiščejo v slovarju. Tudi tukaj smo jim ponudili več možnih odgovorov: pogledajo v slovar (tabela 7) ali na internet (tabela 8), vprašajo koga od domačih (tabela 9) ali na internetnem forumu (tabela 10). Učenci so imeli možnost napisati tudi morebitne druge strategije, ki se jih poslužujejo, ali označiti odgovor *Učitelj/ica mi tega še nikoli ni naročil/a*.

V tabelah je po posameznih strategijah prikazan delež učencev OŠ in SŠ, ki strategijo uporabljajo *pogosto, včasih, redko* in *nikoli*, zaradi preglednosti pa tudi združeni kategoriji

pogosto, včasih = DA in redko, nikoli = NE. Pogostost uporabe strategij (odstotek odgovorov DA) je prikazana tudi grafično.

	OŠ	SŠ
Pogosto	22,4	13,7
Včasih	34,8	29,9
Redko	26,4	31,4
Nikoli	16,4	24,9
DA	57,2	43,6
NE	42,8	56,4

Tabela 7 Strategija slovar, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	22,2	24,9
Včasih	29,5	31,6
Redko	25,4	25,9
Nikoli	22,9	17,6
DA	51,7	56,5
NE	48,3	43,5

Tabela 8 Strategija internet, v odstotkih

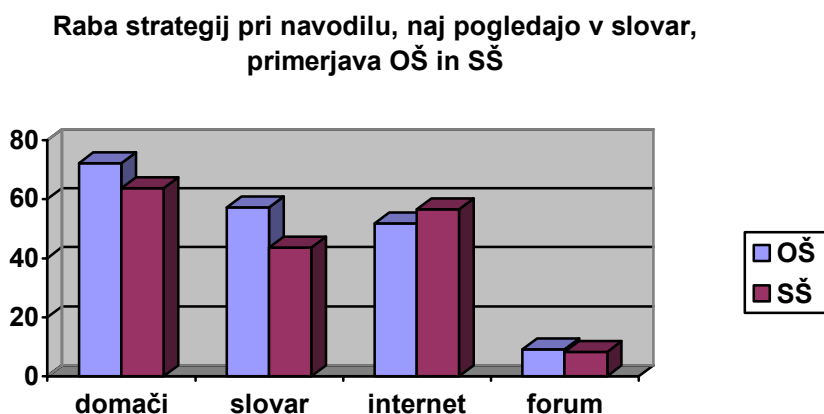
	OŠ	SŠ
Pogosto	36,6	29,2
Včasih	35,6	34,4
Redko	19,5	24,2
Nikoli	8,4	12,2
DA	72,2	63,6
NE	27,8	36,4

Tabela 9 Strategija domači, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	2,4	2,2
Včasih	6,8	6,1
Redko	17,5	15,8
Nikoli	73,3	75,9
DA	9,2	8,3
NE	90,8	91,7

Tabela 10 Strategija internetni forum, v odstotkih

Graf 2: Strategije pri navodilu *poglej v slovar*

22,2 % osnovnošolcev in 16,3 % srednješolcev je označilo, da jim učitelj še nikoli ni naročil, naj pogledajo v slovar, če niso razumeli besede. Glede tega opazimo razkorak z rezultati ankete za učitelje (npr. vprašanje 2. B VII, po katerem k samostojni uporabi SSKJ, slovarskega dela Slovenskega pravopisa in katerega od slovarjev tujk učence spodbuja kar 95,6 % učiteljev in učiteljic). Za to se ponuja več razlag; možno je, da učitelji spodbujajo uporabo slovarjev in priročnikov le na splošno ali le pri določenih vsebinah pri pouku slovenščine, toda to opozarjanje, spodbujanje in informiranje ni stalna in sistematična dejavnost. Po drugi strani je možno, da so učenci in učenke to opozorilo razumeli zelo konkretno ali celo osebno (v smislu *ali je učiteljica meni osebno in neposredno naročila, naj kako besedo pogledam v slovar*).

Primerjava deležev odgovorov DA in NE ter primerjava deležev odgovorov *pogosto* in *nikoli* pokaže, da učenci uporabljajo naslednje strategije:

OŠ: najpogosteje *domači – slovar – internet – forum* najredkeje,

SŠ: najpogosteje *domači – internet – slovar – forum* najredkeje.

V primerjavi s siceršnjo rabo slovarjev (prim. naloge 2 I–2 V in poglavje 3) je delež učencev, ki si pomagajo s slovarjem, v takih primerih precej višji, vendar pa je kljub eksplicitnemu navodilu med ponujenimi strategijami šele na drugem oziroma tretjem mestu. Relativno visok delež učencev, ki kljub eksplicitnemu navodilu, naj pogledajo v slovar, tega ne storijo, pa namiguje na nepriljubljenost uporabe slovarjev, kar pokažejo tudi rezultati v nalogi 3 V.

Rezultati tudi v tej nalogi kažejo, da je pri težavah z nerazumevanjem besed daleč najbolj priljubljena strategija ta, da vprašajo koga od domačih, daleč najmanj priljubljena pa spraševanje po forumih.⁸

71 učencev je dopisalo, da v takšnih primerih uporablja (tudi) druge strategije, ki smo jih razdelili v naslednje kategorije:

- a) *vprašam* – sem se uvrščajo odgovori, da nekoga vprašajo, najpogosteje sošolca ali prijatelja, tudi koga od domačih, čeprav je bil ta odgovor že ponujen, med te odgovore pa smo uvrstili tudi odgovore, da od koga prepisejo (skupaj 35×);
- b) *ignoriram* – sem se uvrščajo odgovori, v katerih je navedeno, da učenci ne naredijo ničesar (9×);
- c) *ne sprašujem* – sem se uvrščajo komentarji, da učiteljev nikoli ne sprašujejo po pomenu besed (6×);
- d) *ostalo* – sem smo uvrstili odgovore, kot so *navadno mi profesor razloži za besedo; poizkusim si jo razložiti; jezen sem na učiteljico, če odgovor pozna, pa mi ga ne pove; razumem večinoma vse slovenske besede; pogledam v učbenik; vprašam učiteljico* (skupaj 21).

Ti odgovori dodatno potrjujejo priljubljenost strategije *vprašam*, odgovori *ignoriram* pa še dodatno kažejo na neprijubljenost rabe slovarjev. Tudi tukaj, podobno kot pri prejšnjem vprašanju, rezultati kažejo, da so srednješolci glede uporabe slovarjev bolj pasivni kot osnovnošolci.

III Zapis besede

V drugi nalogi na str. 2 nas je zanimalo, kaj učenci naredijo, kadar imajo probleme z zapisom besed (kot primer morebitne težave smo navedli zapis pridevniške oblike besed *globok*, torej *globlji ali globji?*). Enako kot v prejšnjih nalogah smo jim ponudili podoben nabor možnih odgovorov: pogledajo v slovar/pravopis⁹ (tabela 11) ali na internet (tabela 12), vprašajo koga

⁸ Med osnovnošolci in srednješolci pri teh dveh strategijah ni statistično pomembnih razlik, sicer pa osnovnošolci (na nivoju tveganja 5%) pogosteje pogledajo v slovar, srednješolci pa na internet.

⁹ Pravopis je bil ponujen samo v tej nalogi.

od domačih (tabela 13) ali na internetnem forumu (tabela 14), ponudili pa smo tudi možnost *Take besede raje ne uporabim* (tabela 15).

V tabelah je po posameznih strategijah prikazan delež učencev OŠ in SŠ, ki strategijo uporabljajo *pogosto*, *včasih*, *redko* in *nikoli*, zaradi preglednosti pa tudi združeni kategoriji *pogosto*, *včasih* = *DA* in *redko*, *nikoli* = *NE*. Pogostost uporabe strategij (odstotek odgovorov *DA*) je prikazana tudi grafično.

	OŠ	SŠ
Pogosto	9,8	8,4
Včasih	22,7	20,4
Redko	32,3	32,1
Nikoli	35,1	39,1
<i>DA</i>	32,5	28,8
<i>NE</i>	67,5	71,2

Tabela 11 *Strategija slovar/pravopis, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	13,6	15,4
Včasih	22,8	23,9
Redko	26,0	26,4
Nikoli	37,5	34,3
<i>DA</i>	36,4	39,3
<i>NE</i>	63,6	63,6

Tabela 12 *Strategija internet, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	48,2	32,9
Včasih	30,2	29,9
Redko	14,5	22,3
Nikoli	7,0	14,9
<i>DA</i>	78,4	62,8
<i>NE</i>	21,6	37,2

Tabela 13 *Strategija domači, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	3,4	3,7

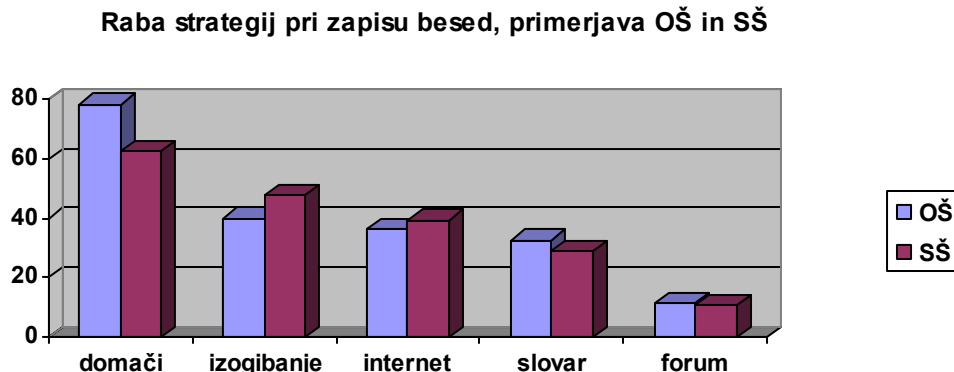
Včasih	7,8	7,0
Redko	13,3	11,6
Nikoli	75,5	77,6
DA	11,2	10,7
NE	88,8	89,3

Tabela 14 *Strategija forum, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	14,5	18,9
Včasih	25,5	28,7
Redko	34,7	33,1
Nikoli	25,3	19,3
DA	40	47,6
NE	60	52,4

Tabela 15 *Strategija izogibanje, v odstotkih*

Graf 3: Strategije pri zapisu besed

Če primerjamo deleže odgovorov DA in NE, rezultati pokažejo, da vsi učenci uporabljajo naslednje strategije:

najpogosteje *domači – izogibanje – internet – slovar – forum* najredkeje.

Enak vrstni red potrdi tudi primerjava deležev odgovorov *pogosto* in *nikoli*, s to razliko, da je 2,4 % osnovnošolcev več odgovorilo, da nikoli ne uporablja interneta, kot jih je odgovorilo, da jih ne uporablja slovarja.

Tako kot pri težavah z razumevanjem besed (prim. 2 I) se je tudi pri težavah z zapisom izkazalo, da učenci daleč najraje uporabljajo strategijo *domači*, daleč najmanj pa strategijo

forum. Primerjava med osnovnošolci in srednješolci pa kaže, da se v približno enak deležu (ne) poslužujejo forumov, strategiji *domači* in *slovar* pogosteje uporabljajo osnovnošolci, strategiji *izogibanje* in *internet* pa srednješolci.¹⁰

Strategija uporabe slovarja oziroma pravopisa je druga najredkejša, ki se je poslužujejo učenci, primerjava rezultatov z nalogo 3 I, kjer smo prav tako spraševali po rabi slovarjev pri težavah z zapisom besede, pa pokaže podobno pogostost uporabe slovarjev – delež učencev, ki slovar uporabljajo *pogosto* ali *včasih*: OŠ 32,5 % in 36,9 %, SŠ 28,8 % in 30,5 %.

177 učencev je napisalo, da uporabljajo (tudi) druge strategije, ki smo jih uvrstili v naslednje kategorije:

- a) *vprašam* – sem se uvrščajo odgovori, da vprašajo sošolca, prijatelja ipd. (20×), učitelja (ki ga v tej nalogi nismo dali na razpolago; 45×) in koga od domačih (ki je bil sicer že v naboru ponujenih odgovorov; 5×);
- b) *ignoriram* – sem se uvrščajo odgovori, v katerih je navedeno, da učenci besedo zapišejo po svoje, ne da bi se s kom posvetovali, npr. *napišem tako, kot mislim, da je prav; improviziram; napišem po občutku; ugibam* (48×);
- c) *črkovalnik* – sem se uvrščajo odgovori, v katerih je navedeno, da učenci uporabijo črkovalnik v programu Word (7×);
- d) *ostalo* – sem se uvrščajo odgovori, ki so že bili v naboru podanih možnosti, in sicer odgovori, da take besede ne uporabijo (vendar so tukaj pogosto zapisali, da skušajo najti kako drugo besedo ali sopomenko; 14×) ali da uporabijo slovar (1×), ter težko razvrstljivi odgovori oziroma posamezni drugačni odgovori, npr. *poiskujem sklanjati besedo in tako ugotovim; povem si ju na glas in tako ugotovim pravičen zapis; pregledam učno snov* (40×).

Ti odgovori dodatno podkrepijo rezultate, ki kažejo na priljubljenost strategije spraševanja ljudi, ki so jim blizu oziroma jim zaupajo, ter strategije izogibanja namesto reševanja, ko pridejo do jezikovnega problema. Odgovori uporabe črkovalnika kažejo tudi na poznavanje sodobnih tehničnih možnosti.

IV Pragmatične omejitve rabe

¹⁰ Razlika je statistično pomembna na nivoju tveganja 5 %.

Tudi naslednji dve nalogi v anketnem vprašalniku sta preverjali priljubljenost različnih strategij reševanja problemov pri rabi besed. V nalogi IV na strani 2 smo učence vprašali, kaj naredijo, če ne vejo, ali neko besedo v svojem besedilu smejo uporabiti ali ne (za primer smo napisali besedo *punca*).

Kot v prejšnjih nalogah smo jim ponudili podoben nabor možnih odgovorov: pogledajo v slovar (tabela 16), vprašajo koga od domačih (tabela 17) ali na internetnem forumu (tabela 8), ponudili pa smo tudi možnost *Take besede raje ne uporabim* (tabela 19).

V tabelah je po posameznih strategijah prikazan delež učencev OŠ in SŠ, ki strategijo uporabljajo *pogosto*, *včasih*, *redko* in *nikoli*, zaradi preglednosti pa tudi združeni kategoriji *pogosto*, *včasih* = *DA* in *redko*, *nikoli* = *NE*. Pogostost uporabe strategij (odstotek odgovorov *DA*) je prikazana tudi grafično.

	OŠ	SŠ
Pogosto	5,4	3,6
Včasih	17,0	12,9
Redko	28,6	28,4
Nikoli	48,9	55,1
<i>DA</i>	22,4	16,5
<i>NE</i>	77,6	83,5

Tabela 16 *Strategija slovar, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	36,5	21,0
Včasih	28,3	27,6
Redko	20,0	26,8
Nikoli	15,2	24,6
<i>DA</i>	64,8	48,6
<i>NE</i>	35,2	51,4

Tabela 17 *Strategija domači, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	4,6	6,0
Včasih	8,0	7,6

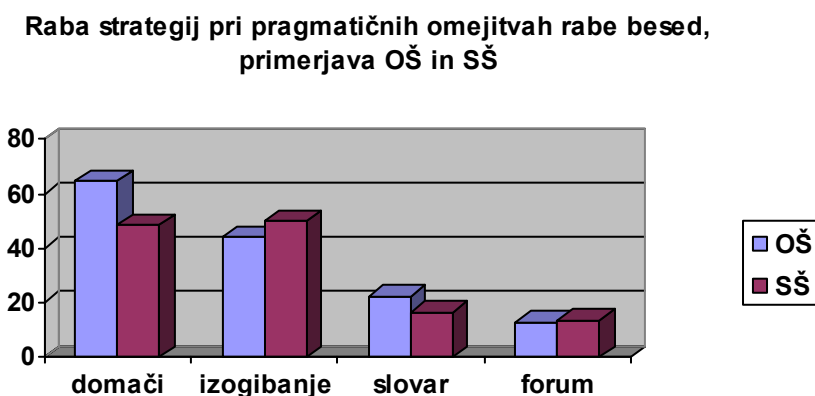
Redko	14,4	12,9
Nikoli	73,0	73,5
<i>DA</i>	<i>12,6</i>	<i>13,6</i>
<i>NE</i>	<i>87,4</i>	<i>86,6</i>

Tabela 18 *Strategija internetni forum, v odstotkih*

	OŠ	SŠ
Pogosto	15,4	20,9
Včasih	28,7	28,9
Redko	32,8	28,9
Nikoli	23,1	21,3
DA	44,1	49,8
NE	55,9	50,2

Tabela 19 Strategija izogibanje, v odstotkih

Graf 4: Strategije pri pragmatičnih omejitvah rabe

Tudi pri tej nalogi smo dobili podobne rezultate kot v prejšnjih nalogah. Najmanj priljubljena strategija pri težavah s pragmatično omejenostjo rabe je spraševanje po forumih (pogostost uporabe je med osnovnošolci in srednješolci približno enaka), med manj priljubljenimi je tudi uporaba slovarjev, še posebej med srednješolci, ki po slovarju pogosto posegajo le v 3,6 %, nikoli pa se jih za to strategijo ne odloči kar 55,1 %. Med najbolj priljubljeni sodita strategija spraševanja domačih pri osnovnošolcih in strategija izogibanja problematičnim besedam pri srednješolcih.¹¹

Primerjava rezultatov o pogostosti rabe slovarjev (odgovorov DA) z odgovori v nalogi 3 I, kjer smo prav tako spraševali po pogostosti rabe v primerih pragmatične omejenosti rabe (v nalogi 3 I označeno kot *primernost*), kaže podobne rezultate: OŠ 22,4 % in 27 %, SŠ 16,5 % in 18,8 %.

¹¹ Razlika med skupinama je pomembna na nivoju tveganja 5 %.

Med 136 odgovori, v katerih so zapisali še druge strategije, ki jih uporabljajo, ponovno prevladuje strategija spraševanja (30× učitelja, po 3× prijatelja, sošolca, 2× koga izmed domačih, 1× nekonkretno). 37 učencev je odgovorilo, da besedo napiše po svoje in se s tem ne obremenjuje, 13 jih besedo zapiše v narekovajih, 21 jih poišče drugo besedo (npr. *jo raje zamenjam z bolj poznano, ki se ujema s tekstom; besedo zamenjam z bolj slovnično sopomenko; nadomestim z drugo besedo*). Med ponujenimi odgovori v tej nalogi ni bilo interneta, saj se nam je zdelo, da je internet v takih primerih manj uporaben, kar na nek način potrjuje tudi majhno število učencev (5), ki so med drugimi možnostmi napisali uporabo interneta. 24 odgovorov težko kategoriziramo, med njimi so se pojavili npr. odgovori, da besede ne uporabijo, kar je bila ena izmed ponujenih možnosti (2×), in *ponavadi vem, kaj napisat; malo bolj premislím*.

V Oblikoslovne in sintagmatske omejitve rabe

V nalogi V na strani 2 smo učence vprašali, kaj naredijo, ko pri pisanju svojega besedila ne vejo, kako pravilno uporabiti neko besedo ali besedno zvezo. Pri tem vprašanju smo imeli v mislih težave z oblikoslovnimi in sintagmatskimi značilnostmi besede, vendar smo kot primer navedli le problem sintagmatske omejitve rabe (*biti na računalniku ali biti za/pred računalnikom?*).

Kot v prejšnjih nalogah smo jim ponudili podoben nabor možnih odgovorov: pogledajo v slovar (tabela 20) ali na internet (tabela 21), vprašajo koga od domačih (tabela 22) ali na internetnem forumu (tabela 23), ponudili pa smo tudi možnost *Taki besedi ali besedni zvezi se raje izognem* (tabela 24).

V tabelah je po posameznih strategijah prikazan delež učencev OŠ in SŠ, ki strategijo uporabljajo *pogosto, včasih, redko* in *nikoli*, zaradi preglednosti pa tudi združeni kategoriji *pogosto, včasih = DA* in *redko, nikoli = NE*. Pogostost uporabe strategij (odstotek odgovorov *DA*) je prikazana tudi grafično.

	OŠ	SŠ
Pogosto	5,8	4,0
Včasih	18,2	14,0
Redko	27,5	27,8
Nikoli	48,5	54,1
DA	24	18
NE	76	82

Tabela 20 Strategija slovar, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	10,5	10,3
Včasih	19,0	19,4
Redko	26,4	28,4
Nikoli	44,0	41,8
DA	29,5	29,7
NE	70,5	70,3

Tabela 21 Strategija internet, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	45,6	28,8
Včasih	27,7	28,0
Redko	16,0	24,6
Nikoli	10,7	18,7
DA	73,3	56,8
NE	26,7	43,2

Tabela 22 Strategija domači, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	2,7	4,1
Včasih	8,6	7,8
Redko	13,6	12,4
Nikoli	75,1	75,6
DA	11,3	11,9
NE	88,7	88,1

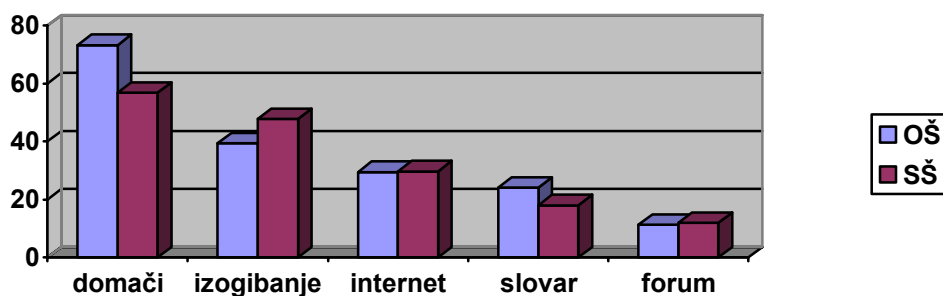
Tabela 23 Strategija internetni forum, v odstotkih

	OŠ	SŠ
Pogosto	14,4	17,3
Včasih	24,9	30,5
Redko	36,2	31,3
Nikoli	24,5	21,0
DA	39,3	47,8
NE	60,7	52,2

Tabela 24 Strategija izogibanje, v odstotkih

Graf 5: Strategije pri oblikoslovnih in sintagmatskih omejitvah rabe

Raba strategij pri oblikoslovnih in sintagmatskih omejitvah rabe besed, primerjava OŠ in SŠ

Tudi ti rezultati kažejo enak vzorec pogostosti uporabe predlaganih strategij ter podobnosti in določene razlike med osnovnošolci in srednješolci pri pogostosti rabe posameznih strategij.¹²

Odgovori v nalogi 3 I, kjer smo prav tako spraševali po pogostosti rabe slovarjev v primerih oblikoslovnih in sintagmatskih omejitev rabe besed (v nalogi 3 I označeno kot *raba*), kažejo podobne rezultate: OŠ 24 % in 26,7 %, SŠ 18 % in 19,1 %.

Med 149 odgovori se tako kot pri prejšnjih nalogah pojavljajo iste kategorije strategij reševanja jezikovnih problemov:

- *vprašam* učitelja (47×), sošolca (8×), prijatelja (8×), koga od domačih (3×), nekonkretno (5×);

¹² Dijaki (na nivoju tveganja 5 %) redkeje vprašajo doma in pogledajo v slovar, pogosteje pa ne uporabijo besede. Razlike pri uporabi interneta in internetnih forumov statistično ni pomembna.

- *ignoriram* oziroma besedo napišem po svoje, *npr. napišem jo po posluhu; napišem tisto, kar mislim, da je pravilno; po lastni pameti sklepam o pravilni besedi; ugibam* (48×);
- *napišem drugače* (3×)
- *ne uporabim* (3×)
- *ostalo, npr. pogledam v knjigo za slovnico ali v svoje zapiske; uporabim oboje; improviziram; nimam teh težav* (33×).

Grafi kažejo na zanimiv paradoks: otroci se trudijo z uporabo slovarjev, ki jim niso prilagojeni – ne razumejo okrajšav, razlage so preveč abstraktne in iztrgane iz kontekstov ipd.; v mladostništvu pride do hitrih skokov v sposobnostih abstraktnega, logičnega in kontekstualnega mišljenja in mladostniki so praviloma sposobni razumeti definicije besed. Vendar kaže, da jih to ne zanima več: četudi bi lahko uporabljali različne knjižne ali elektronske slovarje, tega ne počnejo; kadar že iščejo pomoč, jo najpogosteje poiščejo pri starših (tako kot otroci) ali pa na internetu (verjetno takrat, ko internet uporabljajo za katero drugo dejavnost).

3. Enojezični slovarji slovenščine

V tem delu smo učence spraševali, kako uporabljajo slovarje (I–IV), in preverjali njihova mnenja o slovarjih (V), ki posredno kažejo na to, kako slovarje uporabljajo, kaj pričakujejo od njih in kakšen odnos do njih imajo.

I Pogostost uporabe slovarjev slovenščine glede na jezikovni problem oziroma nalogo

S prvo nalogo smo želeli preveriti, ob katerih jezikovnih problemih oziroma za katere jezikovne naloge učenci uporabljajo slovarje slovenščine. Ponujeni odgovori so se nanašali na slovarje slovenščine nasploh.

Tabela 25 kaže, kako pogosto učenci v OŠ in SŠ uporabljajo slovarje za različne naloge. Zaradi preglednosti smo v tabeli 26 odgovore nekoliko združili:

- odgovore *pogosto* in *včasih* smo označili z *DA*, kar pomeni, da učenci slovarje uporabljajo,
- odgovore *redko* in *nikoli* smo označili z *NE*, kar pomeni, da slovarje uporabljajo le izjemoma.

Slika pod tabelama prikazuje primerjavo uporabe in neuporabe slovarjev med učenci OŠ in SŠ.

Učencem smo ponudili tudi možnost, da dopišejo še kakšno priložnost, ob kateri uporabljajo slovarje, vendar se na to niso odzvali.

<i>Jezikovni problem</i>	<i>Šola</i>	<i>Pogosto</i>	<i>Včasih</i>	<i>Redko</i>	<i>Nikoli</i>	<i>M¹³</i>
nepoznavanje/nerazumevanje besede	OŠ	8,8	27,2	36,1	27,9	2,8
	SŠ	4,7	23,3	38,3	33,7	3,0
težave z zapisom besede	OŠ	9,6	27,3	34,4	28,7	2,8

¹³ Pri aritmetični sredini so bile upoštevane vrednosti pogosto = 1, nikoli = 4, tako da višja aritmetična sredina pomeni redkejšo uporabo slovarjev.

	SŠ	5,7	24,8	37,2	32,3	3,0
težave z izgovorjavo besede	OŠ	5,2	20,3	29,8	44,7	3,1
	SŠ	2,9	15,5	31,2	50,4	3,3
težave z določanjem primernosti besede za rabo v določenem besedilu	OŠ	6,0	21,0	31,3	41,7	3,1
	SŠ	3,2	15,6	32,6	48,6	3,3
iskanje domačega izraza za prevzeto besedo	OŠ	6,6	20,9	31,5	40,9	3,1
	SŠ	4,4	18,6	34,4	42,5	3,2
iskanje slogovno nezaznamovanega izraza za slogovno zaznamovano besedo	OŠ	6,6	19,8	30,6	42,9	3,1
	SŠ	2,17	15,5	35,8	46,0	3,3
iskanje sopomenk, protipomenk	OŠ	6,9	20,3	30,2	42,5	3,1
	SŠ	3,8	18,9	33,7	43,5	3,2
težave s pravilno rabo besede v stavku	OŠ	5,3	21,4	30,7	42,7	3,1
	SŠ	2,5	16,6	34,8	46,1	3,2

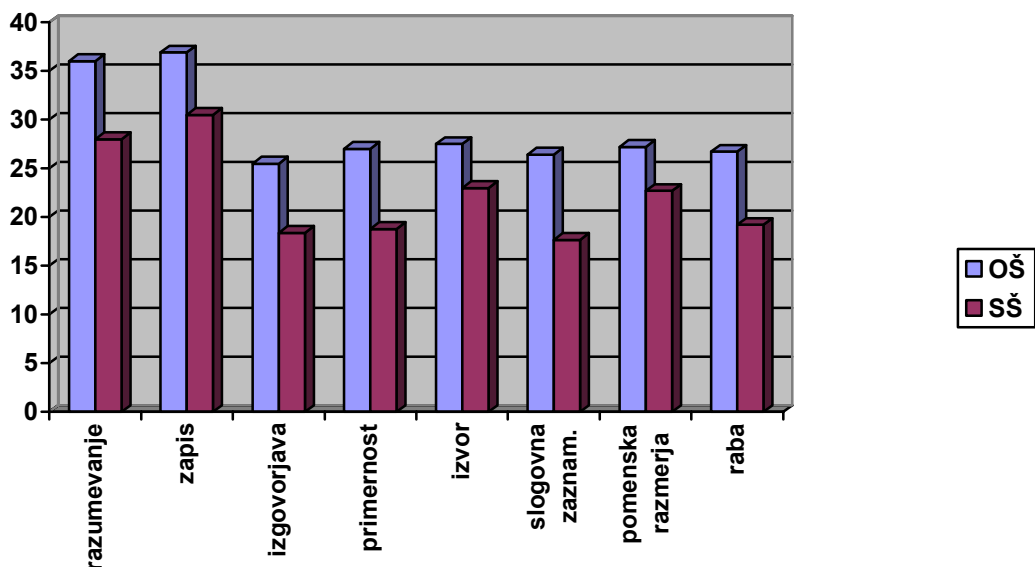
Tabela 25 *Uporaba slovarjev slovenščine kot pomoč pri različnih jezikovnih nalogah v odstotkih*

<i>Jezikovni problem</i>		<i>DA</i>	<i>NE</i>		<i>DA</i>	<i>NE</i>
razumevanje	OŠ	36	64	SŠ	28	72
zapis	OŠ	36,9	63,1	SŠ	30,5	69,5
izgovorjava	OŠ	25,5	74,5	SŠ	18,4	81,6
primernost	OŠ	27	73	SŠ	18,8	81,2
izvor	OŠ	27,5	72,4	SŠ	23	76,9
slogovna zaznamovanost	OŠ	26,4	73,5	SŠ	17,67	81,8
pomenska razmerja	OŠ	27,2	72,7	SŠ	22,7	77,2
raba	OŠ	26,7	73,4	SŠ	19,1	80,9

Tabela 26 *Uporaba slovarjev slovenščine kot pomoč pri različnih jezikovnih nalogah v odstotkih, DA = pogosto, včasih, NE = redko, nikoli*

Graf 6: Raba slovarjev slovenščine kot pomoč pri jezikovnih nalogah

Raba slovarjev slovenščine kot pomoč pri različnih jezikovnih nalogah, primerjava OŠ in SŠ

Čeprav smo v nalogi ponudili tipične situacije, v katerih naj bi se slovarji kot jezikovni priročniki uporabljali, pa odgovori pokažejo, da večina učencev slovarje uporablja redko ali pa jih sploh ne.

Še najpogosteje slovarje uporabljajo kot pomoč pri razumevanju in zapisu besed, kar je pričakovano glede na tuje raziskave, ki dajejo podobne rezultate (Jackson 2002: 76; Béjoint 2000: 142–143), in na šolsko prakso, kolikor lahko o njej sklepamo na podlagi učnih načrtov in učbeniških gradiv. Le približno četrtnina ali še manj učencev pa slovarje uporablja za reševanje ostalih jezikovnih nalog, ki so povezane s tvorjenjem besedil ali reševanjem pogostih šolskih nalog, v katerih »prevajajo« slogovno zaznamovane besede v nezaznamovane in tujke v izvorno domače besede. V šolskih gradivih je delo s slovarji ob takih vajah precej manj pogosto, kar verjetno posledično pomeni manjše zavedanje o možnostih uporabe slovarja ob takih priložnostih, pa tudi pomanjkanje spretnosti uporabe slovarjev. Slovarje je nenazadnje težje uporabljati kot pomoč pri tvorjenju besedil, saj so v klasičnih slovarskih priročnikih te informacije velikokrat zakodirane z različnimi krajšavami

oziroma kvalifikatorji ali izražene posredno, v sistemu navajanja pomenskih odnosov in ilustrativnega gradiva.

Nekoliko presenetljiva se zdi primerjava rabe slovarjev med osnovnošolci in srednješolci, ki pokaže, da učenci slovarje uporabljajo pogosteje kot dijaki,¹⁴ in to tudi pri problemih, ki so predvsem značilni za produktivne dejavnosti. Kot že rečeno, po uradnih programih in obstoječih učbenikih naj bi slovarje v takšnih primerih znali uporabljati predvsem srednješolci.

Primerjava med dijaki različnih srednješolskih programov je sicer pokazala razlike v pogostosti rabe slovarjev za različne naloge, vendar ni pokazala vzorca, po katerem bi lahko trdili, da dijaki določenih programov pogosteje uporabljajo slovarje za iskanje različnih informacij.

II Pogostost samostojne uporabe slovarjev slovenščine kot pomoč ob različnih dejavnostih

Z naslednjo nalogo smo želeli preveriti, ob katerih dejavnostih učenci samostojno uporabljajo slovarje, zato smo v anketi poudarili, da gre za uporabo doma. Ponudili smo jim tipične situacije, v katerih se slovarji uporabljajo: branje (slovar kot pomoč pri razumevanju besed), pisanje (slovar kot pomoč pri izbiri in rabi besed v besedilih), reševanje šolskih nalog (slovar kot pomoč pri reševanju različnih jezikovnih problemov), pisanje poprave (slovar kot pomoč pri odpravljanju jezikovnih napak) in naloge, ki se nanašajo na slovarje ali zahtevajo rabo slovarjev. Ponujeni odgovori so se tudi v tej nalogi nanašali na slovarje slovenščine nasploh.

<i>Dejavnost</i>	<i>Šola</i>	<i>Pogosto</i>	<i>Včasih</i>	<i>Redko</i>	<i>Nikoli</i>	<i>M¹⁵</i>
branje	OŠ	5,2	11,8	25,3	57,7	3,4
	SŠ	4,8	11,8	24,1	59,4	3,4

¹⁴ Statistično pomembne razlike se med učenci in dijaki kažejo pri vseh jezikovnih nalogah, le pri iskanju sopomenk in protipomenk ne.

¹⁵ Pri aritmetični sredini so bile upoštevane vrednosti pogosto = 1, nikoli = 4, tako da višja aritmetična sredina pomeni redkejšo uporabo slovarjev.

pisanje	OŠ	7,0	22,9	31,0	39,1	3,0
	SŠ	5,5	19,1	33,3	42,1	3,1
reševanje šolskih nalog	OŠ	9,5	20,4	28,2	41,8	3,0
	SŠ	7,4	19,0	28,9	44,7	3,1
pisanje poprave	OŠ	9,0	18,9	25,1	47,0	3,1
	SŠ	6,8	18,6	24,8	49,7	3,2
reševanje nalog v zvezi s slovarjem	OŠ	36,8	24,7	19,0	19,5	2,2
	SŠ	26,6	27,3	22,1	24,0	2,4

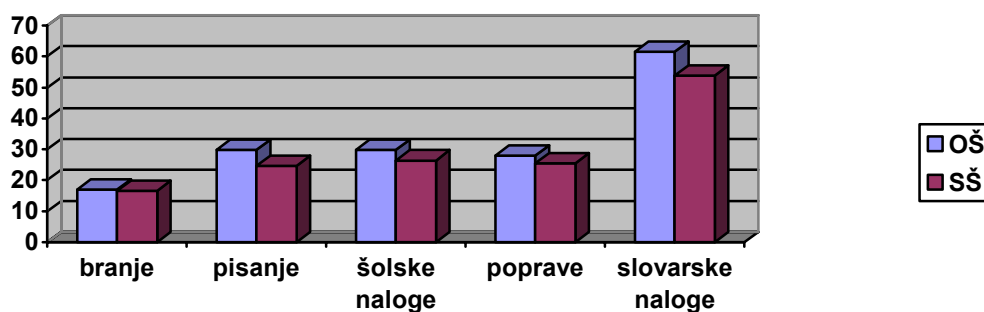
Tabela 27 *Uporaba slovarjev slovenščine kot pomoč pri različnih dejavnostih v odstotkih*

<i>Dejavnost</i>	<i>Šola</i>	<i>DA</i>	<i>NE</i>
branje	OŠ	17	83
	SŠ	16,6	83,5
pisanje	OŠ	29,9	70,1
	SŠ	24,6	75,4
reševanje šolskih nalog	OŠ	29,9	70
	SŠ	26,4	73,6
pisanje poprave	OŠ	27,9	72,1
	SŠ	25,4	74,5
reševanje nalog v zvezi s slovarjem	OŠ	61,5	38,5
	SŠ	53,9	46,1

Tabela 28 *Uporaba slovarjev slovenščine kot pomoč pri različnih dejavnostih v odstotkih, DA = pogosto, včasih, NE = redko, nikoli*

Graf 7: Uporaba slovarjev kot pomoč pri dejavnostih

Uporaba slovarjev slovenščine kot pomoč pri različnih dejavnostih

Ti rezultati v primerjavi z rezultati naloge 3 I kažejo na pogostejšo uporabo slovarjev, saj ta dosega skoraj 80-odstotno vrednost. Vendar pa, kot je prikazano v tabelah 27 in 28 (tudi tukaj smo zaradi preglednosti združili odgovore *pogosto* in *včasih* v *DA*, *redko* in *nikoli* v *NE*) ter grafični predstavitvi uporabe slovarjev ob različnih dejavnostih, gre to pretežno na račun reševanja nalog v zvezi s slovarjem, saj je uporaba ob drugih dejavnostih precej nižja in dosega od slabih 20 do 30 %.

Nekoliko preseneča najnižja vrednost uporabe slovarja pri branju tako pri osnovnošolcih kot srednješolcih. Pri branju slovar služi predvsem kot pomoč pri razumevanju besede, kar so v nalogi 3 I učenci označili za jezikovni problem, ki ga najpogosteje razrešujejo s pomočjo slovarja. Ti rezultati kažejo na to, da učenci neposredno ob branju besedil slovarjev res ne uporabljajo pogosto in da verjetno uporabljajo druge strategije za razumevanje (npr. sklepanje o pomenu iz konteksta), s slovarjem pa se posvetujejo kasneje ali ko večkrat naletijo (preberejo, slišijo) na določeno besedo, ki je ne razumejo.

Sicer pa tudi odgovori v tej nalogi (z izjemo pri branju in pisanju poprav) kažejo statistično pomembne razlike v pogostosti rabe slovarjev med OŠ in SŠ: pogostejši uporabniki so osnovnošolci. Odgovor *Slovarjev doma nikoli ne uporabljam* pa je izbral skoraj enak odstotek osnovnošolcev in srednješolcev (20,0 % OŠ in 20,4 % SŠ).

III Pogostost uporabe različnih oblik slovarjev slovenščine v šoli in doma

S to nalogo smo želeli preveriti, kako pogosto uporabljajo različne oblike slovarjev (knjižni, internetni slovarji in slovarji, nameščeni na računalniku) v šoli in doma. Ponujeni odgovori so se tudi v tej nalogi nanašali na slovarje slovenščine na sploh.

Ponujeni odgovor *slovarjev nikoli ne uporabljam* je izbral podoben delež učencev OŠ (12,7 %) kot SŠ (11,4 %), med srednješolci različnih programov pa glede uporabe ne obstajajo statistično pomembne razlike.

Čeprav je delež neuporabnikov slovarjev majhen, pa natančnejša analiza odgovorov pokaže, da le slaba polovica učencev slovarje uporablja relativno redno (odgovori *pogosto* in *včasih*). Ker so učenci v nalogi lahko označili različne slovarje, lahko domnevamo, da je rednih slovarskih uporabnikov še manj, kar potrjujejo tudi rezultati naloge 3 II. Kot kažejo spodnji rezultati, pa relativno velik delež učencev slovarjev sploh nikoli ne uporablja niti v šoli, čeprav je njihova raba določena z učnimi načrti in predvidena v šolskih gradivih, sodeč po rezultatih ankete za učitelje pa naj bi s slovarji tudi pogosto delali v razredu in bili deležni pogostih spodbud za samostojno rabo slovarjev (prim. 2 B v anketi za učitelje).

V tabeli 29 je predstavljeno, kako pogosto učenci uporabljajo različne oblike slovarjev doma in v šoli, v tabelah 30, 31 in 32 pa pogostost uporabe posamezne oblike slovarjev.

<i>Uporaba v šoli</i>	<i>Šola</i>	<i>Pogosto</i>	<i>Včasih</i>	<i>Redko</i>	<i>Nikoli</i>	M^{16}
knjižni slovarji	OŠ	16,0	28,0	28,7	27,3	2,7
	SŠ	15,2	25,3	32,3	27,1	2,7
slovarji, nameščeni na računalniku	OŠ	18,2	21,2	18,3	42,3	2,8
	SŠ	22,1	22,7	21,2	34,0	2,7
internetni slovarji	OŠ	13,0	17,6	20,0	49,3	3,1
	SŠ	14,1	21,7	26,9	37,1	2,9
<i>Uporaba doma</i>						

¹⁶ Pri aritmetični sredini so bile upoštevane vrednosti pogosto = 1, nikoli = 4, tako da višja aritmetična sredina pomeni redkejšo uporabo slovarjev.

knjižni slovarji	OŠ	14,1	26,2	26,7	33,0	2,8
	SŠ	11,4	20,8	30,1	37,6	2,9
slovarji, nameščeni na računalniku	OŠ	29,7	23,3	17,3	29,8	2,5
	SŠ	30,7	27,4	18,6	23,2	2,4
internetni slovarji	OŠ	19,3	19,7	20,0	40,9	2,8
	SŠ	20,5	24,3	26,4	28,9	2,6

Tabela 29 Pogostost uporabe različnih oblik slovarjev slovenščine v šoli in doma v odstotkih

knjižni slovarji	Uporaba	Šola	Pogosto	Včasih	DA	Redko	Nikoli	M ¹⁷
	v šoli	OŠ	16,0	28,0	44	28,7	27,3	2,7
	doma	OŠ	14,1	26,2	40,3	26,7	33,0	2,8
	v šoli	SŠ	15,2	25,3	40,5	32,3	27,1	2,7
	doma	SŠ	11,4	20,8	32,2	30,1	37,6	2,9

Tabela 30 Pogostost uporabe knjižnih slovarjev v odstotkih, DA = pogosto + včasih

slovarji na računalniku	Uporaba	Šola	Pogosto	Včasih	DA	Redko	Nikoli	M ¹⁸
	v šoli	OŠ	18,2	21,2	39,4	18,3	42,3	2,8
	doma	OŠ	29,7	23,3	53	17,3	29,8	2,5
	v šoli	SŠ	22,1	22,7	44,8	21,2	34,0	2,7
	doma	SŠ	30,7	27,4	58,1	18,6	23,2	2,4

Tabela 31 Pogostost uporabe slovarjev na računalniku v odstotkih, DA = pogosto + včasih

internetni slovarji	Uporaba	Šola	Pogosto	Včasih	DA	Redko	Nikoli	M ¹⁹

¹⁷ Pri aritmetični sredini so bile upoštevane vrednosti pogosto = 1, nikoli = 4, tako da višja aritmetična sredina pomeni redkejšo uporabo slovarjev.

¹⁸ Pri aritmetični sredini so bile upoštevane vrednosti pogosto = 1, nikoli = 4, tako da višja aritmetična sredina pomeni redkejšo uporabo slovarjev.

	v šoli	OŠ	13,0	17,6	30,6	20,0	49,3	3,1
	doma	OŠ	19,3	19,7	39	20,0	40,9	2,8
	v šoli	SŠ	14,1	21,7	35,8	26,9	37,1	2,9
	doma	SŠ	20,5	24,3	44,8	26,4	28,9	2,6

Tabela 38 Pogostost uporabe internetnih slovarjev v odstotkih, DA = pogosto + včasih

Rezultati pokažejo, da tako osnovnošolci kot srednješolci knjižne slovarje pogosteje uporabljajo v šoli, slovarje na računalniku in internetne slovarje pa doma. To je po eni strani verjetno povezano z opremljenostjo šol, pomanjkanjem računalniškega znanja in slabega poznavanja možnosti dela z elektronskimi slovarji pri učiteljih (izkazalo se je, da učitelji zelo redko uporabljajo elektronske vire, mnogi učitelji pa teh virov niti ne poznajo), po drugi strani pa s privlačnostjo elektronskega medija za učence, ki omogoča tudi lažje in hitrejše dostopanje do slovarskih informacij, zelo verjetno vzporedno z drugimi dejavnostmi za računalnikom.

Čeprav so naloge 3 I, II in III pokazale, da slovarje pogosteje uporabljajo osnovnošolci, pa so pri tej nalogi rezultati nekoliko drugačni: knjižne slovarje v šoli tako dijaki kot učenci uporabljajo približno enako pogosto, doma jih pogosteje uporabljajo osnovnošolci, elektronske slovarje pa tako doma kot v šoli pogosteje uporabljajo srednješolci. Ta rezultat bi lahko bil povezan z večjo samoiniciativnostjo srednješolcev, njihovim boljšim poznavanjem možnosti dela z elektronskimi slovarji in poznavanjem različnih spletno dostopnih manjših oziroma specializiranih slovarskih virov.

IV Uporaba slovarskih priročnikov

S to nalogo smo želeli preveriti, konkretno katere slovarje učenci uporabljajo doma in v šoli. Kot možne odgovore smo ponudili a) temeljne slovarske priročnike, ki naj bi jih po učnih načrtih in šolskih gradivih učenci v času šolanja morali spoznati in se jih naučiti uporabljati: SSKJ, SPS, slovar tujk (tabela 33), b) osnovnošolske slovarčke, namenjene otrokom od 2. do 5. razreda OŠ, ki so izšli v letih 2000–2002/2003: Besede nagajivke, Moj prvi slovar, Moj slovar (tabela 34). Pri vsakem navedenem slovarju so učenci lahko obkrožili več odgovorov (torej: *slovar uporabljam doma in v šoli*, ostali odgovori se izključujejo).

¹⁹ Pri aritmetični sredini so bile upoštevane vrednosti pogosto = 1, nikoli = 4, , tako da višja aritmetična sredina pomeni redkejšo uporabo slovarjev.

<i>Slovar</i>	<i>Šola</i>	<i>uporabljam ga doma</i>	<i>uporabljam ga v šoli</i>	<i>ne uporabljam ga več</i>	<i>nikoli ga nisem uporabljal/a</i>
SSKJ	OŠ	19,9	7,1	18,7	55,8
	SŠ	9,6	5,8	18,9	64,6
SP – slovar	OŠ	44,6	42,6	9,7	18,1
	SŠ	31,7	40,3	13,5	21,3
ST	OŠ	54,8	23,8	6,5	27,1
	SŠ	44,2	25,6	10,5	26,8

Tabela 33 *Uporaba enojezičnih slovarjev v odstotkih*

SSKJ kot (edini) splošni enojezični slovar slovenščine in tako najširše oziroma splošno uporaben (v primerjavi s specializiranimi slovarji, ki pokrivajo le določen segment jezika) se najpogosteje pojavlja v učbeniških vajah, povezanih s slovarji (gre za vaje, kjer je predvidena uporaba slovarja za različne namene, in poglavja, kjer slovar podrobneje spoznavajo – slednje se večinoma pojavlja le v srednješolskem gradivu). Ker se s SSKJ sodeč po učnih gradivih, posredno pa tudi po odgovorih učiteljev in učiteljic, v šolah dela že od 2. triletja naprej, še posebej v 3. triletju in srednji šoli (kjer je z učnimi načrti predvideno, da spoznajo in se naučijo uporabljati (temeljne) sodobne jezikovne priročnike, med katere sodi tudi splošni enojezični slovar slovenščine), je rezultat o ne/uporabi SSKJ kar nekoliko presenetljiv: SSKJ ne uporablja 75,5 % osnovnošolcev in 83,5 % srednješolcev (skupaj odgovori *ne uporabljam ga več* in *nikoli ga nisem uporabljal/a*). To je izredno visoka številka, za katero lahko iščemo vzrok 1. v samem SSKJ, ki je že nekoliko zastarel (ter zato vprašljivo merodajen) in za uporabo precej kompliciran; 2. v neprimerni obravnavi SSKJ pri šolskem pouku (prim. npr. 2 B IV v anketi za učitelje; tudi Rozman 2008), saj glede na odgovore v anketi učiteljev to težko pripišemo pomanjkanju dela s slovarji pri pouku (prim. 2 B v anketi za učitelje).

Odgovori na vprašanje o rabi SPS kažejo na precej manjšo neuporabo (skupaj OŠ 27,8 %, SŠ 34,8 %) in na relativno visok delež uporabe tako doma kot v šoli, kar je verjetno povezano s tem, da je pravopisnih vsebin v šolskem pouku veliko na vseh stopnjah šolanja. Čeprav smo v anketi spraševali, ali uporabljajo *Slovenski pravopis – slovar*, ki daje informacije o zapisu

besed, pa moramo biti pri interpretaciji teh rezultatov nekoliko previdni. Mogoče je, da so učenci pri pritrdilnem odgovoru imeli v mislih uporabo tudi drugih pravopisnih priročnikov, ki jih je na trgu kar precej in se uporabljajo v šolah, kot kažejo tudi odgovori pri anketi za učitelje in učiteljice.

Tudi odgovori na vprašanje o rabi slovarja tujk kažejo na relativno majhen delež neuporabe slovarjev (skupaj OŠ 33,6 %, SŠ 37,3 %), relativno visok delež uporabe doma, v šoli pa nekoliko nižji v primerjavi s SPS. Tak rezultat lahko razumemo v luči pogostejših težav z razumevanjem tujk oziroma prevzetih besed, saj so med njimi zelo pogosti termini oziroma strokovni izrazi, s katerimi se učenci srečajo šele v času šolanja, pa tudi šolskimi nalogami iskanja slovenskih »ustreznice«, ki so stalen repertoar šolskih gradiv oziroma pouka. Čeprav t. i. tujke vsebuje tudi SSKJ (in bi jih moral kot legitimen del besedišča vsak splošni enojezični slovar), se učenci rajši poslužujejo slovarja tujk, na kar bi utegnila vplivati tudi manj komplicirana zgradba geselskih člankov v slovarju tujk v primerjavi s SSKJ.

<i>Slovar</i>	<i>Šola</i>	<i>uporabljam ga doma</i>	<i>uporabljam ga v šoli</i>	<i>ne uporabljam ga več</i>	<i>nikoli ga nisem uporabljal/a</i>
Besede nagajivke	OŠ	18,1	10,6	13,1	61,3
	SŠ	7,3	6,7	9,9	75,7
Moj prvi slovar	OŠ	25,6	9,8	12,1	54,2
	SŠ	15,6	8,4	12,0	63,8
Moj slovar	OŠ	27,1	20,2	11,0	46,6
	SŠ	19,3	25,5	14,3	42,0

Tabela 34 *Uporaba enojezičnih slovarskih priročnikov v odstotkih*

Delež uporabe ostalih slovarčkov oziroma slovarski priročnikov, po katerih smo spraševali, je precej majhen, kar pa ne preseneča, saj so ti slovarčki namenjeni predvsem mlajšim učencem, ki jih v raziskavo nismo zajeli oziroma predstavljajo manjši delež: Besede nagajivke so namenjene otrokom od 2. do 5. razreda OŠ, Moj prvi slovar otrokom 2. in 3. razreda, Moj

slovar otrokom 3. in 4. razreda. Odgovori kažejo, da osnovnošolci slovarje uporabljajo v šoli, še bolj pa doma (približno četrtnina osnovnošolcev), nekoliko pa presenečajo odgovori srednješolcev o uporabi teh slovarjev. Navedeni slovarski priročniki zagotovo ne morejo predstavljati uporabnega priročnika za srednješolce, saj je v geslovníku malo besed, večinoma splošnih, informacije o njih so kratke, veliko je ilustracij, nekaj prikazov tematskih polj (npr. oblačila, na tržnici) in leksikalne vaje. Takšni rezultati ponovno opozarjajo na previdnost pri interpretaciji anketno pridobljenih informacij in omejitvah inštrumenta – pri vprašanjih, ki sprašujejo o načinu delovanja posameznikov, odgovori marsikdaj niso odraz dejanskega stanja, ampak prikazujejo, kaj anketiranci mislijo, da delajo, ali mislijo, da bi morali delati.

Učenci so imeli možnost tudi napisati, katere druge slovarje še uporabljajo.²⁰ Med 444 odgovori je daleč največji delež dvojezičnih oziroma tujejezičnih slovarjev za različne jezike (384 ali 86,5 %), enojezičnih slovarjev za slovenščino pa je skupaj le 10 ali 2,25 %: terminološki/strokovni slovar (4 odgovori), Etimološki slovar (3 odgovori), Amebisov besedni zaklad (1 odgovor), slovar narečnih besed (1 odgovor) in Odzadnji slovar (1 odgovor). Ostali odgovori so precej nejasni, saj ne navajajo konkretnih slovarjev oziroma tipov slovarjev: internetni slovarji oziroma slovarji, nameščeni na računalniku (23 odgovorov), leksikoni (3 odgovori), lastnoročno izdelani slovar (1 odgovor), 23 odgovorov pa je sploh povsem nejasnih oziroma nerelevantnih. Med slednje smo uvrstili tudi odgovore *slovensko-slovenski, za slovenščino, slovar knjižnih besed, slovar slovenskega jezika (od Sove)*. Zadnji odgovor verjetno pomeni Leksikon Sova, ostali pa najbrž SSKJ, čeprav tega ne moremo trditi zagotovo. Ti odgovori kažejo na nepoznavanje slovarjev med učenci in dijaki.

V Mnenja o rabi slovarjev

S to nalogo smo preverjali, kakšno mnenje imajo učenci o slovarjih, s čimer smo želeli izvedeti, kako uporabljajo slovarje, kaj od njih pričakujejo in kakšen odnos imajo do njih. Izjave so se nanašale na slovarje slovenščine na sploh.

V tabeli 35 so prikazana mnenja, ki kažejo na razumevanje vloge slovarjev, v tabeli 36 pa mnenja o upora(blja)nosti slovarjev.

²⁰ Predvideno je bilo tudi vprašanje, ali te slovarje uporabljajo doma ali v šoli, vendar je pri anketnem vprašalniku prišlo do napake, saj smo učencem namesto variante *doma – šola* dvakrat ponudili odgovor *uporabljam ga doma*. Zaradi napake morebitnih odgovorov nismo upoštevali.

<i>Izjava</i>	<i>OŠ</i>	<i>SŠ</i>
Slovar je dobro imeti zato, ker nam pomaga pri pravilni rabi slovenščine.	88,1	86,4
Slovar je dobro imeti zato, ker nam pomaga reševati težave, ki jih imamo s slovenščino.	74,6	74,4
Slovar nam pove, katere besede se v knjižnem jeziku smejo in katere se ne smejo uporabljati.	60,1	62,1
Če v slovarju neke besede ne najdem, je ne smem uporabljati v knjižnem jeziku.	25,6	25,3
Če je beseda zapisana v slovarju, jo lahko uporabljam v knjižnem jeziku.	80,7	75,1

Tabela 35 *Razumevanje vloge slovarjev, strinjanje z izjavami v odstotkih*

S prvima dvema izjavama, prikazanima v tabeli 35, smo želeli preveriti, ali učenci na slovarje gledajo predvsem kot na normativne priročnike, ki prinašajo informacije o pravilni rabi slovenščine, ali kot na priročnike, ki jih vzamejo v roke, ko naletijo na različne jezikovne probleme. Pri obeh izjavah je delež strinjanja visok tako pri osnovnošolcih kot srednješolcih,²¹ a kar precej višji (13,5 % OŠ, 12 % SŠ) pri izjavi *slovar nam pomaga pri pravilni rabi slovenščine*, kar kaže na prevladujoče pojmovanje slovarja kot normativnega svetovalca in manj priročnika, ki nam pomaga odpravljati jezikovne težave.

Naslednje tri izjave v tabeli 35 preverjajo razumevanje normativnosti slovarjev. Dobrih 60 % osnovnošolcev in srednješolcev se strinja z izjavo, da slovar daje informacije o tem, katere besede se smejo in katere se ne smejo uporabljati, kar kaže na visoko priznavanje avtoritete pri razsojanju o tem, kaj je v knjižnem jeziku dovoljeno in kaj prepovedano, kar je izrazito normativno pojmovanje slovarja. To potrjuje tudi zelo velik delež strinjanja z izjavo, da besede, zapisane v slovarju, v knjižnem jeziku lahko uporabljamo, ki je še posebej velik pri osnovnošolcih.²² Sodobni slovarji naj ne bi bili več eksplicitno preskriptivni v smislu predpisovanja, kaj je v jeziku prav in kaj narobe, ampak naj bi ponujali kar se da razumljive informacije o tem, kako se besede dejansko uporabljajo (opisno je bil zasnovan že npr. SSKJ, kar pa ne velja za SPS) – in v času šolanja bi vsi učenci to morali spoznati. Kakorkoli že, približno tričetrtnski delež nestrinjanja z izjavo, da če v slovarju neke besede ni, je ne smemo

²¹ Med skupinama ni statistično pomembnih razlik.

²² Pri tej izjavi obstaja statistično pomembna razlika med skupinama, pri ostalih izjavah, prikazanih v tabeli 35, pa ni statistično pomembnih razlik.

uporabljati, kaže na to, da se učenci se večinoma zavedajo, da slovar ne vsebuje vsega besednega nabora nekega jezika, a, kakor kažejo ostali rezultati, je večina prepričana, da je slovar zbirka ali popis pravilnega oziroma dobrega jezika. Rezultati učiteljske ankete kaže na sorodno prepričanje tudi med učitelji in učiteljicami.

<i>Izjava</i>	<i>OŠ</i>	<i>SŠ</i>
Slovarja ne morem dobro uporabljati, če ne vem, kdaj in kako je nastal ter katere podatke o besedah vsebuje.	30,1	29,9
Slovarja ne morem dobro uporabljati, če mi nihče ne razloži, kako naj iščem po njem.	59,6	48,7
Slovarje je težko uporabljati, ker so razlage besed velikokrat težko razumljive.	44,3	38,4
Slovarje je težko uporabljati, ker je ob besedah pogosto napisanega preveč besedila.	37,8	39,4
Slovarje je težko uporabljati, ker je v njih veliko krajšav in znakov, ki jih je pogosto težko razumeti.	56,3	55,3
Podatki v slovarjih se velikokrat ne ujemajo z vsakdanjo rabo besed.	58,8	54,6
Rad/a uporabljam slovarje.	37,0	30,4

Tabela 36 *Mnenja o uporabnosti in rabi slovarjev, strinjanje z izjavami v odstotkih*

Prvi dve izjavi, zapisani v tabeli 36, se nanašata na pomembnost poznavanja slovarja za uspešno rabo in pravilno interpretacijo podatkov v njem. Nekatere analize kažejo (Rozman v tisku), da precej uporabnikov slovarjev ne zna uporabljati učinkovito oziroma informacije v njih razume narobe, zato smo želeli preveriti, ali se učenci zavedajo pomembnosti poznavanja slovarjev. Skoraj 70-odstotno nestrinjanje osnovnošolcev in srednješolcev²³ s prvo izjavo kaže, da ne. Dobrih 50 % srednješolcev tudi meni, da lahko slovar dobro uporabljajo, ne da bi jim kdo prej razložil, kako naj slovar uporabljajo. Osnovnošolcev s takšnim mnenjem je skoraj 11 % manj, kar kaže na to, da učenci v OŠ potrebujejo več pomoči pri delu s slovarji, čeprav tudi število srednješolcev z nasprotnim mnenjem ni zanemarljivo in potrjuje hipotezo, da so slovarji slovenščine zapleteni za uporabo.

²³ Med skupinama ni statistično pomembnih razlik.

Na zapletenost uporabe so se nanašale tudi naslednje tri izjave. Z izjavo o težkih definicijah v slovarjih se strinja skoraj 45 % osnovnošolcev, srednješolcev pa nekoliko manj, kar je razumljivo, saj imajo srednješolci zaradi višje starosti v povprečju boljši besedni zaklad in zmožnost abstrakcije, kar vpliva na lažje razumevanje klasičnih leksikografskih definicij in raznih težkih definicij, ki jih najdemo npr. v SSKJ (gl. Rozman 2008; Kosem 2006). Nekoliko manj osnovnošolcev in približno enak odstotek učencev (slabih 40 %) se strinja tudi z izjavo, da je slovar težko uporabljati, ker je ob besedah napisanega preveč besedila.²⁴ S to izjavo smo želeli preveriti hipotezo o preobsežnosti in komplicirani zgradbi geselskih člankov, zaradi česar je težko priti do informacij, ki jih uporabniki v slovarjih iščejo. Ker je to značilno predvsem za SSKJ, je, glede na majhen odstotek šolskih uporabnikov tega slovarja (gl. tabelo 33), skoraj 40-odstotno strinjanje osnovnošolcev in srednješolcev s to izjavo kar veliko in domnevo do določene mere potrjuje. Potrdila pa se je tudi naše pričakovanje o tem, da zakodiranost informacij, ki je tipična značilnost slovarjev, pomeni oviro pri uporabi slovarjev, saj se je dobra polovica osnovnošolcev in srednješolcev strinjala,²⁵ da je slovarje težko uporabljati, ker je v njih veliko krajšav in znakov, ki jih je pogosto težko razumeti.

S predzadnjo izjavo smo želeli preveriti, ali imajo učenci občutek, da se podatki v slovarjih pogosto ne ujemajo z vsakdanjo rabo besed, kar je po našem mnenju značilno za slovarje slovenščine, ki zaradi zastarelosti ali želje po preskriptivnosti niso odraz dejanskega jezikovnega stanja. Z izjavo se strinja dobra večina učencev in dijakov.

Zadnja izjava pa povprašuje po tem, ali učenci radi uporabljajo slovarje. Z izjavo se strinja le slabih 40 % osnovnošolcev in dobrih 30 % srednješolcev. Rezultati se ujemajo z rezultati o uporabi slovarjev (povezanost med nizko dejansko rabo in majhno priljubljenostjo slovarjev) in rezultati strinjanja z ostalimi izjavami o slovarjih, ki potrjujejo mnenje, da je slovarje težko uporabljati.

²⁴ Pri tej izjavi med skupinama ni statistično pomembnih razlik.

²⁵ Med skupinama ni statistično pomembnih razlik.

D. OMEJITVE ŠTUDIJE IN REZULTATOV

Empirična raziskava v okviru projekta Evalvacija vzgoje in izobraževanja v RS – Jezikovni viri pri jezikovnem pouku v osnovni in srednji šoli, aktivnost št. 2 (Sekundarne analize podatkov in indikatorji kakovosti) je bila zasnovana kot pretežno kvantitativna študija. Na področju raziskav v okviru jezikoslovnih in ožje slovenističnih študij predstavlja v slovenskem prostoru novost in po svojih razsežnostih izbranega vzorca, pridobljenih podatkov, rezultatov in opravljenih analiz daleč presega vse dosedanje tovrstne raziskave. Rezultati raziskave so z določenih zornih kotov dodobra osvetlili področje jezikovnih priročnikov in njihove rabe v učnem procesu ter načine soočanja s problemi v zvezi z usvajanjem besedišča.

Na ravni besedišča smo se v raziskavi usmerili predvsem na vprašanja, povezana z razumevanjem in usvajanjem besedišča, in sicer samo pri pouku slovenščine. Pri tem gre za dvojno omejitev:

- a) Razumevanje in usvajanje besedišča je integralni del jezikovnega pouka po eni strani in usvajanja sporazumevalne zmožnosti po drugi strani. Omejitev raziskave je posledica metodoloških (in praktičnih) odločitev, nikakor pa ne pomeni neposredne ali posredne teoretične izjave v smislu pojmovanja neodvisnosti besediščne kompetence; nasprotno, tako rezultati raziskave kot teoretsko-didaktični premislek ob raziskavi kažejo na to, da je treba besediščne dejavnosti veliko bolj integrirati v celoto jezikovnega pouka, ne le v kontekstu celovite obravnave besedil, temveč tudi v razvijanju nekoliko spremenjenega pristopa pri pojmovanju povezanosti besedišča in slovnice (izpostavljanju dejanskih vezljivostnih in družljivostnih lastnosti besedišča). Tudi znotraj področja besedišča se je anketa odrekla pomembnemu področju produktivne jezikovne zmožnosti, in sicer poimenovalnemu, onomaziološkemu vprašanju (še posebej v smislu *kako poimenujem nekaj, kar še ni bilo poimenovano*). Tudi ta odločitev je bila metodološko in praktično utemeljena – izhajali smo iz domneve, da je vidik razumevanja in vrednotenja besed primarni in da omenjeno onomaziološko vprašanje temelji na razumevanju in pojmovanju primarnega vidika.

b) Omejitev na pouk (in učitelje ter učiteljice) slovenščine je prav tako metodološke in praktične narave, saj je bilo v kratkem času raziskave nemogoče oblikovati in zagotoviti dovolj obsežno ter reprezentativno mrežo respondentov med učiteljstvom drugih predmetov. Pri tem bi med možnostmi raziskav, ki bi problematiko vprašanj, povezanih z razumevanjem besedišča, poglobila in dodatno osvetlila, omenili možnost razširitve vzorca učiteljev tudi na skupino učiteljev drugih (J2) in tujih jezikov (TJ). Analogno s tem pa bi bilo dobro tako merjenje strategij pri razumevanju in usvajanju besedišča kot uporabi priročnikov med učenci in učenkami razširiti tudi na področje usvajanja tujih jezikov in razumevanja tujejezičnih besedil. Na odprto vprašanje pri anketi za učence in učenke (3 IV), katere slovarje poleg navedenih enojezičnih še uporabljajo, je kar 86,5 % vprašanih odgovorilo, da uporabljajo dvojezične oz. tujejezične slovarje za različne jezike. To pomeni, da učenci in učenke dvojezične slovarje uporabljajo pogosteje kot enojezične, in vprašanje je, kako kombinirajo strategije uporabe tako različnih slovarjev. Po drugi strani pa bi bilo smiselno v nadaljnje raziskovanje vključiti tudi učitelje vseh drugih predmetov in analogno raziskovati razumevanje strokovnih izrazov, besedil in usvajanje strokovnega besedišča med učenci in učenkami.

Sklepamo, da gre vsaj pri pouku in usvajanju tujih jezikov za drugačne, bolj eksplicitne strategije zagotavljanja razumevanja – oziroma z drugimi besedami, težave z razumevanjem in oblikovno platjo besed so bolj pričakovane in bolj opazne. Pri drugih, nejezikovnih predmetih pa lahko domnevamo, da je sistematičnemu preverjanju besednega razumevanja in usvajanju specifičnega besedišča namenjeno manj pozornosti kot pri jezikovnem pouku.

Dodatna omejitev je bila ta, da smo posredno izhajali iz logike slovenščine kot prvega jezika, usvajanje slovenščine kot drugega jezika pa smo pustili ob strani, čeprav je mogoče domnevati, da je bil med šolsko populacijo (glede na splošne statistične podatke) tudi delež tistih otrok, ki jim slovenščina ni prvi jezik. Toda podatkov o prvem jeziku nismo zbirali, saj samo ta podatek, kljub zanimivosti, za ustrezno raziskovalno ločevanje med populacijo tistih s slovenščino kot prvim jezikom in tistih z drugimi jeziki ne bi zadostoval, že tako sorazmerno velikega obsega raziskave pa zaradi omejitev nismo želeli širiti.

Avtorji raziskave smo opravili obsežno raziskavo razpoložljivih virov, analizirali osnovno- in srednješolske učne načrte, učbenike in druga učna gradiva. Že ob študiju in analizi teh virov se je pokazalo, da v resnici še tako natančna navodila za uporabo jezikovnih priročnikov, njihove omembe v učnem gradivu, predlogi za njihovo uporabo, dejansko ne povedo vsega o dejanski zastopanosti vsebin s področja usvajanja in spoznavanja besedišča ter z njimi povezane rabe jezikovnih priročnikov. V ilustracijo: didaktično priporočilo v učnem načrtu, da naj se pri obravnavi določenega besedila uporabi tudi slovar, še ne pomeni, da bo učitelj slovar dejansko tudi uporabil; predvidevanja o tem, katere so npr. neznane besede v literarnih besedilih, ki jih najdemo v berilih (v obliki slovarčkov), pa dejansko niso zanesljiva, saj namreč ne vemo, ali učenke in učenci v teh besedilih res ne razumejo le predvidenih neznanih besed ali pa morda ne razumejo katerih drugih besed; ne vemo, ali razumejo razlago, ki je posredovana ob predvidenih neznanih besedah; sploh pa ne vemo nič o tem, kako se bo razlage teh ali drugih neznanih besed lotil učitelj. Analizirani podatki tako kažejo zgolj na bolj ali manj idealno podobo ukvarjanja z besediščem in jezikovnimi priročniki v slovenskem šolskem prostoru (pri pouku slovenščine), z raziskavo zbrani podatki pa govorijo bolj o kvantitativnih vidikih rabe (npr. o pogostnosti), povedo precej o tem, kaj učitelji in učenci menijo o priročnikih, niso pa mogli dati popolnega vpogleda v to, kakšna je njihova dejanska raba (odgovori v anketi so namreč le reprezentacija udeležencev, poleg tega pa se anketna vprašanja razumljivo niso ukvarjala z realnim procesom uporabe slovarjev). To bi omogočila šele kvalitativno zasnovana študija, narejena na podlagi opazovanja konkretnih učnih ur. Pri tem bi bilo zanimivo analizirati tako učne ure, pri katerih je npr. cilj spoznati jezikovni priročnik, učne ure, ki vključujejo rabo jezikovnih priročnikov, kot tudi učne ure, pri katerih bi opazovalce zgolj zanimalo, kako se obravnava besedišče, kako se rešujejo vprašanja razumevanja in razumljivosti ipd. Podlage za tovrstne študije obstajajo (npr. Zabukovec 1995) tudi znotraj slovenističnega raziskovanja (Pirih Svetina 1997, 1998, 2000, 2001; Ferbežar in Stabej 2008).

E. SKLEPI, PRIPOROČILA, MOŽNOST NADALJNJIH RAZISKAV

Sklepi in priporočila

Rezultati pričujoče raziskave so nastali na podlagi usmerjenih analiz učnih načrtov, učbeniškega in drugega šolskega gradiva ter na podlagi empirično pridobljenih podatkov, ki so bili zbrani s pomočjo dveh anketnih vprašalnikov – eden je bil namenjen učiteljem slovenščine, ki poučujejo v slovenskih osnovnih in srednjih šolah, drugi pa učencem druge in tretje triade osnovne šole ter učencem različnih programov srednjih šol v Sloveniji. Glavne ugotovitve raziskave strnjujemo v nadaljevanju.

Eno izmed vprašanj, ki smo si ga postavili raziskovalci, je, kakšen delež in kakšno vlogo imajo pri razumevanju ter usvajanju besedišča v šolskem procesu posamezni jezikovni (slovarski) priročniki in kako dobro lahko opravljajo svojo nalogo glede na kvaliteto podatkov, ki jih vsebujejo, ustreznost njihove predstavitve, tehnično in finančno dostopnost ipd. Rezultati ankete za učitelje so pokazali, da od vseh slovarskih priročnikov učitelji najpogosteje uporabljajo SSKJ, pri čemer kar 97 % učiteljev SSKJ tudi vključuje v delo v razredu. Večina (73,3 %) učiteljev in učiteljic meni, da je SSKJ primeren za šolsko populacijo. Večina učiteljev pri svojem delu še vedno uporablja SSKJ v knjižni obliki, v obeh elektronskih verzijah pa precej redkeje. To lahko kaže na razmeroma slabo seznanjenost z elektronskimi različicami priročnikov, ne le pri SSKJ, temveč tudi pri drugih slovarjih, nizko elektronsko pismenost med anketiranim učiteljstvom, na slabšo računalniško opremljenost na nekaterih šolah ali celo na pomanjkanje učiteljskega dostopa do računalnika s slovarsko programsko opremo in širokopasovnim dostopom do interneta. Pretežna uporaba SSKJ v knjižni obliki ni samo nepraktična, temveč pomeni tudi precej zmanjšane vsebinske možnosti. Elektronski dostop namreč omogoča lažje in hitrejše iskanje, pa tudi najrazličnejša zahtevnejša, zapletenejša in obsežnejša iskanja. Že sama oblika medija pa lahko predstavlja za učence večji izziv.

To bi zagotovo predstavljali tudi korpusni viri, če bi se seveda kako obsežneje pojavljali znotraj učnega procesa. Kot smo že zapisali, kažejo rezultati na zelo nizko poznavanje in uporabo referenčnih korpusov slovenščine in spletnega seznama slovenskih besed med

učitelji. V anketi navedeni spletni jezikovni viri so sicer različni, v eno anketno vprašanje smo jih združili zaradi dejstva, da so novejšega datuma ter da obstajajo samo na spletu. Razen korpusa Fida so vsi javno prosto dostopni (FidaPlus s spletno registracijo): www.fida.net, www.fidaplus.net, <http://bos.zrc-sazu.si>, http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html. Korpusi slovenščine ponujajo dragoceno in bogato dopolnilo informacijam iz slovarjev in jezikovnih priročnikov, še posebej v slovenski situaciji in njej podobnim, kjer večina obstoječih jezikovnih priročnikov še ni nastala na podlagi zanesljivih in sodobnih korpusnih podatkov o jeziku. Izjemno visoki deleži nepoznavanja teh virov med učiteljstvom so zato gotovo zelo zaskrbljujoče dejstvo. Deloma je nepoznavanje korpusov posledica izobraževanja – saj v času poteka pričujoče raziskave pretežni del univerzitetnih slovenističnih programov pedagoške smeri v Sloveniji nima posebnih predmetov, ki bi študentsko (torej bodočo učiteljsko) populacijo sistematično seznanjali s temi viri in jih pripravljali na delo z njimi, tako v tehničnem kot v vsebinskem in didaktičnem smislu. Oba vidika sta pri tem sorazmerno zahtevna, saj se precej razlikujeta od uveljavljenih tradicionalnih pogledov na naravo in funkcijo jezikovnih virov. Posebna izobraževanja s to tematiko v okviru stalnega strokovnega izpopolnjevanja so bila doslej redka in imajo sorazmerno majhen doseg. Glede na to, da je tovrstno pristopanje k jezikovnim virom gotovo nujno za nadaljnji razvoj učinkovitega poučevanja pri vseh jezikovnih predmetih (v perspektivi bo šlo tudi za gradnjo lastnih virov, posebej prilagojenih individualnim šolskim potrebam učiteljice ali učitelja, stroke oziroma predmeta, razreda, šole...), rezultati raziskave samo še potrjujejo potrebo ne le po študijskih predmetih s to vsebino, temveč tudi potrebo po širšem izobraževanju že diplomiranih učiteljev in učiteljic. Vsebine s tega področja bi bilo nujno potrebno vključiti tudi v učne načrte in učbenike ter druga učna gradiva.

Vsi doslej navedeni podatki kažejo, da se učitelji pri svojem delu z učenci oklepajo predvsem tistih jezikovnih virov in priročnikov, ki so že preizkušeni. Rezultati tudi kažejo, da pri svojem pedagoškem delu ne želijo eksperimentirati z novimi pristopi (npr. s korpusi), ker jih niti ne poznajo, čeprav so rezultati hkrati pokazali, da si učitelji želijo uporabnejših, aktualnih, sodobnih in zanesljivih slovarjev, prilagojenih tudi za širšo, nestrokovno, šolsko publiko.

V naslednjih letih bi oklepanje znanih in preverjenih jezikovnih priročnikov lahko postalo resen problem, ki bi povzročil tudi zastoj kakovosti razvoja poučevanja slovenščine na

slovenskih osnovnih in srednjih šolah, posledično pa tudi težave pri poučevanju tujih jezikov in drugim predmetov. Kot enega izmed pomembnejših sklepov naše raziskave bi zato radi izpostavili problem precejšnje neinicijativnosti učiteljev. Potrebnost spodbujanja učiteljeve lastne inicijativnosti in avtonomnosti pri oblikovanju pedagoškega procesa je gotovo eno izmed pomembnih priporočil, nastalih na podlagi rezultatov raziskave (čeprav smo pomanjkanje teh dveh lastnosti opazili samo glede na predmet naše raziskave, vendarle ni realno domnevati, da je omejeno samo na to področje). Seveda se pri tem odpira vprašanje, zakaj rezultati kažejo na takšno neinicijativnost učiteljev. Navedemo lahko več razlogov, njihovo veljavnost pa bi bilo z nadaljnjimi raziskavami potrebno še preveriti. Prva možna razlaga je morda učiteljev strah, da ne bi izvedel z učnim načrtom predpisanega programa. Naslednji možni razlogi so morebitna neizkušnost oz. negotovost ali strah pred delom z računalnikom in posebej z internetom, včasih je problematična tudi njegova dostopnost. Učitelji poleg tega morda nimajo časa, da bi se učili novih pristopov oz. za to niso motivirani.

Rezultati raziskave kažejo, da učitelji večinoma ne poznajo (sicer redkih) didaktičnih gradiv in priporočil v zvezi z uporabo enojezičnih slovarjev pri pouku. Kar 86, 8 % anketiranih učiteljev tovrstnih gradiv ne pozna. Velika večina v anketi izprašanih učiteljev (kar 93 %) ni bila deležna nikakršnih izobraževanj v zvezi z uporabo enojezičnih slovarjev. Kljub temu pa je s ponudbo enojezičnih slovarjev na slovenskem trgu zadovoljna večina anketiranih učiteljev (73, 1 %).

Uporabe SSKJ učbeniki in priročniki za delo v razredu v glavnem ne problematizirajo in tematizirajo, kakor tudi ne razmerja med različnimi priročniki. Tako so gesla v SSKJ npr. pogosto rabljena tudi za terminološko pojasnilo, čeprav je samo del gesla zares terminološki.²⁶ Problemsko obravnavanje jezikovnih virov v učbenikih je redkejše.

Ob pregledu učnih načrtov, učbenikov ter učnih gradiv je bil nakazan prikrit, a pereč problem, povezan z določevanjem problematičnih mest pri razumevanju. Vnaprejšnje določanje učencem in učenkam potencialno neznanih besed je sicer nujen del didaktične priprave, vendar je po eni strani sam povezan z nevarnostjo napačne učiteljske domneve, kaj bodo učenci in učenke res razumeli in česa ne. Po drugi strani pa predvidevanja o morebitnih

²⁶ Prim. Lah et al., 2007, str. 31.

neznanih besedah onemogočajo prožno preverjanje dejanskega razumevanja med učno dejavnostjo samo, z drugimi besedami – učitelj ali učiteljica dejanskega nerazumevanja tistih besed, ki sta jih vnaprej imela za neproblematične, niti ne opazita. Rezultati raziskave so pokazali, da učitelji in učiteljice pretežno sami razložijo pomen besed, za katere domnevajo, da jih učenci in učenke ne razumejo. Sprotna raba slovarja med poukom s frontalnim poročanjem učenca ali učenke sicer ni redka dejavnost, vendar manj pogosta od učiteljeve razlage. Najbrž je tako tudi zaradi prihranka s časom. Slika, ki nam jo razkrivajo podatki, je nekoliko problematična v dveh točkah. Prvič, rezultati kažejo, da morajo nerazumevanje opaziti in/ali predvideti učitelji in učiteljice oz. da morajo učenci in učenke posebej vprašati po pomenu (ali kakih drugih neznanih lastnosti) besede, s katero imajo težave. Prvo je lahko nezanesljivo, saj učitelj kljub izkušnosti vendarle ne more popolnoma predvideti, s katerimi besedami imajo učenci in učenke težave in s katerimi ne (še posebej ob nehomogenosti razreda). Drugo je nezanesljivo, saj najbrž precej učencev in učenk noče kar tako izpostaviti svojih težav pred drugimi, še posebej ne večkrat zapored, saj razlaga besedišča ponavadi pomeni metajezikovno zastranitev v diskurzu. Drugič, lahko domnevamo, čeprav brez neposrednega opazovanja in analiziranja pedagoškega diskurza tega ne moremo dokazati, da je razlaganje pomena besed zelo kompleksna dejavnost, za katero učitelji in učiteljice niso posebej usposobljeni. Razlaga zato ni zmeraj popolnoma ustrezna in tudi ne prilagojena naslovnikom. Obe problematični točki bi bilo mogoče izboljšati. Prvo tako, da bi učencem in učenkam omogočili stalen individualen dostop do prilagojenega šolskega slovarja (v knjižni ali e-obliki), s katerim bi se naučili delati. Drugo pa tako, da bi s posebnim izobraževanjem, ki bi upoštevalo sodobna jezikoslovna in psihološka spoznanja o usvajanju in delovanju besedišča, učitelje dodatno izobrazili za občutljivo obravnavo besedišča pri poučevanju. Med rezultati, ki se nanašajo na dijake, je zanimiv podatek, da večina učencev in dijakov (75 %) nikoli ne uporablja SSKJ, podobni deleži pa veljajo tudi za druge slovarje, čeprav anketiranih do omenjenih slovarjev nimajo negativnih stališč.

Rezultati raziskave so pokazali na pomembne razlike med osnovno- in srednješolci pri dejavnosti odkrivanja pomenov besed. Rezultati se zdijo vsaj na prvi pogled presenetljivi, saj kažejo, da učenci osnovnih šol slovarje uporabljajo pogosteje kot dijaki,²⁷ in to tudi pri problemih, ki so značilni predvsem za produktivne jezikovne/sporazumevalne dejavnosti. V

²⁷ Statistično pomembne razlike se med učenci in dijaki kažejo pri vseh jezikovnih nalogah, le pri iskanju sopomenk in protipomenk ne.

skladu z učnimi načrti in obstoječimi učbenikih naj bi slovarje v takšnih primerih znali uporabljati predvsem srednješolci. Rezultati ankete med učenci in učenkami kažejo na sistematično večjo in opaznejšo pasivnost srednješolcev v primerjavi z osnovnošolci. Srednješolci so bolj pasivni v primerjavi z osnovnošolci prav pri vseh v anketi nakazanih problemih: pri iskanju pomena, preverjanju pravilnosti zapisa in pragmatičnih vprašanjih. Rezultati sicer kažejo, da dijake zanimajo tovrstni problemi, povezani npr. z iskanjem pomena besed, vendar samo takrat, ko slučajno že brskajo po internetu in naletijo na tak problem; posebej in sistematično pa se odkrivanja pomenov besed ne lotevajo niti po navodilu učiteljev niti samostojno oz. se tovrstnim dejavnostim izogibajo. Miselne sposobnosti dijakom omogočajo, da bi bistveno bolj aktivno in samoiniciativno uporabljali pripomočke za učenje, navedene v anketi. Vendar tega ne delajo, najverjetneje zato, ker so njihovi interesi drugačni. Za učitelje pa se po drugi strani zdi, da ne znajo produktivno izrabiti izkazanega interesa učencev za delo z računalnikom.

Za razliko od dijakov osnovnošolski otroci, kot kažejo opazovanja, poskušajo priti do manjkajočih informacij, vendar imajo pri tem težave, saj jim, po našem mnenju, predstavitev podatkov v priročnikih ni prilagojena (večina učiteljev sicer meni drugače – 73,3 % vprašanih učiteljev je menilo, da je SSKJ primeren za šolarje).

Ena od možnih hipotez, ki bi lahko razložila pasivnost srednješolcev pri uporabi jezikovnih priročnikov, je, da je potrebno več temeljnega besedišča v knjižni slovenščini usvojiti v osnovni šoli oz. da se besediščni del sporazumevalne zmožnosti posameznika v glavnem razvija in razvije že v osnovni šoli. V srednji šoli pa se količina besedišča, ki bi ga bilo potrebno sistematično usvojiti in se z njim na nek način posebej ukvarjati (zaradi njegovih posebnih, neznanih pomenskih, oblikovnih, slogovnih in pragmatičnih lastnosti), v celoti gledano, manjša. Po drugi strani pa je mogoče nasprotno domnevati, da so učenci in učenke v srednješolskem izobraževanju izpostavljeni mnogo zahtevnejšim besedilom in vsebinam, ki s sabo prinašajo – vsaj kvalitativno gledano – tudi večje izzive pri natančnem razumevanju besedišča, pri čemer bi si lahko pomagali s strategijami, po katerih smo jih v anketi spraševali, vendar, kot kažejo rezultati, to počnejo le redko. Na ta vprašanja bi lahko bolje odgovorila kvalitativna študija.

Zdi se, da učitelji uvrščajo jezikovne priročnike v knjižni obliki v eno kategorijo, in jih tudi pogosteje uporabljajo, priročnike v elektronski obliki (internet ali CD) pa v drugo (ne glede na njihovo vsebino). Do priročnikov v knjižni obliki imajo relativno konsistentna stališča – če pozitivno vrednotijo SSKJ, tako vrednotijo tudi ostale jezikovne priročnike, npr. SPS 2001 in Pravopis 1962; če pa imajo do SSKJ negativno stališče, velja to tudi za vse ostale priročnike. Stališča, izražena do omenjenih priročnikov, pa niso povezana s stališči do korpusov FidaPLUS in Nova beseda.

Učitelji v raziskavi obravnavane priročnike uporabljajo pri pripravi na obravnavo besedišča v razredu, kar je pričakovan rezultat. Nekoliko manj pričakovan pa je sorazmerno visok delež pri pripravi na obravnavo slovnice. Toda, kot kažejo odgovori tudi na nekatera druga vprašanja, učitelji in učiteljice ne ločujejo natančno in dosledno med slovničnimi in slovarskimi priročniki (pa tudi med posameznimi metajezikovnimi ravninami ne), tako da je visok delež rabe pri pripravi na obravnavo slovnice najbrž povezan s pridobivanjem informacij iz Slovenske slovnice in tudi iz poglavja s pravili Slovenskega pravopisa. Novejša perspektiva pri opisovanju in usvajanju slovničnih pravil, ki izhaja iz povezanosti slovnice in besedišča (tako imenovana leksikogramatika) in sintagmatskih lastnosti besedišča, je še v slovenskem znanstvenem jezikoslovnem prostoru sorazmerno redka in neveljavljena, tako da je težko domnevati, da se že uveljavlja pri pouku slovenščine v osnovnih in srednjih šolah.

Med sklepi naj izpostavimo še vprašanje novih in izvirnih poimenovanj, čeprav se s tem posebnim poglavjem pri usvajanju besedišča in jezikovne zmožnosti nasploh nismo posebej ukvarjali. Združuje namreč vse jezikovne vidike (slovničnega, besediščnega, besedilnega, pragmatičnega, sociolingvističnega), hkrati pa je povezano s problemom vrednotenja uspešnosti novih poimenovanj. Poznavanje besedotvornih zakonitosti in vzorcev pri tem ni dovolj (hkrati je treba razlago besedotvornih zakonitosti glede zahtevnosti prilagoditi zmožnostim in razvoju učencev), ampak je treba predstaviti mrežo virov in kriterijev za opazovanje, pri čemer se je le deloma mogoče naslanjati na obstoječe jezikovne priročnike, toliko bolj pa na korpusne in druge spletne jezikovne informacije. Podatki v raziskavi kažejo, da večina učiteljev (več kot dve tretjini) korpusnih virov in spletnih seznamov besed ne pozna oziroma ne uporablja, kar posredno pomeni, da so preslabo usposobljeni tudi za ustrezno in učinkovito vrednotenje poimenovalne zmožnosti učencev in učenk.

Iz sklepnih ugotovitev raziskave lahko izpeljemo tudi nekaj praktičnih priporočil, namenjenih snovalcem učnih načrtov, učbenikov in slovarskih gradiv ter učiteljem:

1. Dejavnosti v zvezi z besediščem bi bilo potrebno bolj integrirati v celoto jezikovnega pouka in to ne le v kontekstu celovite obravnave besedil, temveč tudi v razvijanju nekoliko spremenjenega pristopa pri pojmovanju povezanosti besedišča in slovnice. Pri tem naj bi se izpostavile dejanske vezljivostne in družljivostne lastnosti besedišča.
2. Informacije oz. razlage besedišča in ob besedišču bi bilo smiselno stopnjevati od konkretnih jezikovnih podatkov do metajezikovnih in jezikoslovnih opisov. Pri tem bi bilo potrebno upoštevati stopnjo šolanja, stopnjo psihosocialnega razvoja učenek in učencev, njihovo jezikovno zmožnost ter sporazumevalne potrebe.
3. Glede na sodobno jezikovno situacijo bi bilo potrebno pri pouku slovenščine sistematično opozarjati tudi na zakonitosti uporabe dvojezičnih slovarjev.
4. Posebna pozornost bi bila pri pouku lahko namenjena onomaziološki dejavnosti in njenim zakonitostim.
5. Med učitelji bi bilo potrebno razširiti vedenje o korpusnih virih in možnostih njihove uporabe. Povečati bi bilo potrebno ponudbo in dostopnost izobraževanj v zvezi z rabo slovarskih priročnikov in korpusnih virov pri pouku za učitelje.
6. Učitelje bi bilo potrebno seznaniti z elektronskimi verzijami priročnikov, jih dodatno elektronsko opismeniti in nakazati večje možnosti in prednosti izrabe elektronske oblike priročnikov za pedagoško delo v primerjavi s tistimi v knjižni obliki.
7. Še bolj bi bilo potrebno spodbujati iniciativnost učiteljev in njihovo avtonomnost pri oblikovanju pedagoškega procesa, tudi kar zadeva uporabo novih pristopov, virov, priročnikov.

8. V dodiplomske programe pedagoškega študija slovenistike bi bilo potrebno vključiti predmete, ki bi bodoče učitelje seznanjali s korpusnimi viri in drugimi oblikami elektronskih virov za slovenščino. Povečati bi bilo potrebno doseg posebnih izobraževanj s to tematiko v okviru stalnega strokovnega izpopolnjevanja za učitelje.

9. Vsebine s področja korpusnega jezikoslova bi bilo potrebno vključiti tudi v učne načrte in učbenike ter druga učna gradiva.

10. Učitelji naj bi se usposobili za boljše vodenje učnih procesov v zvezi z razumevanjem in tvorjenjem besedišča tako z razvojnopsihološkega, pedagoškega kot tudi strokovnodidaktičnega vidika.

11. V slovenskem šolskem prostoru obstaja potreba po novih enojezičnih slovarskih priročnikih za slovenščino, ki bi bili aktualni in oblikovno prilagojeni šolski oziroma širši populaciji. Pri pripravi teh priročnikov bi se kazalo obrniti po nasvete tudi k tistim učiteljem in učiteljicam, ki imajo na podlagi pedagoških izkušenj izoblikovano kritično mnenje do primernosti temeljnih priročnikov za šolsko delo in hkrati izoblikovane predstave, kakšen priročnik bi potrebne motivacijske in spoznavne naloge bolje opravljal.

Možnost nadaljnjih raziskav

Med omejitvami raziskave smo omenili njeno kvantitativno naravnost. V prihodnje nameravamo rezultate pričujoče raziskave dopolniti z rezultati kvalitativno zasnovane študije, ki bo temeljila na analizi podatkov, pridobljenih pri opazovanju učnega procesa.

F. LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Béjoint, Henri, 2000: *Modern Lexicography. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Ferbežar, Ina in Stabej, Marko, 2008: Razumeti razumevanje. *Jezik in slovstvo* 53/1. 15–33.
- Jackson, Howard, 2003: *Lexicography: An Introduction*. London: Routledge.
- Foley, Joseph in Thompson, Linda, 2003: *Language Learning: A Lifelong Process*. London: Arnold.
- Kosem, Iztok, 2006: Definijski jezik v Slovarju slovenskega knjižnega jezika s stališča sodobnih leksikografskih načel. *Jezik in slovstvo* 51/5. 26–45.
- Krek, Simon, 2003: Jezikovni priročniki in novi mediji. *Jezik in slovstvo* 48/3–4. 29–46.
- Menyuk, Paula in Brisk, Maria Estela, 2005: *Language Development and Education: Children with Varying Language Experience*. Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.
- Papalia, D. E., Olds, S. W. in Feldman, R. D. (2005). *Human development*. New York: McGraw Hill, Inc.
- Pirih Svetina, Nataša, 2001: Govor učitelja in učencev pri šolski uri. V: Badurina, Lada (ur.). *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike : zbornik*. Zagreb; Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 599–609.
- Pirih Svetina, Nataša, 2000: Pogovor o literarnem besedilu v procesu pouka ob koncu osnovne šole. V: Ivšek, Milena (ur.). *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja : zbornik Bralnega društva Slovenije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 90–97.
- Pirih Svetina, Nataša, 1998: Koliko, kako in kaj govorijo učenci pri obravnavi književnih besedil v osnovni šoli. V: Novljan, Silva, Grosman, Meta (ur.). *Branje - skrb vseh*. 1. natis. Ljubljana: Bralno društvo Slovenije. 61–72.
- Pirih Svetina, Nataša, 1997: *Govorno izražanje pri interpretaciji literarnih del v osnovni šoli*. Magistrska naloga. Mentorica: Boža Krakar Vogel. Ljubljana: FF UL. Neobjavljeno.
- Rozman, Tadeja, 2008: Mother-tongue's Little Helper (The Use of the Monolingual Dictionary of Slovenian in School). V: Bernal, Elisenda in DeCesaris, Janet (ur.). *Proceedings*

of the XIII EURALEX International Congress (Barcelona, 15-19 July 2008). Barcelona: Institut Universitari de Linguística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. 1317–1323 (na CD-romu).

Rozman, Tadeja, v tisku: The Dictionary of Standard Slovenian – A(n) (Un)faithful Companion? 21. mednarodni znanstveni skup Jezična politika i jezična stvarnost / 21st international conference Language policy and language reality, Split 24th-26th May 2007.

Stabej, Marko, 2003: Jezikovne tehnologije in jezikovno načrtovanje. *Jezik in slovstvo*, 48/3–4. 5–18.

Zabukovec, Vlasta, 1995: *Modeli komunikacije v vrtcu in na razredni stopnji OŠ ter oblikovanje optimalnih modelov*. Doktorska disertacija. Mentor D. Žagar. Ljubljana: FF UL. Neobjavljeno.

Viri

Cajner, Vida, 2000: Napake slovenskega govorjenja in pisanja. *Slovenščina v šoli*, letnik 5, številka 2/3, 20-24.

Cestnik, Mojca, 2003: SSKJ v elektronski obliki – med poukom, med odmori, po pouku, vedno. *Slovenščina v šoli*, letnik 8, številka 1, 25-28.

Fatur, S., Lazar, B., Mercina, M., Pangerc, B., Starc, B., Tuta Ban, V., 1994: *Šolska ura s SSKJ*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Lah, K., Matajč, V., Rovtar, B., Perko, J., Zwitter, S., 2007: *Umetnost besede : berilo 1*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lebar, Valerija, 2000: Poprava – popravljanje pri slovenskem jeziku v 4. razredu. *Slovenščina v šoli*, letnik 5, številka 5, 44-45.

Majcen, Nada, 2000: SSKJ v elektronski obliki pri pouku slovenščine. *Slovenščina v šoli*, letnik 5, številka 2/3, 31-32.

Makuc, Andrej, 1999: Spoznavanje SSKJ na drugačen način. *Slovenščina v šoli*, letnik 4, številka 5, 25-28.

Podvršnik, Klementina 2004: Uporaba Amebisovega besednega zaklada pri pouku slovenščine. *Slovenščina v šoli*, letnik 9, številka 4, 49-53.

Podvršnik, Klementina, 2003: Uporaba SSKJ v elektronski obliki pri pouku slovenščine v srednji šoli. *Slovenščina v šoli*, letnik 8, številka 1, 21-24.

Potočnik, Iva, 2003: SSKJ v elektronski obliki. *Slovenščina v šoli*, letnik 8, številka 1, 29-31.

Starc, Sonja, 1996: Raba SSKJ pri pouku književnosti v srednji šoli. *Slovenščina v šoli*, letnik 1, številka 3, 54-57.

Korpus Fida – www.fida.net

Korpus FidaPLUS – <http://www.fidaplus.net>

Korpus Nova Beseda – http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

Seznam Besede slovenskega jezika – http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

Učbeniki, delovni zvezki, priročniki za učitelje (založb DZS, Izolit, Mladinska knjiga, Rokus) in dodatna učna gradiva za jezikovni pouk slovenščine

Učni načrti za slovenščino v osnovni šoli in srednješolskih programih (1998–2008) in z njimi povezani spletno dostopni dokumenti – <http://www.mss.gov.si>, <http://www.zrss.si>

Amebisov besedni zaklad, 2002. CD-ROM. Kamnik: Amebis.

Beránek, Mirjam (ur.), 2005: *Priročni slovar tujk*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Hanuš, B., Šimenc Mihalič, I., Šubic, D., 2000: *Moj slovar*. Ljubljana: DZS.

Kokalj, Tatjana, 2002: *Besede nagajivke*. Trzin, Založba Izolit,

Pobežin, Gregor (ur.), 2005: *Priročni e-slovar tujk*. CD-ROM. Ljubljana, Cankarjeva založba.

SPS 2001– *Slovenski pravopis. Slovar*, 2001. CD-ROM. Ljubljana, 2003: Založba ZRC.

SSKJ – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970-1991. CD-ROM. Ljubljana, 2000: SAZU, ZRC SAZU in DZS.

Šubic, D., Sivec, B., 2002: *Moj prvi slovar*. Ljubljana: DZS.

Tavzes, Miloš in Adlešič, Gregor (ur.), 2002: *Veliki slovar tujk*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Verbinc, France, 1968: *Slovar tujk*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

H. PRILOGE

- Priloga 1: Besedišče in slovar – anketa za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol
- Priloga 2: Besedišče in slovar – anketa za učence osnovnih in srednjih šol
- Priloga 3: Spremni dopis k anketi za učitelje in učiteljice
- Priloga 4: Statistična obdelava rezultatov anket *Besedišče in slovar – anketa za učiteljice in učitelje osnovnih in srednjih šol* in *Besedišče in slovar – anketa za učence osnovnih in srednjih šol*